

diin

ND

Fr. H. Kreutzwaldlaks
Eesti NSV Riiklik
Raamatukogu

58
7725

1933

OLION

IV AASTAKÄIK

ILLUSTREERITUD KUUKIRI

Tegev- ja vastutav toimetaja ning väljaandja: GEORG NAELAPEA

„Olioni“ talituse esindaja Tallinnas:

õigusteadl. JOHANNES KALLMAN, Suur Karja 4—13, tel. 465—10

„Olion“ on teinud end tarvilikuks koolile, kodule ja raamatukogule ning igale kultuuri ja ilu sõbrale / „Olion“ on ajakiri — kõigile

„OLIONI“ TELLIMISHIND A. 1933 ON:

Aastaks . . .	6 kr. — s.
6 kuu pääle	3 „ 75 „
4 „ „	2 „ 75 „
3 „ „	2 „ — „
2 „ „	1 „ 40 „
1 „ „	— „ 70 „

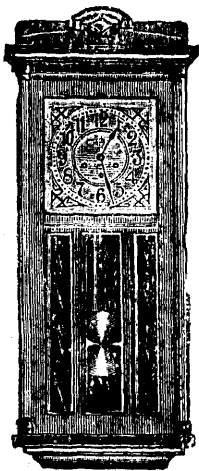
Välismaale: aastaks — 12 kr., poolaastaks — 7 kr.

„Olioni“ toimetus ja talitus: Tartu, Karlova tänav 18-a — 2 / Telef. 5-42

Ferd. Lepik

Kella-, kullasepa äri ja tööstus

Tartus,
Promenadi 3.
Telef. 31.

Soodsaim kella-
de, kuld- ja hõbe-
asjade ostukoht.

Kellade, kuld- ja
hõbeasjade pa-
randustööd ja tel-
limised täidetak-
se korrallikult ja
asjatundlikult.

Ostan kulda ja
hõbedat.

TSINKOGRAAFIA

AD. RABA

TARTUS, HERNE TÄN. 41.

Telef. 10-61.

Valmistatakse

joon-, võrk- ja mitmevärvilisi

KLISEID

Igasuguseid jooniseid, linoollõi-
keid ja vaskkliiseid.

Töö hääduš garanteeritud. Hinnad
väljaspool võistlust.

OLION

ILLUSTREERITUD KUUKIRI / NELJAS AASTAKÄIK

Kallio (S. K. Bergh)

Oma maa

Kallio — Soome kunstluule algatajaid,
uusklassik 1820-nda a. paigu.

*Õnnelik on igaüks, kes maalt omalt ei ole aetud
noorena rändama ju, kalliste kalmude mant!*

*Kõlba ei laita nii küll mehel, taevas mis annud ta teele,
kuid süda õnnetu taas ohkes ehk kergitust saab.
Kui tuleb meele mul öö, kus kuld-kodurandadelt läksin,
tõusevad silmi mul veel nüüdki voolavad veed.
Ei lähe meelest mul, ei iialgi Põhjala mäed, kus
lapsena äiutas mind Sammo ja kandle laul.
Tööd teha murdis säääl mees, ja Väinämöst vestsivad taadid,
karud ja poisid säääl koos maadlesid mändide all.
Karsk oli talvine ilm, täis virmalistuld oli taevas,
kaunimalt kiirgas see kui algava hommiku koit.*

*Oi teid, Põhjala kesksuve ööd, kus päikene paistab
vaikivail vetel, helk taevane kirkastab kõik!
Sinna kui veel lubaks Õnnetar tulla mind, tunneksin kõik ma
saared ja väinad, ja kuu, taeva tähtegi teed.
Säääl on mu mõte ja hool, säääl endise õnne mu pildid,
sinna mu kullake jäi, sinna sõbrad mu kõik..*

*Ei, las kiidavad muud maid Alpide kõrgeks ja kauniks,
kaunim ja kallim kui kõik mulle mu sündimismaa!*

Tõlk. A. Anni

J. PÜTTSEP

JÜRIOO

Rahvusluse kasvatamisest

ASUDES selle laiaulatusliku ja nüüdisaja päevakorras esikohal oleva küsimuse käsitlemisele, peame esijoonel piiritlema lähemalt rahvusluse mõiste. Kõigepealt — „rahvus“? Esitatakse meile see küsimus mingis ametasutuses, siis kostame sellele automaatselt: „Eesti.“ Tunnistame sellega oma päritolulist ja keelelist ühtekuuluvust eesti rahvaga, vihjates eriti sellele paratamatule tõsiasjale, et kanname endas nimetatud rahva konstitutsionaalseid iseärasusi, mida võimatu täiesti salata ka siis, kui seda tahame.

Rahvuse mõiste kaasas tarvitame igapäevases elus palju teisi, mis sellest tuletatud, näiteks: rahvuseaade, rahvuseau, rahvuseiseloom, rahvusekultuur, rahvuseküsimus, rahvusepäranne, rahvuseteadvus, rahvusetunne, rahvuslikkus, rahvuslus. Ligidases seoses nimetatutega tarvitame: isamaa-armastus, isamaalsus. Rahvuslikkust ehk rahvuslust võiksime võtta teataval määral kõigi loeteldud mõistete summana. Ta iseloomustab inimese hingelise suhtumise oma ümbrusele, tema iseloomu, kommete ja meelsusliku ühtekuuluvuse oma maa ja rahvaga. Siit järeldus: et see kokkukuuluvus, teise sõnaga — rahvuslus — oleks tihedam, tugevam, on tarvis leida võimalikult rohkem kokkupuuteid, ühiseid jooni, üksiku indiviidi ja nende kogumi, rahvuse, vahel. Tõsine rahvuslus eeldab sellega rahva iseloomu, eluviisi, eluvõimaluste, ajaloo ja kultuuri võimalikult hääd tundmist. Kuid mitte ainult tundmist, sellest üksi oleks liig vähe sarnase komplitseeritud tunde tekkimiseks, nagu seda on rahvuslus (nimetame teda siinkohal tundeks tema mahus esineva suure tundelemendi ülekaalu tõttu). Päämise tähenduse omab aga see moment, mis kõige selle oma rahvuse kohta käiva faktilise materjali seob inimese enda sisemise olemusega, kus sellele kõigele n. ü. sisse tuntakse. Mida sügavam on see kaasaelamine nimetatud ainele, seda tugevamad on temast esilekutsutud tunded ja mida jõulisemad on need tunded, seda kindlam on neist väljuv tahe, tegutseda oma rahvuse väärtusliku liikmena, eeskätt oma rahvuse häaks.

Muidugi alatakse rahvusluse kasvatamisega juba koolis, kus, eriti viimasel ajal, nõutakse õppekavade koostamisel rahvusliku põhimõtte aluseksvõtmist. Püütakse valida ja pakkuda õpilasele teadmuste otsustat kaoses just seda, mis omab tähtsuse rahvusluse seisukohast, millel oma praktiline väärtus rahvuse liikmena elluastumisel ja millesse süvenemine ärataks kasvandiku emotsionaalses maailmas tundeid, mis teda tihedalt liidaks oma rahvusega.

Kuid kool ei jõua siin oma tööga vundamendist kaugemale. Pääleehituse sellele ja hoonele lõpliku kuju annab juba inimene ise. Sageli lammutatakse enne kooli poolt pandud vundamenti ja tehakse uus, materjalist, mida leitakse ümbritsevast seltskonnast, kogemustist, mida jagavad esimesed iseseisvad kokkupuuted eluga. Selle ehitustöö produktiivsemaks ajaks tuleb lugeda kahtlemata ajajärku, mida nimetame küpsuseaks, ja temale järgneva täisea esimesi aastaid. Vastavalt arenemisele tabab „ehituspalavik“ üht varem, teist hiljem, haarab üht põhjalikumalt ja kestvamalt, teist pääliskaudsemalt ja möödaminevamalt. Kõikide juures võime teda aga iseloomustada kui suurt väärtuste ümberhinnangut, täieliku inventuuri tegemist pärast kroonikursi järsku muutumist, mille esile kutsunud sünnipärane tung, vabaneda vanemate eestkostmise alt, määrata enese „mina“ suhtumine teisisse, kogu ümbrusse ja võtta sellega kõigi tegude vastutus juba enesele. Nimetame seda maailmavaate kujunemiseks ja selleks küpseb inimene alles lähemais aastais päale kooli (mõtlen keskkooli).

Ei saa salata, et selles „enese määramises“ on üheks tähtsamaks punktiks suhe rahvusega. Siingi võetakse revideerimisele senised seisukohad ja kooli loodud põhimeeleolu kõrval omandavad nüüd „iseseisvana“ elust saadud kogemused otsustandva tähenduse. Peame ikkagi silmas pidama seda, et väga palju ruttab kool arenenud elutempo tõttu pakkuma säärast, mille täielikuks omandamiseks ei ole õpilane veel küps (õppimiseks muidugi küll). Juhul, kui ta seda olekski, tulevad need lapsena omandatud teadmused ometi ümberhindamisele täisnimesena omandatud kogemuste ja vaatevinkli läbi. Alles siis saavad nad püsivaks ja väärtuslikuks vaimuvaraks. — Ja rahvusluse arenemises on eriti tähtsad need esimesed iseseisvad sammud. Missugusena leiab noorur üle kooliläve ellu satudes seltskonna, tema kombed, tõekspidemed, moraali, kuipalju leiab ta endale eluvõimalusi ja kuipalju leiab ta nüüd üksi maa, rahva ja elu keskele tulles ja neile esmakordselt palgest palgeste vaadates väärtusi eest, sellest oleneb ka tema side nendega. Rahvusluse kasvatamisel omandab sellega päämise tähenduse ja vastutuse miljöös, milles valmib inimese isiksus ehk isedus.

Et seltskonnal siin suur osa on, selles näib ta olevat teadlik. Peaaegu igas pidu- ja paraadikõnes kriipsutatakse alla, kuivõrd tähtis on rahvusluse osa meie, üldse väikerahvaste olemasolus. On asutatud ka terve rida organisatsioone, mille ülesannete hulgas esikohal rahvusluse kasvatamine. Tähendab, seltskond suhtub rahvusküsimusesse aktiivselt ja on astunud selle lahendamiseks mitmeidki samme. Kõigele vaatamata hädaldatakse aga siin ja sääl rahvusluse puudumise üle — väga peen põhjuseta. Näib, et suurem jagu selleks tehtud tööst pole saavutanud küllaldasel määral tagajärgi ja selleks tehtud sõnad on jäänud ainult sõnadeks. „Äratatakse“ ja „õhutatakse“ küll mitmelt poolt rahvuslust, kuid väga vähesed näivad võtvat sellest tuld. Rahvuslus on saanud (piinlik küll ütelda) lihtselt sõnakõlksuks, mida tarvitatakse sageli, ilma et selle taga oleks mingit sisu, ja pääasjalikult ainult sellepärast, et olukord seda nõuab. Sellega on paistnud silma tihtipäale suuremad mehed, mis omakord on õigustanud väksemaid vendi omakasule, spekulatsioonile, rahvuse mahategemisele ja -salgamisele. Siin peaks ka üks neist põhjustest olema, miks viimasel ajal sigib põhimõttelisi rahvusluse vastaseid, ideelisi „maailmaparandajaid“, kes on valmis hävitama kõike vana, „mädanenut“. — Jah, rahvusluse propageerimine ja kasvatamine vajab eeskätt väga peent taktitunnet, ja mis veel rohkem — tõsist isamaa-armastust ja rahvuslust selle kuulutajailt endilt. Viimasel asjaolul on vaidlematult võrratu suurem mõju, kui paljal „õhutamisel“. Pääletükkivusega võib saavutada siin otse vastu-pidiseid tagajärgi.

Nagu ikka kõik ideelised üritused muutuvad ühe või teise erakonna monopoliks, nii ka rahvuslus. Jätame lahtiseks, kuipalju üks või teine meie erakonnist on rahvusluse mõttele lähemal, kuid märgime siinkohal ainult seda, et kirjutagu „rahvuslus“ oma lipule see või teine partei, vastasleer sellele siis enam

nii südamest kaasa ei tunne ja parteiprogrammi läbiviimise teravusega võidab ainult asja koomiline külg.

Suurimaks kasvatavaks teguriks on tunnistatud kõikjal eeskujuga ja see maksab ka siin. Meil oleks palju rohkem rahvuslust, kui näeksime omis kaaslastis ja nimelt suuremates vendades korduvalt väljenduvat rahvusetunnet, rahvuseteadvust, isamaa-armastust ja rahvuslikku mõtlemist, niisugusel kujul, et sellega alati arvestada võiks ilma „hanejalgadeta“. Kui selle juures leiame veel maas, rahvas ja tema ajaloos väärtusi ja ülesandeid, mis meid tahtmatult endaga kaasa tõmbavad, on pind rahvusluse kasvamiseks täiesti soodus ja see võib anda isegi äärmisi vorme, mis väljenduvad eneseohverdamises.

Eeskujude kõrval vajame ainet, millest rahvuslus omandaks oma sisu. Selles peaks olema esikohal tundeelement, mis meid jõulisemalt mõjutab kui mõistus ja millest kasvab välja võimas tegutsemistahe. Allikad seesuguseks aineks polegi nii piiratud, kui alul võib arvata. Kõigepäält — loodus. Vaatleme kodumaa loodusilusaid kohti. Neist hardudes võidame tagasi palju seesmisest rahust, mille peletanud äripäevade rutt. Isamaa-armastusele tähendaks see julgelt samapalju kui mõni isamaaline aktus kõnede, orkestri ja elagu-hüüetega. — Siis ajalugu. Otsime säält heroilisi võitlusi, kangelasi, meeleheitlikke pingutusi, millega loodud praegusele põlvele paremad elutingimused, vabadus — ja meile muutuvad kõik need eelkäijad lähedamaiks. — Majandus. Nähes kord ka kodumaa majanduselu tervenemis- ja arenemisvõimalusi, kaovad kõik need käärimismeeleolud, mida tekitavad puudulikud elamisvõimalused. Tühi kõht tõstab ikka nurinat ja meie ei söanda aimatagi, kui võrd tihedalt keerleb kõik selle ümber — isegi rahvuslikud ideed. Tuttav on Henri IV-nda (1589—1610) lihtsemeelselt väljendatud soov, et „igal talupojal pühapäeviti kana praepotis peab olema“. — Ajalugu ei pea vist asjatult Henri IV-ndat suurimaks Prantsusmaa kuningaks uus-ajal.

Tahtes olla rahvuslikud, peame leidma väärtusi eeskätt just rahvast, tema omapärast, rahva vaimlisest vanavarast — rahvaluulest, kirjandusest, kunstist, ühe sõnaga, kõigist rahva elualadest. Eriti tarvilik on aga tunda rahva psühholoogiat, mõista selle iseärasusi ja jõuda sallivuseni tema negatiivsete joonte suhtes.

Oleme nimetanud senini ainult ilusamaid ja paremaid nähteid, kuid nende kõrval ei saa tahtes-tahtmata mööduda ka kõigest halvast. Sellelgi võib olla rahvusluse kasvatamisel oma mõju, kui tema taga on veel usku paranemisvõimalusisse. Nii võib just suurima armetuse ja viletsuse nägemine tekitada sügavat kaastunnet, mis sunnib sellist olukorda parandama.

Lõppeks ärgem unustagem, et ka rahvuslusel on oma piir, millest ülemineku kardetak. Šovinismi, marurahvuslust ei saagi võtta tõsise rahvuslusena, kuna ta on täiesti poolik, tema alused on üldse läbi kaalumata ja nende häädessegi külgedesse ustakse ainult pimesi. Oma ühiselulise avameelsuse ja sallivuse puudumisega on ta üks tegureist, mis ei lase kunagi vaibuda sõdadel. E. Kukk

PÜHAJÄRVE MAASTIK

Fot. J. Parikas

Standard-eesti

Mõningaid punkte haritud eesti keele häälduse alalt

EESTI keele järjekindla arendamise kui ka revolutsiooniliste järskude uuenduste juures on otse olukordade kiuste jäetud kahe silma vahele just kõige olulisem ja sisesem osa — hääldus. Hääldus on aga keeles omapärasem joon kui välisemad vormid: sõnavara, sõnade järjekord ja lõpustik. Meie keel ei lähe leksikaalselt ja grammatiliselt sugukeelist põrmugi nõnda palju lahku kui nimelt häälikute iseloomult ja nende omavaheliselt suhtelt. Eesti keel on kujunenud tugevasti väljaarenenud vältuskeeleks, milles on vähimalgi kestusvärvingul äärmiselt suur ülesanne, ja millele ei leia täpsat rööbasjoont Euroopa kultuurkeelte hulgas, olgugi, et soome ja lapi ning mõni teine püüavad sinnapoole. See keeruline vältussüsteem on niivõrd võõras võõrahõimulisile aarialasile, et veel äsja Bonnis häälduse eriteadlaste — foneetikute — kongressil ei suudetud kuidagi tajuda, mil kombel võib Eestis lihtnimenegi eraldada 4—5 vältusastet. Mitte ainult see üksiknähtus pole eesti keele iseloomustuseks, vaid paljud meie häälikud niisugustena on naabrite või rahvusvaheliste keelte suhtes vägagi erineva kvaliteediga, ja on olemas ka teisi tähtsaid üldhäälduslikke detaile. Õigupoolest on kogu meie hääldamisalus omalaadiline. Sellesse ei ole laides kihtides suutnud mingi võõras võim avaldada valdavat mõju, nagu muisse keele osistesse, enne kõike sõnavarra. Hääldus on *de facto* viimne pide just, mis peab eestlast tahes-tahtmata kinni eestluses, sest aastakümneidki võhi-võõras ümbruses asutsenud reedavad endid „eesti aktsendiga“.

Üldeestlisel hääldustüübil on olemas palju suuremaid või vähemaid kohapäälseid murdevärvinguid, nagu on sõnastikultki lahkuminekuid eri aladel. Sõnavaralt oleme loonud stabiilsevõitu ühis- ja kirjakeele, millel on ka üsna kindel lõppude kava, kuid häälduslikult tuleb kobada veel ringi, ehküll siingi on norm hädavajaline. On määratud ametlikult iga üksiku sõna piltkuju, kuidas peame nägema sõna, kuid lahtine on, mismoodi anda kuuldavalt edasi piltkujud. Kooliõpperaamatuis ja mujal on hääld juhul tehtud pääliskaudseid juhuslikke viiteid, aga kunagi pole üldse tõstetud mainitavasti esile, et kirjakeele õppijail oleks ka vaja võtta tõsiselt keele kuuldavast osast. Sellepärast siis jääb — äärmusi võttes — Petseri, Kuressaare, Tallinna või Narva haritud ühiskeelt kõnelejalil alles hulk lokaalseid häälduslikke pisiasju. Need pisikesed tähelepanemata jäetud üksikasjad on aga just suurimaks takistuseks standard-eesti kujunemisel.

Kui võtta praegu missugune-tahes kiht sellest rahva osast, kellelt loodaks eeskujulikkude korralikkude hääldust, on pettus järjekindlalt suur. Rahuletakse valitseva anarhiaga ja ollakse hoolimatuid juba olemasolevagi, enam-vähem ülemaalise, ühiskeele hääldamise jälgimises. Kui palju on neid saarlasi ja hiidlasi, kes on võtnud vaevaks õppida ära õige *õ*. Isegi Johannes Aaviku (antagu andeks, et siinkohal ja veel mujal mainitakse nimesid) *õ* ei ole täiesti ühiskeelne! Lõuna-Eestist põlvnevad pedagoogidki lubavad enestele osalist vokaalharmooniat (*läks ära, metsäs, õ-d* kaugemal sõna sees (*olõma, kõnõlõn*) ja muid spetsiaalseid kolgajooni. Harvemalt on neid virulasi, kes püsivad *ie, uo* ja *üö* juures, kuid neid siiski on. On küll kodusel-südamlilik kõnelda täiesti või osaliselt murdes oma kandi inimestega intiimseis ringkonnis, kuid laiale avalikkusele kateedri, kantli või häälekõvendaja ees ei ole põrmugi oluline teada igapäev koduküla asupaika. Murdejooned piitsutavad kuulumist ning viivad mõtted eemale. Avalikkuses tarvitav eesti keel olgu häälduslikult murdevaba. Murre, mida täiesti kõrvale tõrjuda ei lähe kunagi korda, jäägu ikkagi ainult tagasihoidlikuks murdeks ega mitte paradeerijaks.

Kuivõrd visa on olnud ühtlase hääldamise läbiviimine, tunnistavad ilmselt vastukajata hüüdjate hääleks jäänud suuremad üritused *Beiträge*dest alates. Mõned

nimedki, nagu saarlased D. v. Mewes Kuressaarest (1871) ja N. Nolcken Pöidest (1873) on jäänud unustusse. Teiselt poolt on arenemisele teinud kahju asjatundmatud kirjutused, mis on tahtnud võtta aluseks vööräid keeli (J. W. Jannsen) või mingisuguseid problemaatilisi, individuaalseid, ilunõude printsiipe. Nõnda näiteks leidis möödunud sajandi 80-ndail aastail eesti keelele üldse palju paha teinud K. A. Hermann, et *ö* on meile sobimatu ning vööras laenatud häälik ja algas väikestviisi sõda tema vastu. Veel vähema keelelise arusaamisega mehed võtsid sellest kinni ja alles a. 1902, kui L. Raudkepp julges *Postimehes* astuda välja *ö* kaitseks, sai ta vastuseks terve saksakeelse oopuse (Hörschelmannilt), mis on suurepäralisim dokument õige eesti häälduse „teaduslikust“ võltsimisest. — Tänuväärivaks ja midagi ehk korda saatnud õige häälduse eestvõitlejaks on peaaegu meie päevini olnud juhuslik ajalehe artikkel.

Standard-eesti teine eelmisest suurem vaenlane on mõnede haritud kihtide „ülikorrektne“ hääldus, mis ujub vöörapärasuste saastases vees. Oleme tunnustatult konservatiivne rahvas ja peame siis orjalikult kinni ka igasugusest pahest. On kurb tõsiasi, et veel nüüdki kõneldakse peentes perekondades lausa meelega väärilt moonutades. Tuleb tahtmata meele, et nüüdki võiks kirjutada J. Pärna jutu episoodi, kus lauljanna arvab kogu oma kunsti ülesande ja võluvuse seisvat emakeele vägistamises. Kas praegu noolid seltskonnategelased-daamid ei väana vähemalt vältussuhteid, kui muud ei oska? *Kohhvik, tullge, keeled* (ülipikk *e*) on ometi šikim kui lihtlabane *kohvik, tulge ja keeled*. Vaesest *ö*-kesest ei maksa rääkidagi. Seda keerutatakse igatpidi *ö, ä, e* ja vene *и* piirkondades, kuni saadakse kätte niisugune keeruline häälik, millele ei oska anda foneetilist märkigi. Vägaagi levinud on ka *k, p, t* saksapärane aspireeritud hääldamine, nii et see on leidnud mõnitamist ilukirjanduseski. Nimetatud häälikute järele lastakse kuuldavale veel *h: khoer, thuppha*. Tallinna kooliplikad (eriti Lendri gümnaasiumist) katsuvad harrastada inglise *t* sarnast kakumiraalset *t-d*. Muulaste mõjualustes ringkondades käiakse edasi pimesi valearvamise järele, et ega kirjatäht ei valeta, et märkide *b, d, g* taga seisvad häälikud on samad kui inglise, prantsuse, saksa või vene *b, d* ja *g*. Minnakse isegi nii kaugele, et ironiseeritakse neid õigeid, kes ei oskavat *b-d* eraldada *p-st*. Ent *b, d, g* polegi muud kui *p, t, k* lühemad ja nõrgemad astmed. Kui mõnes vöörkeeles on kord kätte saadud eelmiste ehk *n. n.* meediade hellisus häälepaalte vibreerimisega, ei ole siiski põhjust vedada seda vibreeringut ka eesti keeles esikohale. Ei ole veenvat alust, et vöörõnususki, nagu *liberaalne, stuudio, legaalne* tehtaks hellisuse erandit. Oldagu eestipäraselt konsekvantne isegi sõnaalgulistega. *Daam, draama, baar ja garaaž* mahuvad alles siis ehtsalt eesti häälduse süsteemi, kui nad häälduvad: *taam, traama, paar ja karaaž*. Praeguni võib aga koolis, koosolekul, kohtus, kirikus ja raadios, kus rahvas õpib standard-keelt, kuulda nii oma- kui vöörõnaliste *b, d, g* lõpmatut trillerdamist. Kurb on, et ev.-luteriusu kirikukantsli keel on ikkagi veel eriliselt kadaklik. Sel näib muide olevat isesugune *äi*-taud, mis nakkab puhteestlastest noortelegi. Vist tahetakse kuuljaisse sisendada religiooslikkumust või auväarikust, kui „meie Isa“ käänatakse „mäie Isaks“? *Täile* endile võib see olla armas, kuid puhteestlase kõrvale on see otse haavav.

Kadaklik keel ilutseb päale nimetatu veel mitmel muul viisil. Balti-saksa *ou-l* lastakse rahulikult käia (*kougel, kouplus*) ja *j-d* forsseeritakse niisuguse energiaga, et kuuldub üsna saksa *ich-Laut*. Eesti *j* on aga *e-le* lähistuv häälik, eriti vokaalide vahel.

Et pilt oleks täielikum, lisatagu *h* esivokaalide järel. Ei ole sugugi vähe neid, kes räägivad *picht, lecht, tächt*. Siis edasi *športlased, študium* ja hulk pisemaid asju.

Venepärasustega hooplemine on jäänud viimaseil aastail väheseks (sest Vene pole praegu noobel) ning päämiselt vanemate pedagoogide ja juristide hooleks. Värad muljeerimised (*al'fa, l'a*, nagu üks Tallinna lauluõpetaja *s u n n i b* ütlema omi õpilasi) ja *o* *a*-stamine (*kampress, kantroll*) on peaaegu ainsad, kõvasti püüvad, jäänused.

Käesolevas on paarile korrale rõhutatud pedagooge, et nende hääldus annab soovida. Ja see on nii! Teatrite kasuks peab mõnma, et sääl hääldatakse päris

korrektselt, kui arvata välja üksik tuntud ooperi *äi-taja Estoonias* ja *b-d-g*-tril-dereid peaaegu igal pool. Ühest kurjast ei pääse aga teatergi — eesti s-st. Loo-muldasa on eesti s umbes saksa s ja ss, resp. vene з ja с vahel nii pikkuselt, tugevuselt kui helilisuselt. Õiget eesti s-a tabamata jäädes kaldutakse kõrvale mõlemas suunas. Isegi niisugune häälenduslikult hää näitleja, nagu A. Lauter, tiris-tab vene või saksa z-sid, eriti kaugemal sõna sees. Kuivõrd võoras z läheb keeles ülekäte, osutab tuntud vagajutu leving, mille järele „Itaalias keeltevõistlusel“ eesti keel saanud teise auhinna „ilusast“ lausest: zõida taza üle zilla. — Teiselt poolt saetakse s-a niisuguse sisinaga, et kuulajal jookseb ihul külmi jooni.

Põlvest põlve, juba Hupelist alates, on korratud, et eesti keelt kirjutatakse just nagu hääldatakse ja hääldatakse just nagu kirjutatakse. See põhimõtteline vale on jällegi üheks ühtlase häälduse komistuskiviks. Kus märgime kolmandat välted, keele põhiomadust, päale sulghäälikute, või muljeerimist? Ainult vaistu järgi hääldame *hobuse tall* öieti ega mitte *hobuse talleks*. Sellepärast ärgu olgu hirmu, kui kord fikseerime kindlaks, et *üü* normaalne hääldus olgu *ii*. Ühiskee-les on neid ani-harva, kes hääldavad aina ja alateadlikultki *üü*. Mis aga on häälduses muutunud haruldaseks, see ei või olla mõõduandev suure enamiku tõeks-pidamistele. Siinkohal puudutatagu ka teist, äärmiselt hellikut, küsimust — sõna-algulist *h-d*. *H*-täheke on loonud meie foneetika käsitusis kaks voolugi: *h* hääldamise pooldajad ja vastustajad. Teatavasti on sõnaalguline *h* kadunud rahva-murdeist, välja arvatud Kagu-Eesti ja paar-kolm murdesaarekest põhjas. Õpetlik on vanade grammatikate põhjal jälgida, kuidas *h*-alad tõmbuvad üha kokkumale, mida enam aeg läheneb meile ja kuidas kokkutõmbumine läheb hoogsalt edasi veel praegugi. Ühiskeeles on kujunenud niisugune olukord, et *h-d* hääldab üksnes osa Kagu-Eesti haritlasi (Hiiu haritlased tavaliselt heidavad *h* ära) ja mõningad hääldusteoreetikud. Üldiselt võib kõige paremal juhul olla 10% kogu rahvast, kes tarvitab sõnaalgulist *h-d*. *H* on surnud enamuse juures sundimata loomulikul viisil ja meil pole tarvis teda hauast välja kraapida. Põhjendused, mis tuuakse *h* hääldamise kasuks, nagu keele ilu, kõlaline ühtesattuvus, raskusi võõrsõnade tarvitamisega, sugukeeli, ei pea paika. On teisigi keeli, kus *h* on surnud ja jäe-takse hääldamata võõrsõnusk, olgugi et kirjapildis ta säilib, leidub sugukeelis ja võib tekitada kõlalisi ühtesattuvusi. Pole niisugused keeled sellepärast degene-reerunud või muutuksid meie keele *h* häälduse kaoga põhimõtted uelaadiliste-ks. On kindel, et energia *h* elustamiseks jääb mahaväsitaks. Rahvale ei saa ometi seda jälle kaela riputada, mille ta on alles hiljuti maha heitnud. *H* häälduse põhimõttelisist pooldajaist võib allakirjutanu üksnes ülikooli eesti keele lektorist J. V. Veskest kindlasti öelda, et tema ikka ja alati ka hääldab *h* säääl, kus ta ise kirjutab. Mida varemini raugab *h* küsimus, seda rutemini jõuame standard-eesti poole.

Lõpuks peatutagu paari asja juures, mille vastu võitlevad sageli (eriti vane-mad) pedagoogid, nimelt eesti sõnade lõppudel. Kui esimene silp pole ülipikk, siis on harilikult teise silbi vokaal pikendunud, eriti just kahesilbilisist sõnus. Muulasil on ütlemata raske tabada seda eesti erijoont ja sellepärast kõlavad meile nende hääldatud sõnad kuidagi *à staccato pro fermata*. Teine nähtus on konso-nantsete lõppudega. Siin ei ole lõpp järsk, tõbiks lõigatud, nagu saksas, vaid kon-sonandi järele tuleb veel lühike, vähe kuuldud indiverentne vokaal *ə* (*konnə*, *metsə*, *kirjutadə* jne. jne.). See on nagu legaatoks, üleminekuks järgnevaile hää-likrühmile. Võõrakeelte mõjualused õpetajad (vähemalt allakirjutanu koolipäe-vil) ei jõua küllalt noomida õpilasi selle „õotamise“ pärast. See on aga sõda tuuleveskitega. Meie „venitatud“ ja „õõtatud“ lõpud jäägu püsima korrektsei-masse ühiskeeligi.

Ülaltoodud read on mõeldud soiku jääva hääldusprobleemide harutluse elus-tamiseks, võõra mõju uekordseks allakriipsutamiseks ja katseks õpõrata tähele-panu normeeritud ühiskeele häälduse peatsele kujunemisele. *Pea* ~ *pää*, *niivõrd* ~ *niivõrt* ja muude tühiste küsimuste kallal tõsiselt sõdides kiputakse jätma kahe silma vahele, kas mitte *pea* ja *pää* kirjutajad mõlemad ei häälda enamail juhtudel *pia* ja kas ei patustata eesti keele üdinähtuste vastu palju rohkem just muul viisil kui mõne üksiku lõpu või sõna juures natuke komistades.

Paul Ariste

MARK, KR. (MEY) PEREMEES JA SULANE

Erich Kuntler

Moodne esteetiline elamus

Psüühho-füsioloogiline protsess ja kunsti üldarvustus

RASKE on uurida esteetilist elamust. Nagu filosoofia, nii on ka esteetika ainukeseks määrajaks indiviid. Kuid elus ilmneb ka sageli, et maitset sarnlevad, ja mitte üksi kahel või kolmel, vaid isegi suurel hulgal inimestel. Me võime inimesed otsekui teatavasse rühmadesse jaotada. Seda ongi tehtud, kõneldes kunstnike, asjaarmastajate ja massi maitsest mitmesuguseis variatsioonies. On mõeldud, et selles erinevuses ilmneb inimese individuaalsus. Selles on osake tött, kuid siin jäetakse sageli tähele panemata seda asjaolu, et inimesed asuvad kunstinaudingule igaüks isesuguses olukorras, isesuguse psüühho-füsioloogilise positsiooniga. See olukord võib massi juures esineda juhusliku tujuna, professionalistide juures aga on see sageli enese tahteline viimine teatavasse seisukorda. Julgen väita, et inimestel, kelledel esineb identne esteetiline elamus, ka maitset sarnlevad. Niisiis võime kõnelda erinevaist esteetilisest elamustest maitse asemel. Kirjanduslik maitse näiteks toetub üldiselt kahele jalale, loogikale ja emotsioonile. Mõlemad need võivad erinevad olla mitmesuguste inimeste juures. Ma ei hakka kõnelema loogilise maitse üle. See areneb oma rada. Emotsioonide üle oleks aga palju rääkida. Algelisem on tuju ammendamine kunstiteosest. Seda tuju võib ammendada mitmel kujul. Teguritena mõjuvad siin kaasa fantaasia, sümpaatia, temperamendi laad, seksuaaltunded jm. See on massi maitse. Tuju ammendatakse siin mite detailidest, vaid üksikuist vormilistest üksustest.

Spetsialistide juures esineb sageli vaade, et kunst on reaalelu peegeldus. Pannakse väga suurt rõhku täpse, meeleolulise pildi maalimisele. Säärane kunst seab nautijale suuri nõudeid fantaasia suhtes.

Uuem kunst toetub hoopis uuele elamusele. Selle elamuse uurimine olgugi meie praeguseks sihiks.

Roomlaste armastamise jumal Amor tabas oma ohvreid noolega otse südamesse. Kuid mispärast just südamesse? Ehk mispärast meiegi seome kõiki oma õrnemaid tundmusi südamega? Kas on süda tõesti nende emotsioonide füsioloogiliseks tsentriks? Et see tõesti nii on, seda on vanad roomlased tões ja vaimus ära tunnud. Hommikumaalt on pärit üks teine, eelmisest veidi lahkuminev vaade.

Hindude psühholoogia õpetab, et armastus on diafragma võnkumine. Kui kahe inimese diafragmaade võnkumisest tekitatud lained on ühesuunalised, kujuneb meeldivus, mis armastuseks muutub; kui lained üksteist kustutavad, areneb ükskõiksus; kui lained üksteist takistavad, sünnib põlgamine. Siin diafragma võnkumine (füsioloogiline protsess) on armastuse skaala psüühiliste protsesside tekitaja (vrdle prof. James'i teooria). Diafragma võnkumine pole hindude arvates küll mitte ürgpõhjus, vaid võnkumise kutsuvad esile kosmilise energia emanatsioonid inimese astraalkehjas ja närvikavades. Ka vaimustus on hindude arvates diafragma võnkumine.

Meie oma igapäevases lihalikus elus oleme ka otsusele jõudnud, et komism paneb meie diafragma võnkuma, tekitades seega naermisega kaasaskäivat rõõmutunnet. Kuid naermisel diafragma muskel sooritab jõulisi, liig jämedakõitelisi stakkaatoliigutusi, mil ometigi mingit ühist pole armastuse hellusega.

Kui nüüd jätame kõrvale hindude õpetusest metafüüsika, siis järgneb jäänust tees, et mõningate positiivsete ja jõuliste elamuste tekitajaks on diafragma lihas. Ka see väide võib olla teatud määral metafüüsiline, kuid katsume siiski seda tõestada. Tõestada võime seda muidugi ainult introspektiivselt.

Esimese näitena ja katsealusena olgu meil kiikumine. Kes meist ei oleks kiikunud oma lapsepõlves? Ja kui palju lõbu see pakkus! Mina isiklikult tundsin siis otsekui tuult südame alt läbi puhuvat. See oli jahe ja palav tuul ühtlasi. Sellesinatse tuulega ühes esines suur vaimustus. Introspektsoon näitab aga, et siin pole tegemist ei mingi tuuletõmbega, vaid ainult pingega, mingisuguse salapärase lihakse pingega meie põues. See pingeline jõuline, võrdne igasuguse teise lihakse pingega, tema mõju meisse aga on seletamatu, tekitades meis vaimustust. Kas see on võnkumine, nagu arvavad hindud, või lihakse pingeline, seda ei suuda selgitada introspektsoon. Tõenäoline on küll, et ta on pingeline. Samuti on tõenäoline, et see asub diafragma. Sedasama tunnet tuntakse ka merel, autos künklikul teel sõites jne. Aga on veel kohti maa pääl, kus seda tuntakse. See on nimelt spordivõistlusel. Eestlane, vaadeldes näiteks Eesti-Läti jalgpalli maa-võistlust, tahab kindlasti, et eestlased võidaksid. Kui siis omad mehed on palliga üsna vastase värava all ja iga minut võib võidupunkt langeda, siis asub vaatleja kehasse pingeline. See asub üle keha kõigis lihastes ja pikkamööda tõmmatakse ka diafragma lihas kaasa. Diafragmaga seltsib kohe ka vaimustus. Siis loobitakse mütse õhku ja karjutakse. Iseäranis noortele poisikestele meeldib see. Nendele on ka säärane jõuline elamus lausa kasulik ja soovitatav. Sellesama diafragma pingeline pärast igatse terve Rooma linn tsirkusemänge ja gladiaatorivõistlusi. See diafragma pingeline mõju paisub sageli seevõrra intensiivseks, et kuulatakse oma vere liikumise kohinat, nagu siis, kui kõrvad on kinni topitud.

Millega seletada säärast mõju, säärast vaimustust? On ju tõsi, et elurõõmu tõstmiseks on parim abinõu võimlemine, ometigi ei ole ühegi teise lihakse pingutusega võimalik säärast tunnet evida kui diafragma lihasega.

Selle mõju tekitajaks on kahtlemata meie närvikava. Tuleb arvata, et selle aistingu saatjaiks pole mitte harilikud muskli- ja kineetilise aistingu närvid, vaid et selle teate edasikandjaks on *nervus sympathicus*. Vaheliha all, aorta esiküljel asub suur *plexus solaris*. See jaguneb paljudeks osadeks. Diafragma juures on üks osa sellest, nimelt freeniline (diafragma) *plexus*. Arvatakse üldiselt, et *nervus sympathicus* alla kuuluvad meie organismi refleksiivsed protsessid. See on

aga ainult osaliselt nii. Diafragma tegevus näiteks on täielikult inimese tahtest mõjutatav. Siis võime ka oletada, et me suudame aistida diafragma pinget. *Nervus sympathicus* pole ka lõpuks mitte eraldatud, vaid ta on mitmekordselt ühenduses meie vaimuelu tsentritega. *Sympathicus*'e tüvi ganglionide kett, mis jookseb siinpool selgroogu ja lõpeb sabaroo juures, on arvurikastel kohtadel selgajaga seotud. Võib arvata, et nende närvide poolt kantud aistingul on võime meis tekitada vaimustust.

Ka kunstinauding on diafragma pinge. Kunstinaudingu psühhofüsioloogilist protsessi võiks kujutada järgmiselt: 1. tahteline diafragma pingutamine; 2. diafragmast saabuv muskelaisting; 3. kunstiteose aisting; 4. mõlemate aistingute paaritamine kusagil meie närvisentris; 5. esteetilise tajumuse tagajärg võib olla mitmesugune.

Kui välismaailmast saadud aisting ja muskelaisting sobivad, see on muidugi piltlikult öeldud, siis suudame pinget diafragmas alal hoida kergesti, ilma suurema tahtejõu-pingutusega. Välismaailmast saadud aisting võib koguni pinget suurendada, suurendades sellega ühes ka meis vaimustust. Säärastel puhkudel ütleme, et kunstiteos meeldib meile. Juhtub aga ka nii, et kunstiteose aisting kuidagi ei taha sobida muskelaistinguga, siis väsib meie diafragma või pinge alalhodmine muutub korrapäält väga raskeks. Leiame seega, et kunstiteos on meile vastumeelne, antipaadne. See tekib arvatavasti sellest, et *sympathicus*'e närvide tegevus on antagonistlik. Ühed, nimelt sümpaatilised, laiendavad ärritust, teised, parasümpaatilised, kitsendavad.

Et aga tegemist on lihakse pingega, siis, hoolimata sümpaatiliste närvide tegevusest ja kunstiteose ilust väsib siiski diafragma pikapäale. Ja on tarvis vahepeäl jällegi veidi puhata, et uue jõuga süveneda asjasse. Pääleselle diafragmal on suured ülesanded hingamises. Aga pingutatud diafragmaga on raske hingata. Saab küll, kuid sellel on oma segav mõju nautimisele. Kuna nüüd hingamisprotsessi takistatakse ja ühtlasi ka veel lihakses on pinge, siis reageerib süda sellele kohe intensiivsema tegevusega. Pikkamisi tekib meis suur ja tugev väsimus. Nõnda et nii kunstilooming kui ka tema nautimine on õieti raske töö, eriti suurt vaeva nõuab aga just looming. Nii ütleb Tuglas: „Kirjanduslik teos on teadmiste, mõttekujutuse ja maitse ühisaavutus. Kõik need omadused nõuavad arendamist ja tarvitamist korral närvesöövat pingutust. Loomistarve, see on pigemini koorem kui õnn, vähemalt on ta seda minule olnud.“

Tahaksin nüüd teha pisukest kunstianalüüsi. Näitena olgu meile muusika. See koosneb mitmest elemendist. Sellejärele, kuidas nad meile meeldivad, olgu nad järjestatud: 1. dünaamika, 2. rütm, 3. ja 4. meloodia ja harmoonia, 5. tämber. Siit järgneb: 1) *Crescendo* on alati meeldivam kui *diminuendo*. 2) Elavam rütm on meeldivam kui aeglane. 3) Dissonantsid on sageli meeldivamad kui konsonantsid. 4) Monotoonsus ükskõik missuguses elemendis on kõige kunsti vaenlane.

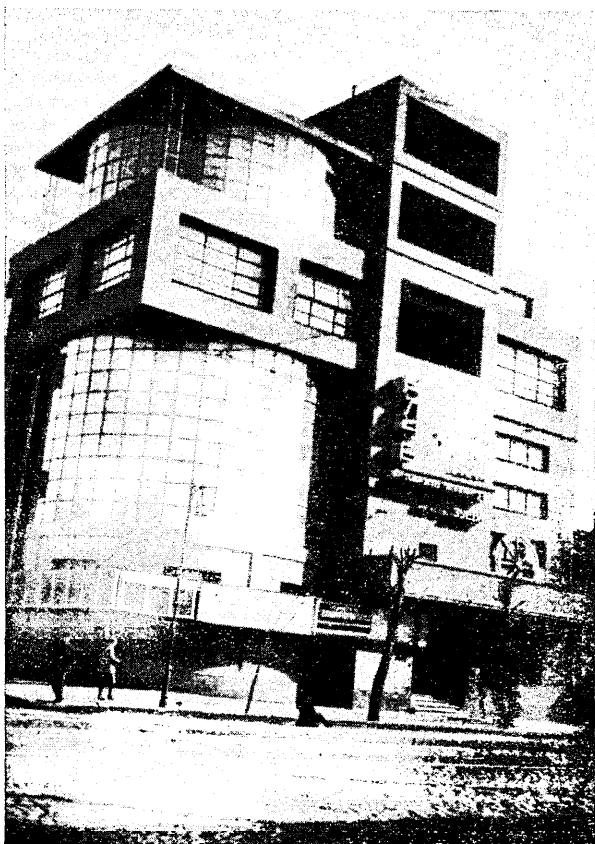
Need otsused on muidugi mõeldavad ainult algprintsipiidena. Mõnikord näiteks monotoonsust rütmis, meloodias, harmoonias ja tämbriks võib väga hästi tasa teha ilmekas ja haarav dünaamika jne.

Ka teistes kunstides esinevad samad elemendid ja seadused, olgugi mõned neist veidi peidetud kujul.

Tantsu kohta olgu öeldud, et plastika on meeldivam kui klassiline ballett. Kirjanduses on stiilil äraarvamatut väärtust. Kujutatav kunst esitab õieti surnud situatsiooni, näib nagu puuduks temas voolav protsess, puuduks rütm, kuid see on siiski olemas, ehkki peidetult. See fakt iseenesest ei kahjusta kujutatavat kunsti sugugi. Modernidest vooludest on impressionism meeldivam kui ekspressionism.

Ma nimetaksin säärast maitset esteetiliseks maitseks, sest kirjanduses hakkas estetism kõige esiti kultiveerima seda maitset. Kuid oleks lausa pedantsus asetada esteetiline maitse tingimata esikohale. Ei, igasugusel maitasel on ja peab olema eluõigus.

Erich Kuntler

SUJEVI NIMELINE KLUBI MOSKVAS *Arhit. Golosov*

Vene kunstnike tööorganisatsioonid

KAHTLEMATA on selles meie kunstnikkude rõhuv enamus üksmeelne, et meie kunstnikkude organisatsioonidel, nii palju kui need tegelevad töö ja viimasele vastavalt rahaliste summade jaotusega, on võrdlemisi suuri puudusi, mis põhjustavad ikka jälle uusi ümberrühmitumisi ja sisemisi tülisid ning nende tagajärjel killunemisi ja lõhenemisi kunstnikkonnas eneses, ilma et need tülid ja ümberrühmitumised ise suudaksid anda parandusi toovaid tagajärgi ja tulemusi. Kes on jälginud vaikselt päältvaatajana meie kunstnikkude omaabi toiminguid viimaste aastate kestes, ei ole kindlasti suutnud tagasi suruda vaikset muiet. See pärast on küll ümberkorraldused siin sama hädapärased, nagu kogu meie vaimuelu kõigil teistelgi aladel.

Kui kord ollakse juba jõudnud ümberkorralduse vajaduste äratundmisele, siis kerkib järgmisena üles küsimus: kuis seda kõike teha, nii et see võiks anda tõhusamaid tagajärgi? Eeskujud on seda vajalisemad, et meie ise pole kunagi väljendanud kuigi suurt leidlikkust oma elualade korraldamisel.

Meie vaimuelu on alates a. 1905 *Noor-Eesti* liikumisega olnud suunatud pea eranditult lääne, kui kultuuriliselt rohkem pakkuvate rahvaste maile. See aga ei tohiks meid takistada jälgimast ka seda suurt ja pöördelise tähtsusega murrangut, mis alates a. 1917 on teostunud idas. Jättes täiesti kõrvale säälse ühiskondliku ja poliitilise pöörde, peatume seekord natuke lähemalt idas teostunud kunstilise murrangu juures, millele ei saa kõigest hoolimata keelata oma tunnustavat hinnangut juba säälse oleviku arengugi astmel.

Jätame meelega kõrvale tänapäeva Venemaa kujutatavate kunstide ideoloogilised koondused, milles ei saa ollagi suuri lahkuminekuuid ja erinevusi, kuna siin on kõik koondatud ja keskendatud kunstilise kultuuri sotsialistlikule ümberehituseks rakendamisele kommunistliku programmi piirides. Juhime oma tähelepanu ideoloogilisest küljest mööda kujutavkunstnikkude olemise ainelise aluse kindlustamise tööle Nõukogude Venes, milles leiame palju suuremat mitmekesisust ja mis pääasi: märksa süsteemikindlamat tegevust, mis on möödunud aastate kestes omandanud tunnustamisväärse organisatsioonilise kuju.

Kui „Nõukogude kunstnikkude liit“ on sääsete kunstnike päämiseks ideoloogiliseks koonduseks, siis evib sama suure tähtsuse vene kujutavkunstnike ainelise aluse kindlustamises 1929-ndal a. asutatud kooperatiiv *Vsekohudožnik*.

Sel kooperatiivil on 4000 liiget, 16 osakonda tähtsamais Nõukogude liidu linnades, kuna Moskva ja Leningradi osakonnad on neist loomulikult suurimad ja tähtsaimad. Nii on kooperatiivi Moskva osakonnal liikmeid: 809 maalijat, 208 kujurit, 370 graafikut, 46 arhitekti, 418 dekoratorit ja 251 rakendus-kunstnikku.

Kooperatiivil on omad tööstused, mis valmistavad kunstilises töös vajalisi aineid, nagu värve, pintsleid, linast riidet jne., millega varustatakse kunstnikke. Samuti on kooperatiivil oma ettevõtted, milles kunstnikud leiavad alatise töötamise võimalusi.

Vsekohudožniku päätulunduslikud ettevõtted on aga mitmesugused töökojad, nagu dekoratiivne, milles värvitakse riideid, igasuguste lippude ja embleemide valmistamise ja väljaõblemise töökoda, makettide valmistamise töökoda, laste mänguasjade, marmori, emalje-filigrantööde ja t. töökojad.

Osa kunstnikke, kes töötavad neis töökodades, saavad kuue-tunnilise tööpäeva juures kindla palga, 300—350 rbl. kuus, kuna teised saavad tasu kindlate ülesannete eest, teenides umbes sama palju. Kuid see kõik käib rohkem rakendus-kunstnikkude kohta.

Maalijate suhtes on enamasti maksmas niinimetatud kontraktatsioon, mille juures kunstnik saab kuus tasuna 300—500 rbl. Nii oli a. 1932 kooperatiivil kontrakteeritud 32 maalijat ja graafikut ning 20 kujurit. Kontraktatsiooni puhul on nii tööde vastuvõtmine kui ka nende eest tasumaksmine rohkem individualiseeritud. Tavaliseks normiks on kunstnikult nõuda kaks maalingut aastas, mille juures teemad määratakse kindlaks kooperatiivi juhatusel poolt kokkuleppel kunstnikuga ja esimene varustab kunstnikku kõigi vajaliste materjalidega, konsulteerides ühtlasi töid nii ideoloogiliselt kui ka tehniliselt. Maalingud aga langevad kooperatiivi omanduseks, mis kooperatiiv võib kas müüa ja näitustel välja panna või jälle reprodutseerida kas pildina või postkaardina. Viimasel juhusel sõlmitakse kunstnikuga vastav leping.

Kujurid esitavad aastas 3—5 tööd, olenedes teoste suurusest. Tavalisesti on need väiksed skulptuur-teosed, mis lähevad paljundamisele, kuid kunstnikud esitavad ka monumentaalseid teoseid. Paljundamise puhul saab kujur erilise tasu, nagu maalingutegi reprodutseerimise korral. Kui kunstnik laseb mööduda tööde esitamiseks kokkulepitud tähtjad, lõpetatakse talle kontraktatsiooni järgi kuuluvate tasude maksmine. Töid võetakse reprodutseerimisele ka kunstnikelt, kes ei ole kontrakteeritud, millistel juhustel kunstnikud saavad 5% iga müüdüd eksemplari hinnast, kuna originaal jääb autorile.

Pääle kahe ülalnimetatud töökorralduse viisi on olemas veel plaani-tellimised, milliste aineteks on: töö, uue olukorra ja ajaloolis-revolutsioonilised teemad maalikunsti, skulptuuri ja graafika aladel. Nii saadud parimad kunstiteosed antakse samuti, nagu kontraktatsiooni järgi saadud teosed, kas muuseumidele, pannakse välja *Vsekohudožniku* rändnäitustel või jälle müüakse mitmesugustele organisatsioonidele, nagu tööliste klubidele, kultuuri-paleedele jne.

K. S. PETROV-VODKIN

JANUNEV SÖDUR

Väga huvitavaks ja uudseks faktoriks kunstniku töös on loomingulised komandeerimised, millistele kunstnikke läkitatakse uute suuremate ehituste juure ja kolhoosidesse, teistesse nõukogude liidu osariikidesse ja maadeteaduslikkudele ekspeditsioonidele. Komandeerimised kestavad enamasti kuni kahe kuuni, kuna kunstnik saab selle aja kestes palka 600 rbl. kuus ja söidu ning vajalised materjalid alandatud hinnaga. Aruandena oma komandeerimise üle esitab kunstnik oma tööd *Vsekohudožniku* näituste komiteele, kuna tööd ise kuuluvad pääle näitustel väljapanemist nende loojale. Aa. 1930 ja 1931 oli komandeeeringuil 1000 kunstniku, kelle tödest korraldati kaks aruande näitust, millistel oli välja pandud 700 tööd. A. 1932 komandeeeringuid ei olnud, kuna kunstnikud pidid tegema ettevalmistustöid kaheks suureks juubel-näituseks: „Puna-armee“ ja „15 aastat oktoobrist“.

Komandeerimised on muutunud kunstnikele väga meelepärasteks, kuna siin on sõidupaiga valiku suhtes väga laialised võimalused.

Komandeeeringute tagajärjed on näidanud, et vene kunstnikud ei tunne enam teemade puudust. Uusi, haaravaid ja seni nägematuaid aineid on nii palju, kõik on uues ümbruses nii rohkesti elulist pakkuv, et see juba üksi toob kunstniku loomingsusse uudse joone.

Vsekohudožniku 1933-nda a. eelarvesse on võetud 200.000 rbl. plaanilisteks ostudeks ja sama palju maalikunstnike kontraktatsiooniks, skulptorite kontraktatsiooniks aga on võetud 180.000 rbl. ja nende komandeeeringuiks 46.000 rbl.

Eelpool juba mainisime *Vsekohudožniku* müükisid. Ostjaiks on päämiselt Riiklik ostude keskkomisjon (omandab töid eeskätt muuseumidele), kunsti keskmuseum ja maatundma-õppimise organisatsioonid, tööliste klubid, sanatooriumid ja puhkekodud ning ka nõukogude üksikud asutused. Üldse müüsid a. 1932 *Vsekohudožnikule* 144 kunstniku oma 171 tööd. Riiklik ostu kesk-komisjon ostis a. 1931 *Vsekohudožnikult* 147.900 rbl., a. 1932 — 127.590 rbl. ja a. 1933 esimesel veerandil 56.920 rbl. eest.

Kooperatiiv jagab kunstnike vahel ka mitmesuguseid ülesande-tellimisi, nagu olid näiteks punaarmee juubeli näituste jaoks tehtud tellimised umbes 1 miljoni rbl. ulatuses, Sormovi vabrikule pannoo 15.000 rbl. eest, kuna keemilised vabrikud Beresnjakis ostsid eestnimeliselt kunstnikult L e h t'ilt kõik kahel komandeeeringul (1930 ja 1931) valminud tööd, makstes nende eest 20.000 rbl.

Kui kunstnik vajab ajutiselt kas mõne suurema töö lõpetamiseks või jälle haiguse puhul laenu, siis saab ta seda ka kooperatiivilt, tasudes hiljem laenu kas töödega või jälle rahas; kuni 1-se jaanuarini 1933 oli selliste laenudena välja antud 40.000 rbl. Samuti on kooperatiivi juures olemas söögisaal, milles päevas käib söömas kuni 1000 kunstnikku ja a. 1932 alustati majaehitusega, milles on ette nähtud kuni 200 korterit kunstnikkudele.

Vsekohudožniku peaalaks on aga näituste korraldamine. Korraldatavate näituste pidamise aeg määratakse aasta pääle ette, et kunstnikud teaksid neile ette valmistuda. A. 1931 korraldas kooperatiiv 17 näitust, millistel panid välja 423 kunstnikku 2970 tööd, kuna a. 1932 korraldati 18 näitust, millest võtsid osa 550 kunstnikku 3130 tööga. 1931-se a. näitustel käis 86.102 ja 1932-se a. näitustel 78.665 vaatajat, kuna kooperatiivi rändnäitustel käis umbes 200.000 vaatajat. Rändnäitusi korraldatakse peamiselt uute suuremate ehituste juures, kolhoosides ja teistes muidu kultuuri-keskustest eemalolevates paikades, et viia kunsti rahvasside hulka. Moskvas tehti oktoobri-pöörde 15-ne-aastase juubeli puhul katset anda näitustegi korraldamisele koguni uus suund: nimelt pandi 180 suurema kaupluse, mis asuvad kõige käidavamatel tänavatel, vaateakendele välja 415 maalingut.

Statistilised andmed näitavad, et kooperatiivi kaudu kunstnikud leidsid teenistust järgmiste summade ulatuses:

	1931. a.	1932. a.
Tellimisi kunstnikkudele	3.623.000 rbl.	698.900 rbl.
Töökodades töötavatele kunstnikkudele	358.600 „	772.200 „
Kontraktatsioonide järgi kunstnikkudele	40.700 „	120.000 „
Müüdnud tööde eest kunstnikkudele	99.400 „	100.600 „

Säljuures oli õlimaalingu hind 300—6000 rbl., võttes arvesse kunstniku nime ja töö suurust, akvarellide hinnad 150—300 rbl., gravüüride — 30—200 rbl. ja skulptuuride — 1500—2000 rbl.

Moskvas on nimetatud kooperatiivi juures tööd leidnud sel aastal 876 kunstnikku, 825 töölist ja 72 õpilast.

A. 1929 asutatud kooperatiiv sai 1930-ndal a. pangast laenu 15.000 rbl., kuna selle esimese tegevusaasta läbikäik oli 980.000 rbl., järgmisel (1931) a. — 5 miljonit ja 1932-sel a. — 11 miljonit, 1933-nda a. eelarves on aga läbikäik arvatud 30 miljoni rbl. pääle.

Kooperatiivi liikmeiks võivad olla kõik kutselised kunstnikud, kes maksavad 10 rbl. sisseastumise-maksu, kuna osamaks on vastavalt kunstniku töötasudele kooperatiivi kaudu.

Kooperatiivi liikmed valivad volinikud, kes omakorda valivad nõukogu ja viimane valib 7-liikmelise juhatuse. Nõukogu juures tegutseb veel nõuandva õigusega meetodiline nõukogu, kes koosneb seltskondlike organisatsioonide esindajaist.

Kooperatiiv *Vsekohudožnik* ei ole aga kaugeltki ainus sellelaadiline organisatsioon, vaid teisi selliseid leidub Moskvas veel terve rida.

Nii korraldavad oleviku kunsti näitusi ka muuseumid, nagu: Tretjakovi galerii, kujutavate kunstide muuseum, Vene muuseum Leningradis, revolutsiooni muuseum j. t. Need muuseumid ostavad kunstnikelt töid ilma kooperatiivi vahetaliitusest. Nii ostis Tretjakovi galerii a. 1932 70 maalingut, umbes 200 joonistust, 5 skulptuuri ja 200 haruldast plakaati, kokku 86.000 rbl. eest. Kujutavate kunstide muuseum, milles on nõukogude Venemaa kunstnikkude gravüüride kabinett puulõigete, ofortide ja litograafiate üsna arvuka kollektsiooniga, ostis samal aastal 403 gravüüri, kokku 8.522 rbl. eest.

Rohkesti töötab kunstnikke ka mitmesuguste kirjastuste juures, kus töötasu on jällegi erinev, kõikudes leheküljelise joonistuse eest 75—150 rbl., akvarell — 250 rbl., puulõige 150—250 rbl., kuna kogu raamatu illustreerimise eest maksetakse kuni 2000 rbl. Erandi moodustab vaid *Isogis* (kujutavate kunstide kirjastus), mis paljundab maalinguid, kirjastab postkaarte ja plakaate. Selle kirjastuse poolt oli a. 1932 tehtud leping 135 kunstnikuga, kes said 400 rbl. kuus palka, mille juures kunstnikud pidid andma aastas 2 maalingut, jäädes ise nende omanikuks, või jälle aastas 5—9 plakaatide joonistust. Sel aastal läks nimetatud kirjastus üle teissugusele tasumisviisile, makstes 350—900 rbl. plakaadi-joonistuse eest, maalingu või joonistuse reprodutseerimisõiguse eest aga 800—1000 rbl.

Nõukogude Venemaa plakaatide ja raamatute kaunistamise kunst on tõusnud rahvusvaheliselt esikohale, saades Pariisis ja New-Yorgis esimesi auhindu. Selles oleme võinud veenduda ka kohapääl, nagu tõendas seda Tallinnas paar aastat tagasi korraldatud vene laste raamatute näitus. (M. Laarman: *Vene lasteraamat*, *Olion* nr. 10 — 1930, ühes illustratsioonidega).

Palju tööd annavad Venemaal kunstnikkudele ka teatrid, kes maksavad lavastuse dekoratsioonide eest 2000—5000 rbl.

Eelpool juba nimetatud Nõukogude kunstnikkude liit ei ole ka mitte ükski ideoloogiline organisatsioon, vaid püüab ka luua vastavaid tingimusi, et rakendada kunstnike ülesheitavale tööle. Selle liidu Moskva harusse kuulub 700 mitme eriala kunstnikku. Kujurid on asutanud oma liidu, mille Moskva harus on 150 liiget. Pääleselle on veel alles aasta tagasi asutatud Nõukogude maalijate liit, mis tekkis paljude kunstiseltside ja rühmade koondamisest. Seegi liit korraldab näitusi ja saadab oma liikmeid tellimiste täitmiseks eripaikadesse.

Moskvas on kunstnikkudel oma maja, mis eriti seks otstarbeks on ehitatud (1929) — „revolutsiooniliste kunstnikkude assotsiatsioon“ — oma liikmete jaoks. Selles majas elab 100 kunstnikku oma perekondadega. Maja igal korral on elukorterid ja töötoad, mis on eraldatud koridoridega: 5 töötuba on viie-ruut-süüalised, 3 töötuba à 6 ruutsülda ja 12 ruutsülda 1, kuna korterid on ühe-, kahe- ja kolme-toalised. Töötoad on kas üksikule kunstnikule või jälle kollektiivsed, milles töötavad kunstnikud mõnel üleriiklikul suuremal ülesandel, kas monumentaalse maalingu, skulptuuri või jälle poligraafia alal. Skulptuurtöökojad on alumisel korral. Selles majas on korraldatud ühine söögisaal, laste-aed eraldi söögisaali, magamistoa ja mängutoaga lastele, kes veedavad siin kogu päeva, võimaldades vanematele rahuliku töötamise. Majas on mehaaniline pesukoda, klubi-lugemistuba, mis oma suure raamatukoguga on kohandatud mugavaks töötamiseks. Maja juures on oma spordiplatsid, kus kunstnikud võivad mängida tennisit ja teisi mängu, kuna iga korra rõdudelt avanevad suurepärase vaated ümbrusele. Selle maja kõrvale püstitatakse peagi teine samasugune maja ja kava näeb ette siia koguni erilise kunstnikkude-linna ehitamise.

Sellised on kunstnikkude töötamise võimalused Moskvas ja Nõukogude teisteski linnades on need korraldatud samadel alustel ning samad alused on kunstnikkude töötamisvõimaluste hankimisel tarvitusel ka nõukogude liidu rahvusriikides, nagu Ukrainas, Armeenias, Gruusias, Aserbeidžanis j. m. Rahvusriikide kunstnikud tavaliselt eelistavad komanderinguid oma riigi piirides.

Bernhard Linde

Paul Korp

Ameerikanism — masside mäss

MA pole kunagi Ameerikas olnud. Viie-kuue aasta eest loeti Ameerika-reisi kõigile eurooplasile tulusaks õppereisiks, ja ükski filosoof polnud täielik, kui ta polnud sooritanud seda pühitsevat Mekka-rännakut. No, aga ma pole filosoof. Võib-olla sellepärast jäigi tolajal käimata ja tänapäeval võiks lugeda mittekäimist pigemini kiituseks. Üksteise järele tõuseb kõnetooli Euroopa mehi, ja kui kõne-aineks on mõni intelligenti või lääne-kultuuri puudutav teema, siis kuulduv varsti sõna: Ameerika. Või ka: Venemaa.

Mis kurja on teinud need maad? Vaatame.

Mõni kaaskodanik võib-olla ei oska kujutellagi, millisel ajaloolisel ajastul ta elab praegu. Aastad 1930—33 jäävad vist igaveseks ajalukku maailma luupainaja, majanduskriisi algpäevina; tuleviku koolis tuubitakse neid numbraid. Maailma avaliku rahu rikkumise eest selle kummitise väljamanajaina seisab kohtu ees hulk kostjaid, üksikuid maid ainult kaks: Ühendriigid ja Venemaa. Ameerika oma hoolimatu tollidekruvimisega, Venemaa oma dumpinguga aitasid kaasa alul üleproduktioonile, siis ostujõu langusele, siis vastastikkuse usalduse kadumisele. Nüüd, jätame majanduseasjad, võib-olla ratas pidi pöörduma nõnda, kergesti on

THOMAS H. BENTON

USA PILDIS

Õigupoolest — „Toimingud linnas“ — nii on selle freskomaalingu nimi, mis vähestes, kuid siiski nii iseloomustavates piltides annab edasi ameerika suurlinna elu

võimalik, et rabad oleksid oodanud vankrit igal muulgi teeharul. Sellest kõnelesin ainult muide, aga nentimist väärib see, et Ameerika saadab inimkonnale kaela palju pahesid, nii et tasuks mõtlemist, kas pole mingi side nende kõigi vahel.

„Eurooplased“ (peaaegu kõige õigem sõna sel kohal) hoiatavad aga palju tõsisema taudi kui majandusliku haiguse eest — amerikanismi eest vaimlises tähenduses. Võtame esialgu mõninga näite.

Esimene näide: Galilei. Kui palju sai ta kannatada oma pikksilma leiutamise eest, mis pööras pääd päale piibli ja Ptolomäuse õpetused.

Teine näide: Darwin. Inimene põlvnenud ahvist? Keegi ei talunud säärast haavamist veel kaheksakümne aasta eestki.

Kolmas näide: meil küll peaaegu tundmata, kuid Prantsusmaal praegu 19-nda sajandi suurimate kirjanikkude ritta seatav Stendhal, kes a. 1830 lausub, et tema töid mõistetakse alles saja aasta pärast.

Need on selged ajaloolised töigid indiviidi üleolekust massist. Kui Galileil, Darwinil poleks leidunud julgust astuda vastu avalikule arvamisele, siis oleks olnud kaheldav praegune lääne-kultuuri seisund. Aga kogu tsivilisatsiooni enne 20-ndat sajandit tuleb nimetada eliidi-tsilivilisatsiooniks, ja see maksab eriti Galilei aegse ladinakeelse ainuvalitseva teaduse kohta; laiale massile oli ta võõras.

Amerikanistliku vaimu kandjaiks on aga just massid, ja kuna iga tsivilisatsioon peab oma õiguseks põlata igat teisitimõtlejat, siis on näha, kui kaugelt raskem oleks olnud Galilei või Darwini võitlus ameerikaliku massitsivilisatsiooni vastu. Aga iga edusamm mistahes alal eeldab pisut teisitimõtlemist senisest. (Täienduseks soovitatakse lugeda romantismi algpäevade Hernani-võitluse kohta *Olion*, sept. 1932. Ortega y Gasset: *Uue kunsti ebapopulaarsusest*.) Amerikanistliku vaimuga läbiimibunud mass tapaks Stendhali juba eos, ja tõeline amerikanistlik mass ei sünnitakski kunagi teda. Nõnda peame mõnna, et viimaseil

Ära vaata!

Huulde litsut
vere pitsat,
kinni peavad käed kitsad
kõigest —
köverast ja õigest.

Ära vaata kätt mu ahast,
sõrmed sõtkutud kui vahast
hoides elust
ja ta valust
pingutavad oma viimast...

Nägu viltu kistud piinast
ära vaata!

Jõusang

Lõõmab leeke vaiksist vesist,
sädemist sääl sädelevist,
puhteloorest pudenevist,
udu heites udemelist,
koorub välja vastne päev.

Kui florett ta paistab mõõklev,
pide pimestavalt hõõglev,
tera tuvikergelt tiiblev,
samahetki kõikjal viiblev,
silm vaid sähvastust et näeb.

Impromptu

Olud läh'vad odavamaks,
rohud kanged kallimaks,
kopsud-maksad mädanumaks,
juuksed harvad hallimaks.

Ärkamine

Aos hoogab-voogab vete pind
kui tõuseks-vajuks roosa rind
ja hoovab joovastavat tuult
vastsaabund õitsvalt õunapuult —
laul sõnatu.

Kuu vana vilgub-välgub vees
kui kiiguks kilgendav sääl prees,
öö kangas kingul rebeneb
ja heidab võilill ebemed —
õis-udemed.

Tuul tuli õitsvalt õunapuult
ja saabus kilgendusi kuult,
vees kiikus vaikus nagu kork
ja vari must kui unna-ork
nais viimist kord.

Pilv süttis, võttis taevas tuld
ja kui rakette paiskus puult
täis indu linde, helas hõisk,
koos vere-värv ja kire-lõõsk —
uus hommik rõõsk.

Hendrik Adamson

aastakümneil võidukäiku alustanud individuaalsust tapva vaimu ainuvalitsusele pääsmise vastu näivad õigustatud need kuulduvad häaled. Õigupoolest on selle vaimu juured Euroopas endas, nagu võib-olla maailmlise kriisi sügavamaid aluseidki tuleks otsida siit, amerikanistlikuks nimetame teda seepärast, et ta esineb senini kõige tüüpilisemalt tollal ookeanitagusel noorel, aga varakult raugaikka jõudnud maal. Bolševism püüab vahvasti sekundeerida, aga Venes seisab individuaalsuse hülgamine rohkem valitseva erakonna poliitilises programmis kui rahvasse juurdunud mõtteviisid.

Ülaltoodud read kirjutasin jõukohaseks eelkommentaariks väljavõttele minu arvates Eestis kaunis tundmatust, liig tundmatust raamatust: *La rivolta de las masas* — Masside mäss. Selle autoriks on Madridi ülikooli metafüüsika professor Ortega y Gasset, vabariikliku Hispaania vaimuelu juht, kelle sõna kuulatakse tähelepanuga hispaaniakeelse Lõuna-Ameerika viimases tipuski. „Masside mäss“ ilmus a. 1929 ja on tõlgitud mitmesse keele. Juba autori mõõdupuu käsitluse virtuoslikkus kaasaegse vaimuelu suhtes nõuab imetlust.

„Päeval, mil Euroopas tuleb taas valitsema tõeline filosoofia, ainus, mille kaudu võib päästa teda...“ Sellega väljendab Ortega y Gasset oma doktriini. Lööksõnas „masside mäss“ ei tule sõna mõista poliitilises, vaid kultuurilises tähenduses. Mass — kehastunud vaimline keskpärasus, on haaramas võimu. Selle nähud? Väliste vormide harrastamine, kvaliteedi taganemine kvantiteedi ees. Ei küsita enam: kuidas?, vaid: kuipalju? Rekordarve otsitakse vaimliste saavutuste alaltki. Rahvast loetakse seda kultuurilisemaks, mida rohkem üliõpilasi, mida suurem hulk koole maal, mida enam raamatuid paisatakse aastas turule. Ei pärita, kas tudengid viljelevad midagi, kas raamatud sisaldavad midagi. Vaimutöö muutub vabrikuliseks. Ja kõik Nobeli auhinnad, kirjandusauhinnad, ülitäidetud ülikoolid, õpetlaste akadeemiad on tähiseks, et hindamise raskuspunkt on libisesmas seemiselt väärtuselt arvule ja massile. Ning siin näitavad teed amerikanism ja bolševism.

Paul Korp

Kirjanike saarel

KASSARI — saar Läänemeres — lebab nagu laps oma suure ema, Hiiu-
maa, rüpes. Teda piiravad väikeste laidude kobarikud ja madalad, kalarikkad
veed. Silmapiirile tõusevad Saare-, Muhumaa ning harukordadel manngeri. Ta
asub niiske merekliima vöös ja kannab oma pinnal haruldustena punaste marjadega
jugapuid, mida sarnasuse tõttu mandri elanik peab julgesti „Saksamaa kuuseks“, ja
poopuid, milliseid kogu maakeral leidub vaid Skandinaavias ja meie saartel. Too
on tagasihoidlik pihlamarja sarnaste viljakobaratega puu. Veel pilk kohavasse
tammeparki ja rohelistele kadarikega kõrbenud nõmmedele — see on Kassari.

Ta on väike ja tundmatu maa, harva nimetatud meie merirandade poetessi
Aino Kallas'e suviresidentsina. Kuid siin elab Hiiu- ja Muhumaa arenenum rahvas ja
majanduslikul alal hindavad tallinlased teda kui hääde kurkide kodumaad. Väike
Kassari on aga sünnitanud meie kodumaale suuri tütreid ja poegi.

Kohalikud elanikud loevad põliseks kassarilaseks hiljuti 50-ndat sünnipäeva
pühitsenud Marie Under'it. Ema poolt põlvneb luuletaja ühest Kassari igi-
vanast perekonnast: Vahedest. Külas võib praegu leida igas kolmandas talus
Marie Under'i täditütreid. Palju lugusid teatakse siin rääkida „Meie Mariest“,
keda on käidud Tallinnas külastamas. Fabuleerimise andi leidub Vahede pere-
konnas juba hallidest aegadest. Üks Marie Under'i onudest oli tuntud külas üpris
tabava vemmälvärsside meistrina. Lõpuks ühe Kassari rauga sõnad kirjaniku isa,
koolmeister Underi kohta: „Ta oli laisk, piiblist suurt ei hoolinud, katekismu-
sest samuti. Tema aga võtnud salaja, juba ammu enne ametlikku luba, tarvitu-
sele C. R. Jakobsoni koolilugemiku.“ Laisk, kuid uuendusmeelne.

Teiseks kassarilaseks oma päritolult peetakse prof. Paul Kogermann'i,
kes küll samuti kui Marie Under'gi Tallinnas sündinud. P. Kogermann'i sugulasi
elab praegugi Kassaris, kuid kuidagi vaiksemalt ja tagasihoidlikumalt räägib
„Tartu professori-härrast“ rahvasuu.

Kui veresugulase tõmbavad kassarilased veel oma ringi meie populaarseima
ja andekaima helikunstniku Rudolf Tobias'e, kes on sündinud paar kilomeetrit
Kassarist eemal Hiiu- ja Muhumaa Keina alevikus kõstri pojana. Siinne rahvas armastas
laulu, seda teadis teinigi saarlasest helilooja Peeter Süda, kes rändas süviti
Hiiu- ja Muhumaa metsades, et tippida noodipaberile naiste, meeste suust rahvaviise.

Ent peatudes saarel ei saa mööda Eesti-Soome ühiskirjanikust Aino Kallas'e
lapsest, kes küll pole verelt hiidlane, kuid kes aastakümne jooksul kasvanud ühte
maaga ja tundub põliste kassarilastelegi oma inimesena. 1933-nda a. suvi oli
kassarilasele kurb — oodati Aino Kallas't traditsioonilise suvepuhkusele. Ta aga
ei tulnud. „Olevat Londonis seal ilma-asjade ajamise konverentsil,“ öelsid vanad
mehed. Ja kuigi polnud merirandade poetessi saarel, ometi nagu tundus tema
lähedalolu. Teadmine temast elas rahvas. „Kassari pühak“ — võiks öelda —
sellise pieteediga räägiti tema auväärlikkusest, tema enesesse sulgenud olekut
ja töönnust.

Saare lõunarannal, keskel lagedat kadarikku, asetseb skandinaavialiselt puna-
seks värvitud suvila. Päritolult vana kordoni hoone, Hiiu- ja Muhumaa tüüpilise õlgkatu-
sega, seisab ta nagu kaitstult uudistavate pilkude eest hõbepajude aheliku serval.
Üksluised, nagu nõmmed Reigi kiriku ümbruses, on siinsedki neemed. „Tema
aga armastab neid,“ tähendavad kohalikud.

Aino Kallas'e tulekut kuulutas kassarilasele väike supelonn, mis veetakse
kividest puhastatud mererannale. Harva esineb neid päevi, mil kassarilased näe-
vad oma pühakut. Aino Kallas pühendub saarel kõigil hommiku- ja õhtupoolikuil
tööle. Nõnda kestab see paar kuud päevast päeva kindlatel kellaaegadel. Noil
töötundidel valitsevat väikses suvilas täielik rahu.

Põhjamaiselt verevaene on suvila sisustus. Ukse ees mõisast toodud veski-
kivi, tubades maitsekate puulõigete mööbel, mille valmistanud üks Vahedest,
seega Marie Under'i sugulane. Veel peatub vaatleja silm Iirimaal kootud lini-
kuul ja väikse toa poleeritud kokkukäival töölaual. Nagu killukene eksootikat ja
vihje rändamishale ripub laes Aafrika päritoluga, vasest lamp-latern. See on pilk
Aino Kallas'e kirjanduslikku koduse.

Järk-järgult tõuseb maja juurest mererand, et moodustada klübuvali, millel
samane mugav veski nagu Daudet'i Rhone orus, kus loodi *Kirjad minu veskilt*.

Edg. V. Saks

REMBRANDT FILOSOOF

Lauri Viljanen

Ex amore dolor

*Ei ihkand palju: inime olla vaid,
kui tüvve oks nii kasvades saatusse,
et kordki mõne soontes võiks ehk
süttida ellu nii korjund jõud su.*

*See palve täidet! Veelgi eks meeles sul
su kevad-ime rõõmud nii leekivad,
kui öö sees leidnud oma mulla
kõik tuhat igatsusjuurt su arvas.*

*Maa tume õndsus: õppida lausuma
sa naise, lapse saad nimed kallimad.
Ehk ring on kitsas kus sa kõnnid,
häält sinu hinge see tunneb siiski.*

*On rõõm nii kirgas hommiku hurmuse,
kuid kallim veel su õhtu on raugemus,
kui hoolest armsast hääbud unne
merena ürgsesse, kaugel kõigest.*

*Ei ihkand palju: kasvades saatusse
kui tüvve oks, nii olla vaid inime,
et ükskord mõne teise soontes
süttida ellu su säilund jõud võiks.*

*Kuid õnn nii varatulnu, see rөөtlik *) on.
Vaat' latv küll tõuseb, juur aga kui-
vanud:*

*nii sala liiga leekiv iha
joonud on maast juba jõu su kõige.*

*Südame vastu sooned su hüüavad:
„Igavest püüdes surma sa meile tood!*

*Kui korra andsid, anna jälle
nälg, janu kustutamatu meile!“*

*Ja juur ju murdub, katkevad soonedki.
Ja aeg, see uhab nimed su kallimad.
Kuid vahelduva, muutuvaga
iaal ei lepi su süda uhke.*

*Näe: juba sügis avaneb vaatele
ja mulla poole, ilmas veel helkivas
kui ohver kallis, lehed puudelt
kahvatud vaibuvad surma vaikselt.*

*Siis ava haavad, kuigi nii kibedad!
Ja tunne põhjani tarbetu kannatus,
ja vaev, mil pole mõtet miskit!
Vaata, see siiski su ainus oma!*

*Siis lase tuultel viia ja unungul
ja mine ära! Surmgi võib vaadata,
et elule sa anda tahtsid —
kuigi ta kätt sa ei võinud leida.*

*Nii lõpeb kaar su, nii oled inime!
Unusta palju: vaid enim oma, see jääb!
See olgu valu, ja on vastust
selleski tühisuselle küllalt.*

Tõlk. Aug. Anni

*) rөөtma — ära andma, rөөtlik —
äraandlik, petlik.

Lauri Viljanen on Soome praegu
tuntumaid küürikuid ja arvustajaid.

Michel de Montaigne

MIS on Montaigne'i esseede siht ning sisu?

Lühidas eessõnas ütleb autor, et siht on hoopis kodune ning eraeluline: kujud annast oma lähedasile, jätta neile enesest pilt. Sellega on juba öeld ka sisu: „Nõnda, lugeja, olen mina ise oma raamatu aine.“ Ning korduvalt ütleb ta esseede keskel: „See olen mina, minu olemus.“

Õpetlasilt on lahkamisele võet iga üksik päätükk esseedes. On kindlaks määrat iga esse tekkimisaeg ning tema allikad. Õigupoolest pole viimase kohta hämarusi olnud. Montaigne tsiteerib ju ühtlugu autoreid, juhtides sellega ise uurijaid. Teame, et päale lugemise armastas Montaigne ka igasugu inimestega kõnelda, et oma ajust teiste ajudega kokku puutudes sädemeid lüüa: tulemusi otsis ta kõiges.

Autor on üks oma teosega. Sellepärast rääkides autorist, räägime juba *eo ipso* ka teosest. Autor seisab me ees kõigi oma füüsiliste kui vaimsete puuduste kui plussidega. See aadlikusele pretendeeriv pärisäär, lõi enesest ümburuse ning lektüüre varal terve elava maailma, mis ei vanane seni, kuni otsib inime ennast ning selgust enese vaherkorda ümbritseva maailmaga. III-nda raamatu 13-ndas päätükis ütleb autor: „Pole loomulikumat iha, kui teadmishimu. Me katsume ära kõik vahendid, mis võiksid meid viia temale.“ Montaigne otsib ennast. Selgust, teadlikkust otsib ta. Ning see hulk raamatuisse sulet tarku, kellega Montaigne elas aastaid intiimses ühenduses oma tornitoas, aitas teda sellel eneseotsingul. Ning omakorda aitab Montaigne taas teisi nende otsimisteel.

Millisena vaatab vastu meile autor oma teosest?

Ta pole midagi enesest unustanud. Sama täpsusega, millega jälgib ta oma siseelu, sama täpse pildi saame ka tema välisest isikust, kombeist, elamusist. Kuuleme, et ta on alla keskmist kasvu (kasvu peab ta aga mehe ainsaks iluks, mida miski muu ei asenda), et ta armastab kanda musta või valget, et ta parfümeerib igapäev vurrusid, hõõrub puhtuse mõttes hambaid, sööb sõrmedega kiiresti, sellejuures sageli keelt ning sõrmeotsi hammustades. Viimase kohta ta toob näite, et kui Diogenes oli üht last niiviisi näinud söömas, oli ta tema õpetajale annud kõrvakiilu. Teame, et Montaigne kaua ei armastanud istuda lauas, sest siis sõi ta liiga palju. Teame, et ta armastas väga kala, salatit mitte sugugi, samuti ka mitte puuvilja, päale meloonide, millele ta oli maias. Teame, et ta magas hästi, 9 tundi järjestikku ühegi ärkamiseta. Et ta korteris püüdis päämiselt vältida halba õhku ning sellepärast ei armastanud ta ka Veneetsiat ja Pariisi. Päämiselt III-ndas raamatus leiame igasugu selliseid andmeid. See on inimlik, liiginimlik ning igapäevane. See, millest harilikult ei räägita. Montaigne hindas aga oma keha võrdselt vaimule. Lugemises ta leiab ka selle puuduse, et keha jääb sellejuures tegevusetu. Montaigne'is paistab kõigiti terve ning normaalne inimene, kelles toimub kõik loomulikult. Esimene hammas tuli tal suust, kui oli autor juba üle 50 aasta. III-ndas raamatus ta ütleb: „Vaat, kukkus välja üks hammas, ilma valuta, ilma raskuseta, see oli tema kestvuse loomulik lõpp.“

Kuid kuulakem, mis pihib meile autor veel vabalt enda omadusist. Teise raamatu 17-ndas päätükis ta ütleb: „Mälu puudub mul täiesti.“ Kolme värsi õppimiseks ta vajavat kolm tundi. Teenijate nimesid ta ei teadvat ning nimetavat neid vajaduse korral kas päritolu, kodukoha või muu järgi. Lisab, et elades liiga kaua unustab ta vahest ka oma nime. Päale mälu puuduse leiab ta enesel veel muidki puudusi, mis kõik tema teadmattust suurendavat. Ta ei taipavat palju mängudes, nagu näit. kaardimängus. Suuremat osa rahadest ta ei tundvat. Elades maal ei oskavat ta siiski vahet teha oma aia saaduste vahel, ei eraldavat üht teisest. Ei teadvat lihtsemategi majapidamisriistade nimesid, ei põllunduse jämedamaidki jooni, mida lapsedki teadvat. Nii teeb ta järelduse, et ta polevat muuks kõlvuline kui järgimiseks, ning laseb end kergesti massist juhtida: „Ma ei usalda mitte küllalt ise oma jõudu, et käskida või juhtida; olen rõõmus leides oma samud teistest ette astut.“ Kõik see tõendab, kuivõrd Montaigne oli raamatuini-

mene, mõtteinimene, kabinetiinimene, ning kuivõrd õieti ta toimis, loobudes kõigest muust ning andudes raamatule. Õige instinkt juhtis teda siin ning teadlik või mitteteadlik oma isiku väärtusest (usun siiski, et teadlik) — armastas ta ennast liiga, et millelegi täiesti anduda. See on looja, kirjaniku egoism, mis on teosele vajalik. Küllap ümberkaudne elu saab enesega isegi valmis, ning neid, kes sellele elule andudes leiavad oma ainsa väärtuse ning elusisu — neist pole kunagi puudu.

Kõigest eelmisest juba paistab, et Montaigne otsib oma isikule viimse võimaluseni vabadust ning sundimattust. *Esseede* I-se raamatu 13-ndas päätkütkis ta räägib, et teda on hoolega kasvatet lapsepõlves viisakusreegleis ning ta on elanud hääs seltskonnas: „Armastan neid (reegleid) jälgida, kuid mitte nii, et mu elu sellest oleks piirat.“ Elades kodu- ning ususõdade möllus ning vaadates neid, kelle elu on surut kaugele suurist linnust pisikese maalapi külge, ütleb ta (III-nda raamatu 12-ndas ptk.): „Kõik mu väike tarkus, ettevaatus neis kodusõdades, kus praegu viibime, kulub selleks, et nad ei katkestaks minu tuleku-mineku vabadust.“ (Teame, kuis Montaigne oli pöörases hädas selle päeva, mille istus ta Bastille'is, sinna liigalaste poolt asetetuna). Lastele nõuab ta pehmet kasvatust ning ta ise on ka vaid kahel korral vitsa saanud, üsna pehmelt. Ta enda paljudest lastest jäi vaid üks tütar, Leonor, ellu, keda ta, või õigemini ta naine kasvas pehmeis õpetusis. On see vahest sellest tingit, et Montaigne ei taha vaeva näha, et ta last ei karista ega teenijale tee märkust? Hoiab ta oma mina, oma isikut? Teame ju, et ta vaeva näha ei taha ning ka raamatuis libiseb üle raskeist kohtadest: „Mul on selge nägemine. Kuid ma vähe kiindun asjusse. Niipalju kui võimalik, kuu-lun enesele.“

See sundimattuse ning vabaduse vajadus siirdub väliselu igapäevaseilt pisi-asjult suuremale, elutervikule. See on seesama mugavuse, sundusettuse, vabaduse püüe, mis ajab Montaigne'i looma enesele ka sisemist selgust, et sisemiselt vabane-nda kõigest piiravast, kitsendavast, ahistavast. Tal on sihiks leida üks *ars vivendi* ja *moriendi*.

Montaigne'i nimetatakse harilikult skeptikuks. Ta pole aga mitte algusest lõpuni olnud puhas skeptik. Siin on olnud temas tõeline areng, mis on toimunud loomulikul teel teat autorite kaasabil. Päril alul, kui ta oli lugenud vaid Seneca't, ta näib mõtlejana, kes väga imetleb stoitsismi. See ei vasta aga hästi tema loomu. A. 1572 loeb Montaigne Plutarki (*Amyot* tõlkes). Ning siin ta leiab, et kõik vanaaja mõtlejad polnudki sugugi stoikud. Ning siis ususõdade möllus, kus tolerantsne Montaigne rahulikult elab oma lossis, imestades neid äärmusi ning vägivaldat, leiab ta, et kõik on relatiivne. Ta näeb inimeste ning ka mõtlejate tühisust ja tast saab skeptik, kes ei või isegi mitte Sokratese viisil oma teadmatustki jaatada. Skeptitsism on tema eluvaate teenistuses, sest skeptitsism hoidub kõigest äärmusist. Teise sõnaga: ta hoiab inimese vabana. Esimese raamatu 14-ndas ptk. leiab Montaigne, et kõik hääduste ning halbuste otsustus oleneb suures osas meie arvamisest nende kohta. Kõik oleneb meie kujutlusvõimest. Midagi pole terviklikku ega täiuslikku elus. Ka kulda vaja halvendada, et käibivaks teha inimeste seas. Naudingu äärmus evib midagi õigest ning kurbusest. Kurbuses on midagi lõbusat. Ning naeru äärmus seguneb pisaratega.

Siis, kui Montaigne tunneb esmakordselt oma haiguse valu, — siis lakkab ta olemast skeptik: ta tunneb midagi tõsiselt reaalselt. Valu ning lõbu tulevad esile. Looduse idee saab Montaigne'i järgmiseks ning ka viimseks arenemisstaadiumiks. Teat väarikus ning elutarkus esineb meile siin Montaigne'i lauseis, et me võrdleme end harilikult sellega, mis on meist ülalpool ning vaatame nende poole, kes teevad paremini; mõõdame end aga sellega, mis on meist allpool: pole nii õnnetut, kes ei leiaks tuhat näidet, millest end lohutada. Vaja õppida kannatama, mida ei või vältida. Igal asjal on oma aeg. Ning rumal on see vana mees, kes palub Jumalalt noorust, tervist ning tugevust. Vaja kannatada vaikselt meie olukorra seadusi. Meie oleme siin ju vananemiseks, nõrgenemiseks, et olla haiged kogu arstiteaduse kiuste. See on esimene õpetus, mida mehniklased annavad vastsündinule, teda tervitades: „Laps, sa oled tulnud maailma, et taluda: talu, kannata ning vaiki!“ Ning üks muuda seegi seisukorra mugavamaks.

Looduse idee on Montaigne'i viimse arenemisjärgu tunnus. Ta õpib tundma looduse teid. Ka raamatuis on ta otsinud ikka seda, mis õpetaks hästi elama ning

Õhtu rahu

Fot. R. Grauberg

Õllekeetjad

Eel jalge rajab saabuv õhtu tõkkeid, tõrdsuur, kui anne, päike upub verre, teel alla unne suudleb laineid nõtkeid, nord-vestin vajub paagi taga merre.

Veel ikka kajab rannalt plika rõkkeid mõdraskeid kanne kanden naabri perre. Meel lõhnavanne naudib, läidet lõkkeid, kordkorralt vajab kaemist õllevirre.

Toi valgel ööl kõik mured paiskan tulle, all rannal tööl põikmõtteid päästan hulle. Mul põleb suu, ma lämbun oma kirge.

Mind rutem päästa, tüdruk armuvaevast!

Rind sulle säästub, tule ju — näed, taevast
ja vajub kuu ja koidun mets on virge.

Moodse meriröövli päev

Kuu messingkollane ja läikleb vesi, kui mustav majak neemel upub uttu. On hetkeks kuulda plika naeru, juttu, kui hoiab joobnud laevapoiss ta käsi.

Paat saabub, vinnatakse ankrüköisi ning plika naer ning suudlus hääbub nuttu.

Kõik kaugeks saab ja uttu kustub ruttu, kuu messingkollane ja läiklev vesi.

Sel ööl kaob uni ankurraskeist silmist, mu pingul närve häirib laine sulin, kui keelat laadung rändab laevast teise.

Hall ärkab merel hommik, hõögub külmast, kui viskun koisse, naabriks jutumulin, mis unne upub alates uut reisi.

Kui rannavalpurid magavad

Sammalrõskes metsas vihma sahinat tinahallest pilvist alla piserdab. Eemal laine vastu panka vasardab, tõrvalõhnseid paate lakub kohinal.

Unest ehmund vares lendab vihinal, puust, mis iili tulles maani kummardab. Hulkuv koer vaid märjas põõsas kooserdab, raibet närib ning siis magab norinal.

Rannas tõrvat paati merre tõugates mõtlen tüdrukule saare nõmmedel, suudlust, mis sain meelitusi üteldes.

Magab teise kaenlas raskelt hingates ööl, kui laineid võidan pikil tõmmetel üksinduses tormihooga juteldes.

Kõigist hüljatule

Sust nukrad mälestused valdasid; kuis kaevupingil piima kurnasid või kapsaaias vaklu surmasid, vett närtsinule kaela kallasid.

Sa pikil õhtuil vokki tallasid, et teha särke, mis mind hurmasid. Mind voodi tõstes ennast koormasid ning öösel voodi juures valvasid.

Sind sinu omad lapsed salgasid, noil tunnel pidid nukralt vaikima, kui anduv tütarlaps neid ümmardas.

Aeg sai, kui lapsed sinu hülgasid, kui pidid nende kodust lahkuma. Pää hall, sa läksid palvest kumaras.

Johan Bechter

hästi surema. Ning tema esseed ongi ju üksainus püüd sellele. Selleks, et rõõmu tunda oma olemisest, tuleks olla rippumata kõigest (s. t. loobuda hulgast paremusist) ning kõigist (mitte kellesegi liiga kiinduda, sest siis tuleks kannatada). See on tugeva, terve, lihtse inimese vaade elule. Terve mõistuse eluloogika, inimkonna kaaluva enamiku teadlik või ebateadlik püü. Nii soovitab Montaigne igas asjas: õpingus, ratsasõidus ning muus harjutusis anduda lõbu viimse piirini, ning hoiduda edasiminemast, kus juba kannatus hakkab segunema.

Montaigne on mõõdu ning parajuse, selge mõtte ning mõistuse pooldaja. Ta on alati keskteel, äärmuste, nii valude kui vaimustuste kulminatsioonist eemal, sest iga sügavasti haarav elamus, iga vaimustus, eksaltatsioon ei tunduks talle mitte vabastavana, vaid hämmendavana, mugavust häirivana. Ka teadust ta näeb, armastab, ei jumalda aga. Montaigne armastab mõõdukaid ning keskmisi loomusi. Ta on seda ka ise.

Uurides aga looduse teid, on olemas üks paratamattus, mis häirib elu: surm. Alul mõtleb Montaigne, et parim vahend temast vabaneda on temale alatasa mõelda, kuni ta saab päris igapäevaseks, loomulikuks asjaks. Kõik hirm, iha, lootus tõukavad meid tuleviku poole, röövides meilt käesoleva hetke. Surma ei peaks mitte kartma. Ta peaks andma elule juure veel šarmi. Ja Montaigne tsiteerib Cicero't: „Filosofeerida — tähendab õppida surema.“ Pliniust tsiteerib ta: „Kiire surm on inimelu ülim õnn.“ Nii leiab ta kord: „Vabatahtlikum surm on ilusam. Elu oleneb teiste tahtest, surm meie omast.“ Ning taas teisel: „Kõik, mis on väljaspoolt lihtset surma, näib mulle puhta julmusena.“ Sokratest ta imetleb, leides teda olevat täiusliku inimese. Ta oli aga liiga õilis ning tal ei tulnud ühegi pahega võidelda.

Pärastpoole jõuab Montaigne aga teisele otsusele: parim vahend surmahirmust vabaneda on temale mitte kunagi mõtelda. III-nda raamatu 12-ndas ptk. ta vaatleb talupoegi, kes heidavad päris loomulikult maha surema, ning sõjaväljal sõdureid, kes oskavad surra: surm on elu ots, mitte siht. Ning Montaigne jõuab sellega välja epikurealaste mõttele (mis üldse näis tema loomu vastavat): nautida olevikku, hetke. Vältida valu ning otsida lõbu. Lõbudest teeb aga Montaigne valiku. Näiteks on joomine talle vastik, jäme ning brutaalne pahe, sest ta on puha kehaline ning maine. Pole halvemat seisukorda inimesele kui ta kaotab enese teadvuse ning valitsemise.“

Montaigne oma kogemuse varal jõudis välja sellisele vaatele. Ta ei pretendeeri sellele, et see vastaks ka teiste loomule.

Ning lõpetab III-nda raamatu: „Mina armastan elu ning hoian teda sellisena nagu Jumalale on meeldinud teda meie osaks anda. Võtan vastu hää ning tänuliku südamega, mida loodus on teinud minu hääks ja võtan hääks ning kiidan. Ülekohut tehakse sellele suurele ning kõikvõimsale annetajale, loobudes tema andest, seda hävitades ning moonutades. *Omnia quae secundum naturam sunt, aestimatione digna sunt.*

„Ilusaimad elud on need, mis korralduvad ühise inimliku eeskuju järgi, korralikult, kuid ilma ime ning erakordsuseta. Ent vanadus vajab just pehmemat käitlemist. Usaldume sellele Jumalale, kes on tervise ning tarkuse kaitsja, kuid lõbus ning seltslik.“

Kõigest eeltoodust järgneb, et Montaigne'i isikus meil on tegemist hariliku, keskpärase inimesega, nagu on neid elus küllalt. See pole mingi kangelane, mingi erandinimene. Ei mingit erakordsust, mingit hälbimist üldiselt suurte hulcade keskteelt. Kõik igatsevad hämarused puuduvad, sest see pole heitlev, sügavusis hämarduv loomus. Kannatuse sügavikud on sellele selgele vaimule tundmata. Suured mõtteheitlused ei kajasta neis tões. Montaigne on tark, kõik koondub juba varakult kindlaks, kaineks kantsiks, et hoida elu, seda väheste hetkete rida, häana, nauditavana, segamatuna. Michel de Montaigne otsib Michel de Montaigne'ile välist ning sisemist mugavust, vabadust. Me ees on üks elu, üks terve areng, püüd rahulduse poole. Ammendades otsekohe ning ausalt enesest, ei vana nee teos kunagi: inimliku dokumendi väärtus on talle tagat. Ning see, et ta on harilik inimene, see ongi talle vahest väärtuseks: nii saab ta enesega suuremale hulgale teenäitajaks ning juhatajaks. Selle hariliku inimese ebaharilikkus seisab aga selles, et ta on osanud seda väljendada ning 400 a. pärast seisab sama elavana me ees, kui eluajalgi. Ta ütleb III-ndas raamatus: „Kirjutan oma raa-

matu väheseile inimesile ning väheseiks aastaiks. Kui ta oleks kestvamaks, oleks vaja olnud panna teda kindlamasse keele.“ Väheseist aastaist on saanud 400 ning saab vahest kord ka 800, ilma oma värskusest ning elavusest midagi kaotamata.

Montaigne'ile on mõndagi ette heidet ning seda võiks ka teha teose kompositsiooni kohta. Mõni essee on mitukümmend lehekülge pikk, mõni vaid paar. *Raymond Sebond'i apoloogia*, üks tähtsamaid, on 300 lhk. pikk. Sageli tähendab päälkiri vaid hoopis ebaolulisele päätükis jne. Siin esineb aga taas Montaigne'i sundimatus ning vabadus. Ta andub vabalt meeleolule, lastes end kaasa kiskuda hetkest, uuest mõttest, nagu tuleb ette vestluses. Ning sellepärast ongi need vestlused elavad ning värvikad.

Montaigne'i teos on väga prantsuslik, sest kõik lähtub siin mõistusest, on juhitav mõistusest ning mõistuse valgusse kõik suubuv. Montaigne on seda kõik juba ennem tõestanud oma tööga, mida moodse ratsionalismi isa Descartes hiljem filosoofiliselt põhjendas. Mõistuse valev selgus, mõistuse ainuõigustet elu.

Montaigne'i koht prantsuse kirjanduses on vabamõttelejate hulgas. Nende algataja, kellele Pascal ning Bossuet nii kallale tungisid.

Montaigne'i tähtsus, üldiselt tunnustet tähtsus seisab selles, et tema avas kirjandusele selle tee, millel ta sellest päle senini liigub — psühholoogilise tee.

Frieda Dreverk

Romaanivõistlus

Eesti keelse raamatu 400-aastase juubeli puhul

Lähemas tulevikus möödub 400 aastat esimese eesti keelse raamatu ilmumisest. Sel puhul korraldab Kirjastus-osaiühisus *Loodus* algupärase romaanide võistluse, mille taotluseks oleks ületada senist eesti jutukirjanduse tasapinda, ja kutsub eesti kirjanikke üles sellest oma töödega osa võtma. Autoritele jääb vabadus aine valikus ja käsituslaadis. — Romaani all tuleb mõista tööd ses ulatuses, mis on kujunenud romaani piiriks maailmakirjanduses.

Romaanivõistluse tingimused:

1) Käskkirjad, mis ei vasta eeltähendatud romaanimõiste nõudele, jäävad võistlusest kõrvale.

2) Võistlusele saadetud tööd tulevad hindamisele üksnes niisugused romaanid, mis pole paljundamise teel seni avalikkusele veel tuttavaks saanud.

3) Tööde vastuvõtmise viimaseks tähtpäevaks on 1-ne mai 1934.

4) Võistlusele tuleb tööd saata K.-ü. „Looduse“ aadressil, Tartu, Ülikooli tän. 18. Töö kui ka selle juure lisatud ümbrik kandku mingit varjunime või märkusõna, kuna autori enese tõelik nimi ja aadress sisaldugu mainitud suletud ümbrikus.

Läbivaatamisele tulevad ainult kirjutusmasinal kaheksandik-kaustas lehekülje ühel poolel vähemalt ühe tähe kõrguse reavahega selgesti kirjutatud käskkirjad. Segaselt kirjutatud käskkirjad, kui tingimustele mitte vastavad, saadetakse autorile ümbrikus leiduval aadressil läbi vaatamata tagasi.

6) Jury koosseis avaldatakse hiljemalt 1-seks jaanuariks 1934. Jury liikmeiks palub K. O./Ü. „Loodus“ 4 tuntud kirjandusehindajat ja päle nende kolm kirjandusorganisatsioonide esindajat.

7) Sellel võistlusel kogu senist eesti algupärast proosat ületavaks romaaniks tunnustatud teose eest maksab K. O./Ü. „Loodus“ 10.000 krooni järgmiselt: romaani trükist ilmumisel 2500 krooni, kolm kuud pärast ilmumist — 2500 kr., 9 kuud pärast ilmumist — 2500 kr. ja 12 kuud pärast ilmumist — 2500 kr., omandades sellega õiguse kirjastada seda teost eesti keeles 6000 eksemplaris, samuti kõigis võõrkeeltes ilma erilise lisatasuta autorile.

8) Jury alustab tööde läbivaatamist kohe esimeste käskkirjade saabudes ja avaldab oma otsuse 1. sept. 1934. a. Enne seda tähtaega ei pea kirjastus võistlusest osavõtjatega mingit kirjavahetust päle p. 1, 2, ja 3 mainitud käskkirjade tagasisaatmise juhtude.

K. O./Ü. „LOODUS“

Naine ulguööst

Päike on läinud, tähti süttus tummalt,
tuhkjäl taevakummil kahvatanud kuu.
Pimedusse mässit ilu pilku hurmab,
kuskil kaugel tasa nutab, halab tuul.

Muutub äkki hahkjaks, kaob ja irdub maine,
taevas õrn ja sinine kui baldahiin.
Keskel seda kõike seisab Veenus — naine,
huulil võõras muie, kõrvetav kui viin.

Põletavad pilgud, habras ussikeha —
nii ta siia tuli otse ulguööst.
Huulil naerab põlgus, silmist hiilib viha, —
hää! ent lembe, meelitav, — nõrk kaeblik sööst.

— Olen kõigi nende tütarlaste ema,
kellel vaimseks tegevuseks vaid on püüd,
mehe eest kes sunnit taganema,
olles naine, kuigi pole neil ses süüd.

— Nende tütarlaste, kel ei puudu tahe,
ületada meeleolusid mis võib,
kes ei taipa, milles seisab küll siin pahe,
et neid naine naiseks siia ilma tõi.

— Ema tütarlaste, kes küll armastavad,
uhkus aga keelab avaldamast end.
Julgelt, kindlalt ent kes kõikjal otsustavad, —
mõistus kellel ikka teritet ja erk.

— Ema tütarlapse, kes ei anna õnne,
ent ka ise pole iial õnnelik...
Irooniat kel palju põimit kõnne,
pole kunagi ent soojust sisemist.

— Ema imetlet ja hellit tütarlapse,
kes küll kõikjal pimestab ja sütitab,
kel ent soojendada siiski puudub võime,
ikka üksi jääb ja ainult unistab...

— Olen nende õnnetute laste ema,
kellel puudub võime — olla õnnelik...
Vihkan kõike, kõike — sunnit kõnelema...
Miks meil elu andis Igavik? —

Kuugi katab palge, tähti sajab alla...
Oli tõesti ainult nägemus kas kõik?
Tuhat soovi tähesajun pääseb valla —
piskust rahulduden juba olen õnnelik...

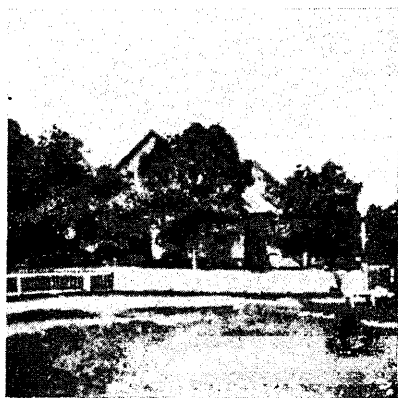

Lelda Riis

AUG. PEERNA

MONOGRAVÜÜR

Villem Grünthal-Ridalat külastamas

Villem Grünthal-Ridala kodutalu, mille peremees ja perenaine — luuletaja vanemad — mõlemad surid tänava kevadel peaaegu ühel ajal

EESTI saadiku vastuvõtul Helsingis kohtasin üle aastate oma nimekat õpetajat esimesest eesti tütarlastekoolist Tartus — Helsingi ülikooli lektorit, luuletajat ja keelemeest Villem Grünthal-Ridalat. Veel enam: sain temalt ja ta kunstihuviliselt abikaasalt (soomlane, aga harrasab eesti kirjandust, soomendanud muuseas Tammsaare *Kõrboja peremehe*) kutse neid külastada.

Ühel selgel varakevadisel õhtul, kui päeval pilvitanud taeva tähed olid suured ja tuikavad, põikasid siis kokuleppe kohaselt klassiliselt uhke Suur-kiriku seljataha. Säl on rühm ülikoolile kuuluvaid alevikulikke puumaju muidu nii moodse, läbi ja läbi kivise linna südames. Ühes neist õpetab kuulus slaavi filoloog prof. Mikola muidugi enam-vähem õpetatud meestele läti keelt. Ridala on keeletaidur ja harrastas kevadtalvel seda ainult mõõdukalt kaunist keelt.

Suundusime Kruununhaka linnaosa poole, ja meie niimoodi sammudes tõdesin, et lektor Ridala on suur mees. Aga kõik saarlased on suured, pääjagu pikemad kuivamaa meestest, ja Ridala on sellest vanade vikingite hõimust, kes

ennemuiste pidas Läänemerd hirmu all ja põletas meretaguseid linnu.

Ridala küll ei ole põletanud Helsingit, mitte servastki, ega teinud muudki pahandust ega annud enesest palju kõne ainet. Tema on elanud vaikselt*), enesesse ja koduringi sulgenuna ja teinud rahutööd, esiteks neli aastat üliõpilasena, siis samavõrra Tartu ülikooli teadusliku stipendiaadina ja viimased kümme aastat Helsingi ülikooli eesti keele lektorina.

Istume ta avaras töötoas, mille seinu varjavad raamaturiigid ulatuvad kaugelt üle keskmise kasvuga mehe kiki-varvuli asendi küündivuse. Kirjutuslaud on lai ja täis raamatuid ning pabeleid nagu rehetoa põrand ahtmishommikul. Seintel on soome ja eesti kunstnike maalingsid; üks, millele majaisand näib uhke, on Alesander Tassa harvu, hallitsoonilisi maalingsid tema Pariisi-ajast.

Vestleme ja loomulikult jutt käändub Ridala luulesse. Nagu vanasti koolis, tahaksin siingi esineda võimalikult palju teadvana. Algan: Teie luule ei tunne luuletajaile nii tüüpilisi sõnu nagu „mina“ ja „armastan“.

Ridala ei vasta, muheleb vaid ja sirvib paari raamatut. Pea ta ulatab mulle oma seni kaks viimast, kogu luuletusi ja teine ballaade, ja sellele öeldule vihjates kohmab: „Sähke, lugege siit!“ — Säälsamas avaneb uks ja siseneb Ridala abikaasa, seesama tookordne noor õpi-

*) Nagu meile tõendatakse isiku poolt, kel olnud ülikooli aastail kokku puudet V. Ridalaga Helsingis, on ta Eesti iseseisvuse algajal olnud otse fa-naatiline meie iseseisvuse vastane, ennustades riigile kõige enam vaid 6-kuulist iga. Millised on ta vaated Eestile praegu, ei ole teada, on aga kindel, et ta Eestist on siiski tublisti eemale jäänud. Suure visadusega küllap peab ta kinni ka oma vaadetest eesti keeleprobleemidele. Önne ei ole tal ka oma õpperaamatutega. Mõistagi, et kõik see kokku ei luba tal olla kuigi sõbralik tänapäeva Eesti vastu, kes ometi — ei unusta oma laulikut ja ta kauneid värse.

Toim.

lane, kellega meie luuletaja täpselt mäletab juba 1905-ndal a. sõitnud samas rongis vastakuti istepinkidel. Siis juhuslik kokkusaam luuletaja kodu naabersaarel Saaremaal, siis abiellumine üheteistkümneme aasta eest ja nüüd ollakse õnnelikult nii kaugel, et meile võib esineda kolm prisket eesti poissi: Esmo, Vilmo ja Veljo, kaks vanemat juba koolieas. Mõistame, et nendega luuletaja-isal küll kõlbab kahlata lemmikelemendis — merevees, purjetada salmedes, istuskella liivaluidetel ja ehitada kivi-sildu kaljukaride vahele. Hiljem mõistan ka, et just perekond on toonud inimese Ridala hardasse looduslühirikkasse, lapsed tulnud valgepäisteks kigatsejateks vaikseile rannikuile, millelt enne vaid vee, roo, tuule ja lindude hääli kajastus lauludesse. Jutustavas luules taas verdtilkuvad juhtumid, nais-teröövimine ja peied on muutunud hubasemateks õudusjuttudeks mardusest, painajast ja katkust, vesihaldjatest ja veteema sinisest piimakarjast.

Ja lõppeks: on sündinud see, mida Aino Kallas veel a. 1918, kirjutades oma kujukat esseed Ridala üle, pidas aiva võimatumaks — eestlaselikult häbeliku luuletaja enese isik, tema mina on poeetunud ta luulesse, kaamel on pääsnud läbi nõelasilma!

Enamik Ridala *Tuules ja tormis* nimelise kogu luuletusi on riimitud mälestused ja elulugu. Ja see elulugu, mille esimene üliõpilassemester langeb aastale 1905, eesti uueneva elu lävepakule, ongi huviküllane.

Sündinud Muhumaal, ta sai keskha-

Pr. Ida Grünthal-Ridala oma poegade perekonna alatise suvekodu trepil Haapsalus.

riduse idüllilises Kuresaares, õpilaskonna koosseisu poolest peaaegu rahvusvahelises vene gümnaasiumis lähema kaaslasena keeleuendusliikumise algataja Johannes Aavik. Väliselt venekeelse kooli meelsuspiiridesse suletud, oli tookordne eesti noorsugu erakordselt vastuvõtlik vaimliste mõjutustele Lääne-Euroopast ja eneseharmimise huvidele. Nooruse paratamatu pessimismiga heitlev tolleaegne Villem Grünthal tundis erilist tõmbust rooma dekadentsiaja, prantsuse ja itaalia kirjanduse poole, aga õppis ühtaegu ka ungari ja soome keelt. Esimeselt soomekeelselt raamatult, dr. Oskar Kallaselt saadud ja Veisi karjamaal pühas harduses loetud *Kalevalalt* suundus huvi setu rahvalauludele. Samal ajal äragnud oma luulevaimustuse sõnastamiseks puudulik keel sundis uute sõnade hankimisele — Eesti saarte murdeist, kalurite oskussõnavarastust ja soome keelest, kuid moodustama ka uusi sõnu. Ridala mäletab esimese sõna olnud *muljend*, millest sai *mulje*, praegu juba ammugi kõijal üldiselt tarvitatud sõna.

Suurem osa Grünthal-Ridala soovitatud või tarvitatud uudiskeelendeid on rahva hulka levitanud omadega koos fanaatilisel tuline keelekunstnik Aavik. Ridala enese keeleuenduslik propagandatöö on olnud akadeemilisemat laadi — oma luuletus- ja tõlkekogudele ta on lisanud sõnastikud, milles tund-

Kolm noort vikingit

Pr. A. Semper ja soome kirjanik Ilmari Kianto 1. VI. 1931 Pühajärvel

matuid sõnu seletatakse. See on nõudnud lugejalt tööd, ja kuna Ridala on harrastanud ka raskeid värsimõõte — ta on ju kirjutanud klassilisimad sonetid Eestis, — siis on loomulik, et ta kunagi pole olnud rahvahulkade soosik.

Tundub nagu ukumatult, et maailma-vaates, sõnas ja teos tasakaaluline lektor Ridala on istunud vanglas poliitilise vangina. Liiatigi kui ta kunagi pole poliitikat teinud, ehkki seda alati teoreetiliselt harrastanud. Nii teadnud ta poisikesena kõigi arvurikaste sõdade arvurikkad kindralid pääst. Noore üliõpilasena ta pidanud sel kevadel 20-aastast juubelit veetnud *Helsingi Eesti Seltsis* kõne konstitutsionaalsest riigikorrast. Ta ei tea praeguseni, kas tänu sellele süütumale ettekandele või oma isa metsakaubale Saaremaa paruni Nolckeniga — arukas muhulane ei tahtnud ennast tüssata lasta — ta vangistati a. 1906 Risti jaamas, kui ta parajasti kõige koduhääga varustatult oli tagasimatkal Helsingi. Asi oleks võinud lõppeda traagiliseltki — punase aasta karistussalgad liikusid ju kõikjal maal, süütumategi mahalaskmised olid üsna tavalised. Ridalat peeti 2 kuud Tallinna Toompeal kinni ja ta pääsis alles Helsingi üliooli praeguse rektori Brotheruse, seekordse Savo osakonna kuraatori, ja prof. Teppo Homéni eestkostmisel.

OLEN istunud helepunasest Muhu riidest tehtud sohvapadi süles. „Need on ilusad, need Muhu rahvariided,“ — ütleb Ridala ja loetleb meeste kui ka naiste riietuse eriosad. „Naised olid pühapäeval kiriku aias nagu punased ja kollased lilled. Ja kõik muugi on saartel parem kui mujal — õhk, vili, mesi, õunad... Kiviaedu ja kivijalgseid tuulikuidki on kõikjal. Meri on imeline, kalarikas. Hülgeid ja merelinde on lugematuid. Ja taimi, mida mujal Eestis ja Soomes ei tunti.“ — Ja vähe hiljemini: „Mõned soome maastikud ja ka inimesed tuletavad kodusaari meele.“

KUI mõni aeg hiljem taas olin Ridalate pool, seisid eestois suurend kohvrid ja korvid Eesti matkaks pakitult. Hiljuti leetritest paranenud pojad ainult veel korraldasid omi labidaid ja laevu, millelega pidi mängitama Soomelahe siinpoolisel kaldal, Haapsalus.

Eeva Niinivaara

Vaene elu

*Siin kummub kumisev nõlvak,
sää! oruks alaneb ta.
Nurm langeb metsahõlma:
see liivane popsimaa.*

*On oras kõngunud idus,
sest pöuda pelgab see pind.
Ja kartul vaku kidus:
kust künni ja külvi hind?*

*Oo, et ei tuleks neid tuuli!
Et päike ei kõrvetaks
ja vihmane oleks juuli —
pops ikka elada saaks!*

*Ja metsaserval, sää! kükib
popsil hütt kui tupetõuk.
Õlgkatus uppi tükib.
Murul kisab lastejõuk.*

*Kes muinasjutte võib mõista
mis neile on metsa sees:
kui huige sinna hõiska,
hüüab vastu metsamees!*

*Neil pole veel elu vaene:
mis annab ta — kõik on uus.
Noor süda pole paene —
läbi nutu hõiskab suu!*

Eco Mõtus

Eestimaalasi-õpetlasi välismaal

KUI mõte hakkas idanema eestikeelsest ülikoolist ja hiljem omariikluse tules ülikooli loomisel — oli meil kombeks mõtteid mõlgutada neist, kes võõrsil ülikoolimeestena seisid juba töös, kui ka neist, kes sinna alale midu sobiksid. Hiljem ei näi ülevaated meie maalt põlvenenud haritlasist enam huvitavat, näiliselt on jäetud küsimus täitsa akadeemiliste juhtide hooleks ja teada.

Siiski pole huvituseta pidada silmas neidki õpetlasi, kes väljaspool Tartu ülikooli elavad teadusele ja keda nende elu algaastad seovad meie maaga. Need on küll enamjaolt saksa soost võrsunud kodanikud, n. n. „eestimaalased“, ja enamjaolt töötavad nad ka Saksamaal, aga arvesse võttes lähenevat aega, kus meie suveräänsusetunne lõplikult lämmatab vanadest seisustest sõltunud vahed ja kus meie — nagu kõik teised rahvused maailmas — ühendame rahvusemõiste maa geograafilise mõistega, tohime meie vistiski juba nüüdki lugeda oma maa teadusekandjate hulka neid meie kodumaal sündinuid, kes üsna kogukas hulgas õpetavad võõrais ülikooles.

Kuidas keegi neist õpetatud „eestimaalastest“ vaatab Eesti iseseisvusele, on eriküsimus.

Järgnegu siin lühikesed andmed 33 Eestist võrsunud õpetlase kohta, nii nagu nad leiduvad teiste hulgas *Deutscher Gelehrten-Kalender*'i (1931, Kürschner) 1600 tihedalt täidetud leheküljel. Neist on W. Kangro küll sündinud Lätis, aga kuna nimi osutab puhast eesti päritolu, siis olen ta ometi arvanud meieaastaste hulka.

Mõnele siin esinevale õpetlasele on Eestis korduvalt osutatud tähelepanu: krahv *Keyserling*, kunstiajaloolane *G. Dehio* (teda mainitakse Vaga-Genss'i vaidlustes 1933-nda a. *Olionis*), *R. Seeberg*, *G. Tamman*, *Kurt Zoegel* ja *von Manteuffel* — *R. Patzner* kõneles temast ühenduses Tallinna fajansiga 1932-se a. *Olionis*. Teistest kuuleb laiem ringkond esmakordselt.

ANTROPOFF, Andreas v., füüsiline keemia, *dr. phil.*, korr. ülikooliprofessor, osakonna juhataja Bonni ülikoolis, Bonn a. Rh., Reuterstr. 76 (sünd. Tallinnas 16. 8. 78). Assistent ja dotsent Riia poliütehnikumis a. 1908, osakonnajuhataja kaalude ja mõõtude keskkojas Peterburis a. 1915, Karlsruhe tehnikaukooli eradotsent a. 1918, erakorraline professor a. 1920, korr. prof. Bonnias a. 1925. Teosed: *Experiment. Einführung i. d. Chemie*, 1919, 2/ 1924; *D. Sport i. England u. seine erzieherische Bedeutung*, 1909; *Der asiatische Bolschewismus*, 1919; *Atlas der physikal. u. anorgan. Chemie*, koos dr. von Stackelbergiga, 1929.

Bruhns, Leo, kunstiajalugu, *dr. phil.*, erakorr. prof., Leipzig, Gellertstr. 3 (sünd. Nissis, Eestis, 26. 11. 1884). Habilit. Frankfurdis a. 1920, erakorr. prof. Rostockis a. 1924, Leipzigi a. 1927. Teosed: *Grabplastik des ehemaligen Bistums Würzburg 1480—1540*, 1912; *D. Bischofsgrabmäler im Würzburger Dom*, 22; *Würzburger Bildhauer der Renaissance u. des werdenden Barock 1540—1650*, 1923; *D. deutsche Seele d. rhein. Gotik*, 1924; *Deutsche Barockbildhauer*, 1925; *D. Meisterwerke. Eine Kunstgesch. J. E. deutsche Volk: I D. alten Völker*, 1927; *II Christl. Frühzeit u. mittelalterl. Dome*, 1927, *III Bildner u. Maler des Mittelalters*, 1928, *IV Von Eyck bis Holbein*, 1928, *V D. italien. Renaissance*, 1928, *VI D. Jahrhundert Rembrandts*, 1930.

Dehio, Georg, ajalugu ja kunstilugu, *dr. phil.*, *dr. th. h. c.*, *dr. rer. pol. h. c.*, *dr. med. h. c.*, *dr. ing. h. c.*, korr. ülikooli prof. erus, Berliini ja Müncheni teadusteakadeemiate kirjavahetaja liige, Göttingeni teaduste seltsi auliige. Tübingen, Hölderlinstr. 11 (sünd. Tallinnas 22. 11. 1850). Eradotsent Münchenis a. 1877, erakorr. prof. Königsbergis a. 1883, korr. prof. a. 1884, Strassburgis a. 1892. Teosed: *Hartwich v. Stade*, 1872; *Gesch. d. Erzbist. Hamb.-Bremen*,

1877; *Genesis d. christl. Basilika*, 1882; *Kirchl. Baukunst*, 1884—01 VII; *Ein Proportionsgesetz d. antiken Baukunst*, 1895; *Kunstgesch. i. Bildern*, 1898—01 V, 2. väljaanne a. 1913; *Denkmalschutz u. Denkmalpflege*, 1905; *Handb. d. deutsch. Kunstdenkmäler*, 1905—12 V, 2. väljaanne a. 1914—21; *Denkmäler d. deutschen Bildhauerkunst*, 1905—19 XIV; *Kunsthist. Aufsätze*, 1914; *Gesch. d. deutsch. Kunst*, I 1919, 4. väljaanne a. 1930, II 1921, 4. väljaanne a. 1930, III a. 1925; *D. Strassburger Münster*, 1923; *D. Bamberger Dom*, 1924, 2. väljaanne 1929.

Dragendorff, Ernst, ajalugu, *dr. phil.*, linnaarhiivinäunik, Rostock, Paulstr. 7 (sünd. Tartus 27. 7. 69). Teosed: *Üb. d. Beamten d. Deutschen Ordens in Livland währ. d. 13. Jahrh.*, 1894; *D. Rostocker Weinbuch 1382—91* (Ludwig Krausega koos), 1908; *Beiträge z. Gesch. d. Stadt Rostock* väljaandja 1906-ndast a. saadik.

Dragendorff, Hans, arheoloogia, *dr. phil.*, korr. prof. Freiburg i. Br., Joh.-v.-Weerthstr. 4 (sünd. Tartus 15. 10. 1870). Erakorr. prof. Baaselis a. 1918, Arheol.-inst. rooma-germaani komisj. dir. Frankfurdis M. ä. a. 1902, Berliini arheol.-inst. pääsekretär a. 1911, korr. prof. Freiburgis a. 1922. Teosed: *Theracische Gräber*, 1903; *Westdeutschland zur Römerzeit*, 1912; 2. väljaanne a. 1919; *Grabmal v. Igel*, 1924.

Dragendorff, Otto, anatoomia, *dr.*, erakorr. prof., Greifswald, Wolgaster Str. 30 (sünd. Tartus 18. 8. 1877). Habilit. Bonnias a. 1910, erakorr. prof. Greifswaldis a. 1919.

Eggers, Friedrich, zooloogia, *dr. phil.*, erakorr. ülikooli professor, Kiel, Lantzinstr. 44 (sünd. Tallinnas 9. 4. 1888). Eradotsent Kielis a. 1923, erakorr. prof. a. 1927. Teosed: *Die stiftführenden Sinnesorgane*, 1928.

Engelmann, Woldemar, õigusteadus, *dr. jur.*, korr. kriminaalõiguse, kriminaalkohtupidamisõiguse, tsiviilõiguse ja konkursiõiguse prof., Marburg a. d. Lahn, Weissenburgstr. 3 (sünd. Tartus 1. 5. 1865). Eradots. Leipzigs a. 1895, erakorr. prof. a. 1902, Marburgis a. 1903, korr. prof. a. 1921. Teosed: *D. Schuldlehre der Postglossatoren u. ihre Fortentwicklung*, 1895; *Der geistige Urheber d. Verbrechens nach dem italien. Recht d. Mittelalters*, 1911; *Irrtum u. Schuld nach der ital. Lehre u. Praxis d. Mittelalters*, 1922.

Frese, Benedikt (Benno), õigusteadus, rooma ja papüroloogia, *mag. jur. rom.* (Moskva), *dr. jur.* (Leipzig), korr. prof. Riias, Waldemara iela 53 (sünd. Tartus 27. 10. 1866). Dotsent Riia polütehnikumis a. 1899, eradots. Jaroslavis a. 1901, erakorr. prof. säälsamas a. 1913, korr. prof. säälsamas a. 1918, Riia ülikoolis a. 1919. Teosed: *Aus dem gräko-ägypt. Rechtsleben*, a. 1909; *Очерки греко-египетского права*, a. 1912.

v. Freitag-Loringhoven, Axel, vabahärra, õigusteadus-, riigi- ja rahvusvah. õigus, poliitika, *dr.*, Saksa riigipäeva liige, korr. allprofessor, Breslau, Kirschallee 36 (sünd. Kuresaares 1. 12. 1878). Eradots. Peterburis a. 1908, erakorral. prof. Jaroslavis a. 1910; korr. prof. Tartus a. 1911, korr. auprof. Breslaus a. 1918. Teosed: *D. Sukzessionsmodus d. deutsch. Erbrechts*, a. 1908; *D. bäuerl. Erbrecht (vene)*, a. 1909; *D. materielle Recht d. Entwurfs eines Liegenschaftsrechts (vene)* I/II 1914; *Gesch. d. russ. Revolution*, a. 1919; *Gesetzgebung d. russ. Revolution*, a. 1920; *Entwicklung d. Bolschewismus i. seiner Gesetzgebung*, a. 1921; *D. Weimarer Verfassung in Lehre u. Wirklichkeit*, a. 1924; *D. Satzung d. Völkerbundes*, a. 1926.

v. Gruenewaldt, Conrad, maanteeehitus, majandustehnika, *dr. ing.*, eradotsent Karlsruhe tehnikauikoolis (sünd. Tallinnas 13. 1. 1884) 1927-ndast a. saadik. Teosed: *Element d. Wirtschaftlichkeitsberechnung v. Wasserkraftanlagen*, 1926; *Bergbahnen*, a. 1930.

Haller, Johannes, ajalugu, *dr. phil.*, *dr. theol.*, korr. prof., Tübingen, Gartenstr. 79 (sünd. Keinas, Eestis, 16. 10. 1865). Habilit. Baaselis a. 1897, era-

korr. prof. Marburgis a. 1902, korr. prof. säälsamas a. 1904, Giessenis a. 1904, Tübingenis a. 1913. Teosed: *Deutsche Publizistik 1668—74*, a. 1892; *Concilium Basiliense*, 1896—1903 I—IV; *Urkundenbuch d. Stadt Basel VII*, 1900; *Papstum u. Kirchenreform I* 1903; *D. Quellen z. Gesch. d. Entstehg. d. Kirchenstaates*, 1907; *Der Sturz Heinrichs d. Löwen*, 1911; *Die Marbacher Annalen*, 1912; *Kaiser Heinrich VI*, 1914; *Der Ursprung d. Weltkriegs*, 1914, 2. väljaanne a. 1915; *Warum und wofür wir kämpfen?* 1914; *Heinrich VI u. d. röm. Kirche*, 1915; *Deutschl. u. Russl.*, 1915; *Bismarck u. Deutschl.*, 1915; *Bismarcks Friedensschlüsse*, 1916, 2. väljaanne a. 1917; *D. Ursachen d. Reformation*, 1917; *D. russ. Gefahr i. dtsh. Hause*, 1917; *Üb. d. Bildungswert d. neueren Geschichte*, 1918; *Dtschlds. Stellg. an d. Ostsee*, 1918; *D. Ära Bülow*, 1922; *D. Epochen d. deutschen Geschichte*, 1923, 6. väljaanne a. 1927, ingl. väljaanne a. 1930; *Aus d. Leben des Fürsten Philipp zu Eulenburg-Hertefeld*, 1924, 2. väljaanne a. 1925; *D. altdeutsch. Kaisertum*, 1926; *Partikularismus u. Nationalstaat*, 1926; *Gesellschaft u. Staatsform*, 1927; *Anfänge d. Universität Tübingen*, 1927/28 II; *Bundesstaat oder Einheitsstaat*, 1927, 2. väljaanne a. 1928; *Tausend Jahre deutsch-franz. Beziehungen*, 1930.

Kangro, Walther, füüsil. keemia, elektrokeemia, tenhoologia, *dr. phil.*, eradots. Braunshweigi tehnikaukoolis 1930-ndast a. saadik. Sünd. Riias 13. augustil 1889.

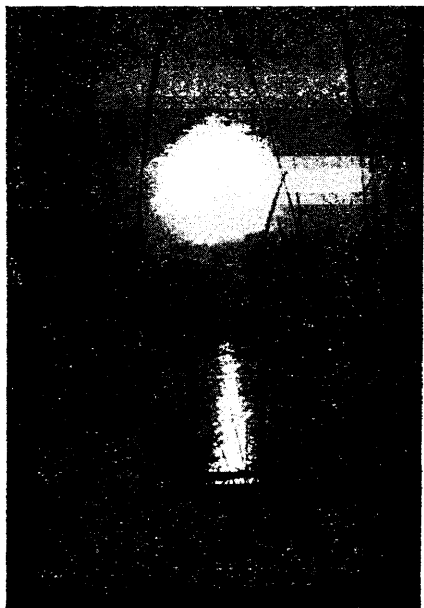
Keyserling, krahv Hermann, filosoofia, *dr. phil.*, *dr. h. c.*, Tar-kuse Kooli juhataja, *Weg zur Vollendung'i* väljaandja, Darmstadt, Prinz-Christians-Weg 4 (sünd. Kõnnos 20. 7. 1870). Teosed: *D. Gefüge d. Welt*, 1906. 3. väljaanne a. 1920; *Unsterblichkeit*, 1907, 3. väljaanne a. 1920; *Prolegomena z. Naturphilosophie*, 1910; *Schopenhauer als Verbilder*, 1910; *D. Reisetagebuch eines Philosophen*, 1919, 7. väljaanne a. 1922 II; *Schöpferische Erkenntnis*, 1922; *Politik, Wirtschaft, Weisheit*, 1922; *D. neuentstehende Welt*, 1926, 3. väljaanne a. 1930; *Menschen als Sinnbilder*, 1926; *Wiedergeburt*, 1927; *D. Spektrum Europas*, 1928, 5. väljaanne a. 1931; *Amerika, der Aufgang einer neuen Welt*, 1930, 2. väljaanne 1931.

Köhler, Wilhelm, kunstiajalugu, *dr. phil.*, riiklike kunstikogude direktor Weimaris, Jena ülikooli erakorr. prof., Weimar, am. Horn 59 (sünd. Tallinnas 17. 12. 1884). Ülikooli assistent Viinis 1907—09, *Denkmäler deutscher Kunst'i* kaastööline 1909—14, kunstikogude direktor Weimaris a. 1918, eradotsent Jenas a. 1923, erakorr. prof. a. 1924. Teosed: *Publ. d. Ausw. Amtes: Zur Europäischen Politik 1897—1914*, Bd. I u. V, 1919, 2. väljaanne a. 1925; *Die Karolingischen Miniaturen Bd. I, D. Schule von Tours*.

Köhler, Wolfgang, filosoofia, psühholoogia, *dr.*, korr. ülikooli prof., psühholoogia instituudi direktor, *Psychologische Forschung'i* kaasväljaandja, Berlin-Neubabelsberg, Patrizierweg 43 (sünd. Tallinnas 21. 1. 1887). Eradots. Frankfurdis M. ä. a. 1911, korr. prof. Göttingenis a. 1921, Berliinis a. 1922. Teosed: *Intelligenzprüfungen an Anthropoiden I*, 1917, 2. väljaanne nime all: *Intelligenzprüfungen an Menschenaffen*, 1921; *D. physischen Gestalten in Ruhe u. im stationären Zustand*, 1920; *Gestalt Psychology*, 1929/30.

von Kugelgen, Constantin, süst. teoloogia, *Lic.*, emer. õpetaja, Chemnitz i. Sa., Schlosstr. 33 (sünd. Ottenküllis — eesti tõlget ei tea mina. K. H.) — 23. 2. 1868). Teosed: *Rudolf Grau*, 1894; *D. Bibel bei Kant*, 1896, 2. väljaanne a. 1904; *D. Dogmatik Ritschals*, 1898, 2. väljaanne a. 1903; *Rechtferdigungslehre b. Brenz*, 1899; *Aufgaben und Grenzen der Luther. Dogmatik*, 1900; *Luthers Amff. d. Gotth. Christi*, 1901, 3. väljaanne a. 1901; *Gerh. v. Kugelgen*, 1901; *Schleiermachers Reden und Kants Predigten*, 1901; *Die Ethik Zwinglis*, 1902; *Zeitgenöss. Traktate a. d. Reformationszeit*, 1902—07; *Aufklärung u. Verklärung*, 1903.

Mattiesen, Emil, filosoofia, *dr. phil.*, Gehlsdorf, b. Rostock, Elisabethstr. 5 (sünd. Tartus 24. 1. 1875). Teosed: *Üb. philos. Kritik bei Locke und Berkeley*, 1897; *D. jenseitige Mensch. Eine Einführg. i. d. Metapsychologie d. mystisch. Erfahrung*, 1925.

Õhtune rand

Fot. R. Grauberg

Ainus

Nüüd on surmaniilusad ööd.
Lapsena jooksen luhal ja arul,
niudeil lemmelaulude vöö.
Sina oled mu laulude varjul ...

Akna veerel su istumas leian. —
Pilveruttu rändavad tunnid! —
Ütled. Lahkumiskurbuses hüüan:
Miks on päevad lendama pandud!

Istun su juure. Ja äkitselt aiman, —
sinagi kord mu sülest poetud!
Ainus, mida sult endale hoian, —
vari su ja need lemmelaulud ...

Kuula täna mu südametukset:
ööl sel sinule põleb tuli!
Varssi mu järel suled ukсед.
Lähem nagu hommikul uni.

Rob. Grauberg

Ühele tütarlapsele

Su sõrmi hoidnud olen vastu huuli
ning põlvitanud jalge juures tihti
neil suviööl sel valgel pingil rohtu,
kui vaikis mets täis raskeid kastekuule.

Su palge, juuste kohal tihti suuli,
hing ainult sulle, ainult sulle lahti,
ma olen lamanud, et sulle pihti,
kui palju õnne töid ja tundeid suuri.

Kui paat läks paadi järgi sügisuttu,
mu süda igatses su kerget juttu,
su pruune juuste lõhna taga otsis.

Ma teadsin, polnud sinu silmis nuttu,
ei nukker olnud sa, et meri kutsus.
Said külmaks mulle teise leides ruttu.

Rendez-vous kevaden

Kui kopli kõive värvib vajuv päike,
ta hüübuv veri voolab mulle palge.
Ma olen jälle laps, ma olen väike —
koirohi lõhnav paitab paljaid jalgu.

Kuu läbi oksi heidab vaskse läike
ja lõhnav uibu üleni on valge.
Õhk täis on lõhnu, putukate käike,
oks kallistuseks liibub oksa külge.

Rind kärsik on, kui metsan kõnnin õhtu,
kui peidan enda võõran aian rohtu
ning vaatlen tütarlast, kes sööda kanu.

Ah, imetlen ta palmikuid nii pikki,
ta sinisilmi, huulte punast lakki,
kui ootan teda öitsva uibu manu.

Salve

Su herneslilla kleidi taanduv laine,
su valgeid õlgu vabastab kui vange,
ja langeb musti kingi üle hange
kui õnnemagus uni ebamaine.

Su käsi kohmetub, sus õnneaime,
ja kuumi sõrmi tunnen nagu tange,
kui rinnult rebin pitsid, siidikanga,
joon lõhnu nagu raskeid veine.

Ah, jumalanna naeratlev sa oled!
Mind teevad metsikuks su niisked huu-
led,
su sametnaha kummaline sära.

Las peodest teen su jalge alla pingid,
su üsast korjan musti õite pära,
kui igal vaibal sinu kleidiringid!

Johan Bechter

Päevikulehekülg

„Ma vihkasin kodukoldeid, perekondi, kõiki kohti, kus inimene arvab leidvat rahu, jätkuvaid tundmusi, armastustruudusi, kiindumust ideesse.“

André Gide.

SELLEST on möödunud peaaegu kaksikümmend aastat, kui ma Kuresaares Kudjapää kalmistule matsin oma armastetu. Olin siis veel noor ja tema samuti. Algasime oma elu kindla otsusega, luua kodu, milles saame täiusliku rahu ja õnne. Leppisime kokku vaimustusele sarnases üksmeeles, et suleme oma ukсед kogu maailma eest ja varjame kadedalt seda õnne, mis meile kahele kuulub ja eraldab meid kõigist teistest. Ja alles see otsus näis kroonivat ning kindlustavat meie kirklikku otsuse, õnnelikud olla.

Nõnda me saimegi õnnelikeks. Kui ma teotaksin seda õnne, siis ei jääks midagi enam järele kõiges inimlikus elus, mida ei peaks teotama. Selle valgust on kogu mu ellu heitund, kuna ma sellesse uskusin.

See on imelik, et vaid üks nimi tõuseb kõigi seikade nimeks, kuigi on nii palju nimesid maailmas, üks olevus imbub kõigesse, et üks elu kasvab teisesse ning katab selle nagu võrdne kujund. Kõik mõtted pöörduvad ennemini selle ühe poole, kui nad lähevad maailma, otsegu õnnistust saama, otsegu ühte hiilgust lisaks, mida mul endal polnud neile anda.

Nii on kõik minu elus sündinu ning sünnitatu käinud tema juures.

Olemata imetusväärsem kui kõik teised, ometi ta näib väärivat hardaima jaotamise igal sammul ja igal hetkel, ning saab selle ohvri osaliseks piiramatult. See sarnaneb puhtaimale usulisele toimingule.

Ta elas kahte elu. Teine oli see, mille mu mõte temale oli annud. Ja see viimne jäi kestma, täiesti segamata ta surmast. Olin ta enese jaoks ümber kujundanud, et ta täiesti minu oleks.

Ühel külmal sügisõhtul tuli ta hilja koju. Ta oli haige. Mu küsimusile ta ei vastand. Ehkki kõrges palavikus, näis ta õnnelik olevat. See oli mingi teise, võõra, mitte meie õnne ilmend. Ma pole eales teda imetlend anduvamalt ja alandlikumalt, ning minu meelest pole ta ilu kunagi olnud suursugusem kui sel õhtul.

Mõne haigusepäeva järele ta suri.

Matsin ta kodulinna kalmistule, vaiksesse paika, vanade puude alla.

Oli uskumatu, et teda enam polnud.

Kõik teised olid, aga ainult mõte temale tuletas mulle meele, et mul on enese elu ja enese süda, mille romantika seisnes tahtes lukustet uste taga õnnelik olla. Veetsin kõik oma päevad tema toas, kannatades selle mõistamatu paratamatuse all, et üksainus väike elu võib varjutada terve maailma.

Ma panin talle hauakirja:

Ta oli puhtaim naine.

Teadsin, et see oli nii, samuti kui teatakse, et on Jumal, muutumatu, iseendast, igavesti iseenesega, nõrga inimloomuse viimne ning abistav tugi.

Eilseni ma teadsin, et Kudjapää kalmistu vahtrate all puhkab puhtaim ning ülevaim naine. Selle aja kestel ehitasin uue kodu meile kahele, elavale ja surtnu, kes polnud üksteisest lahkund. Vihkasin kõiki teisi õnni, mis tahtsid tungida mu ellu: sest need polnud temast. Need ähvardasid purustada meie kiindumuse liidu: mitte ainult purustada, vaid ka teotada ning alandada. Tema kaame kooljakäsi hoidis mind pöördumast kusagille mujale.

Teadmine, kuhu kõik inimlik jõuab, tõmbas oma piiri minu ümber. Haud. Et pole sellest tõelikumat ning usutavamast sõna, see võimaldas mul elada tema varjus.

Kui me armastame, meeletumalt ruttame ihastet olevuse järele, haarame ta enda hinge ja teeme ta mitmekordseks, — siis see on traagilisim, kohutavaim ja suurim võitlus haa vastu. Selleks võitluseks me kasvame, ja selle võitluse või-

delnud, hakkab loodus kohutava rahuga meid alandama ning teotama, üksahaaval võttes kõik meie ehted. Iga langenud ehte järele rohkem paljastudes märkame, et meil on juba koolnu läikimis.

Paljude aastate järele jõudsin jälle tagasi kodulinna. Mu esimene käik oli kalmistulle. Sügisõhtu oli soe ning vaikne. Astun pikkamisi pikki tolmust maanteed. Puude langend lehed kahisevad kalmistu kõnniteedel. Hauad on nendega kaetud. Peatun vaeste armetute ristide ees. Need on inimsaatusse võrratumad apoteoosid. Kuratliku mõtte-välget oli vaja, et luua Rist. Pikk maasse kinnituv sammaskujutab aega, mis kõik kisub halastamatult alla, maakera südamiku poole, ning lühem ruumi, mille järele meie igatseme, kuid millest meile nii vähe on antud. Rist on selle inimsaatusse apoteoos, mis ei mahu üksikusse isikusse, vaid mis kujundub loendamatu aastatuhandete kestel, alates sellest ajast, kui inimlikk oma teed algas, selle ajani, mil ta selle lõpetab, olgu iseenda väsimusest või tardudes külmas, mille kosmose säädused saadavad.

Lugesin haudkirju. Ilusad on need. Aga kui valelikud ja väikesed siiski, tõe kurva ning kareda näo ees. Inimlik, liiga inimlik. Sureliku enesekallistus, mis ei väljenda muud kui tema piiramatut võimetust. Säälnon kivisse raiutud, puusse lõigatud, metallisse graveeritud: „meie kallis poeg“, „meie unustamatu isa“, „ta oli parim inimene“, „ta elas ligimesile kasuks“, ... *Ta oli puhtaim naine.*

Sellesse viimsesse uskusin ma veel, kahtlustades kõiki teisi. Ta oli puhtaim naine, ta oli parim naine, ta evis õilsaima südame, oli ... oli ... oli ... evis ... Mul oli vastupanematu soov näha kustumas seda inimlikku hauakividel ning ristidel ning asenduvat tõega maetute kohta. Kogu mu jõud oli sellesse soovi koondetud.

Näha! Näha!

Ja ma nägin. Nägin hauakive kerkivat, nägin hauakünkaid lõhenevat. Nad tulid välja — kõik. Ainuski ei jäänd oma sarka.

Ma ei julgend vaadata oma naise haa poole, sest aimasin ka teda tõusvat, kuigi ma ei teadnud, mida võiks temal olla parandada selles mälestuse vormelis, mille talle olin kinkind. Julmi tahtepingutusega läksin eemalle. Nägin oma ees ühe luukere vaevaga kustutatavat sügavasse kivvi raiutud ning kullatud kirja: „meie unustamata isa“, mille laste tänuikkus või kohusemeel oli kivvi raiund. Nägin uue kirja tekkivat luukere kondise, kuid eksitamatu ning rahuliku käega: „ma vihkasin oma lapsi, sest nad kitsendasid mu vabadust, sugutasin nad ulaka meelega ning joobnult, hoolitsesin nende eest ainult nii palju, et nad nalga ei sureks ja ühestki neist ei saand korralikku inimest minu tõttu“. Ja teine, kelle hauale oli kirjutet: „Ta elas oma ligimesile kasuks“, kritseldas suuri abituid pookstave: „polnud ühtki, keda ma ei petnud, kust sain, võtsin, rohkem kui mul õigus oli, andsin teistele vaid niipalju, et nad salliksid selle kümnevõrdset tagasi-võtmist.“

Ma värisesin selle ülilusikkusest ning suurusest, mis mu silmade ees sündis. Üksteise järele läksid luukered tagasi oma asemeile. Nägin neid uhketena minevat, olles jätnud oma mäestusmärgile enda tõelise pildi.

Nägin teisi, kelle lihaskude veel polnud kõdunend. Nad ei tulnud toime hallide luude kartmatu teoga. Nad parandasid poolikult või ei parandand üldse. Liha segas neid, see valelik ja võimetu.

Ma ei vaadanud oma naise haa poole. Mul oli seletamatu hirm. Kartsin lugeda säält midagi uut, minule võorast. Tulin ära.

Kui astusin oma tuppa, pani mind imestama laual lebav paberileht. Imestas in selle sinna sattumist, sest keegi polnud mu toas käinud. Lugesin, see oli teema käekiri, luise käega kirjutet, ainsa usaldetava käega, mille inimene evib. Lihased oleksid joontele annud paindumust ning sulavust, seda, mis mind ta külge on kõitnud kogu inimliku kiindumuse sügavusega.

„Mu sõber, armastasin sind ja armastasin teist. Sind mitte kõige rohkem. Surin abielurikkumise ohvrina.“

Ma ei ole üllatet. Olen vaid väsind. Ma pole ka pettund. Millegist pole inimesel õigus üllatet olla.

Friedo Toomus

KONRAD MÄGI

NORRA MAASTIK
õli, 39,5×45,5 H. Hanko omand.

F. Karlson'i artikkel „Vabadussõjalased“ puhul

Olionis nr. 4, lk. 254, teeb vandeadvokat F. Karlson katsed n. n. vabadussõjalaste liikumise edu põhjusi analüüsierida. Mis ta sääb ütleb selle edu välistest põhjustest, sellele tahaksin ma kahel käel alla kirjutada. Kuid ma palun, et *Olion* asja mitmekülgsema selgitamise huvides lubaks mõne märkuse selle edu sisemiste põhjuste kohta.

Hra F. Karlson ütleb, vabadussõjalaste edu sisemisteks pääpõhjusteks olevat, et nad kandvat meie vabadussõja üllaid aateid: riigihüve *contra* parteihüvi, võitlus kommunismi vastu, rahva solidaarsus tema suurima vara — vabaduse ja selle eeltingimuse — riigi kaitsmisel, rahvusideoloogia arendamine, kõigi konstruktiivsete jõudude suunamine selle suure eesmärgi vaimus. Lubage, et ma iga punkti käsitan üksikult.

1. Riigihüve *contra* parteihüvi. Riigihüve nõuab kahtlemata, et võimalikult rohkem põhiseaduse muutmist pooldavaid ringkonde oleks viidud kokku ühise eelnõu läbiviimiseks. Sedasama oleks nõudnud ka „kõigi konstruktiivsete jõudude suunamine selle suure eesmärgi vaimus“.

Kui 1932-se a. sügisel K. Päts vabadussõjalaste keskjuhatusale sellekohase ettepaneku tegi, siis vastasid nad sellega, et kähku Toompeal oma eelnõu sisse andsid, olgugi et see avalikku harutlust üldse veel polnud kusagil näinud ja et ta kuhu kandis, millest üks tema kaitsjaist, vandeadv. K. Grau, ütles kohe *Postimehes*, eelnõu võivat küll käia, kui talle kohe muutmise seaduse muutmise seadused kaasa anda, ning tänavu õigusteadlaste päeval Tallinnas, eelnõu olevat küll halb, kuid me valivat selle eest hää mehe presidendiks. Kui aga meil neid häid mehi nii kergesti võtta on, et halbadegi seadustega võime läbi ajada, — mis jaoks meil siis selle põhiseaduse muutmisega üldse maksab jannata?

2. Vabadussõja üllad aated. Millal on fašism ja hitlerlus, mida vabadussõjalaste häälekandjas küll otse nimepidi, küll looritud kujul varjunimede all jutlustatakse, olnud meie vabadussõja aadeteks? Meie vabadussõda peeti just rahva valitsuse nimel igasuguse diktatuuri vastu. „Nemad tahavad meid kaikaga oma paradüüsi kihutada“, — see oli kõige populaarsem ütelus, mis vabadussõjas ühendas nii varaga kui varata eestlast.

3. Võitlus kommunismi vastu. Kus see kommunism meil on? Kas neid paari „kehvikuid“, kes riigikogu nurgas vahetevahel teistele nalja teevad, võib enam mingiks hädaohuks nimetada?

4. Rahva solidaarsus. Kas seda mitte kõige õigem poleks õpetada omaenda eeskujuga? Kas kõige veenvam poleks olnud, kui liikumisega solidaarseks oleks saanud vähemalt vabadussõja juhidki? Selle asemel on aga lood nii kaugele viidud, et niisugused vastuvaidlematud vabadussõja juhid, nagu adm. J. Pitka ja kindral J. Soots on selle liikumise puhul öelnud, et nad küllalt olevat näinud mäsavaid sõjamehi.

Rahva vabaduse kaitse. Fašism ja hitlerlus ütlevad otsekohe ja ausalt, et nad rahva vabadust — nii liberalismi kui demokratismi mõttes — tahavad hävitada ära. Meil aga peetakse millegipärast taktiliseks fašismi ja hitlerlust jutlustada vabaduse ja demokraatia kaitsmise ettekäanel.

5. Riigi kaitse. Pilsudski ütleb, et nii väiksel riigil ja nii eksponeeritud seisukohal, nagu Poola seda on, oleks hädaohtlik minna fašistlikule eksperimendile. Kuidas leitakse, et meie mitte vähem eksponeeritud ja ligi 30 korda vähemal rahval oleks see vähem hädaohtlik?

6. Rahvusideoloogia arendamine. Niipalju, kui minu silma puutunud, on n. n. vabadussõjalaste liikumine päale eelnimetatud fašismi ja hitlerluse ning Saksa orientatsiooni jutlustamise meie rahvusideoloogiat veel rikastanud üheainsa mõttega. Nimelt on üks tema nooremaid juhtidest, kes ise 3 kuud sõjas

olnud, mitmel puhul koosolekutel seletanud: Meie, vabadussõjalased, oleme Eesti riigi loonud, meie õigus on nüüd teda ka korraldada!

Ammugi on juba öeldud: Häda rahvale, kes oma siseelu hakkab mõõgaga korraldama! Guglielmo Ferrero on hiilgavalt näidanud, kuidas vägev Roomgi kokku varises, kui tal aina mõök jäi tema siseelu korraldajaks.

F. Karlson nimetab veel võitlust „autoritaarse demokraatia nimel anarhilise parteikraatia vastu“. Mida ta selle all mõtleb? Autoritaarse riigikorra all mõistetakse korda, kus võimuallikas on ülal, nagu see oli Vene tsarismis. Vastuoksa, on demokraatias võimuallikas all — rahvas.

Vabadussõjalaste juhid räägivad kord enda presidendist, kui mingisugusest parteitust Harun al Rašidist. Säälsamas aga jutlustab nende häälekandja *Võitlus* (näit. nr. 46) ühe erakonna kontrollitud valitsust, parteimonopoli, s. o. parteikraatia ülimalt tippu. Mis võitlusest parteikraatia vastu saab sääl siis juttu olla?

Palju rohkem olen ma nõus sellega, mis F. Karlson ütleb vabadussõjalaste edu välistest põhjustest, nimelt meie riigi juhtide küündimatuses majanduskriisi käsitamisel. Ma ütleksin isegi rohkem: see seletab vabadussõjalaste edu täiel määral, — just niisama, nagu arstide küündimatus pikaldase haiguse ravimisel seletab imearstide ja hiromantide edu.

Lõpuks lubatagu mind veel tött jalale seada „ebasoliidse poleemika“ asjus, mida F. Karlsoni sõnade järele „üks osa erakonna ajakirjandust vabadussõjalastega ajavat“, nagu seisaks need ühenduses või nagu juhiks neid Landesvehrlased. Sõnum sellest ühendusest ja juhtimisest ei tulnud mitte Eesti „erakondade ajakirjandusest“, vaid Balti saksa hitlerluse lehtedest, kes vabadussõjalastele suurt sõprust üles näitavad: *Baltischer Beobachter* ja *Riga am Sonntag*. Vabadussõjalaste häälekandja on lubanud tõendusit tuua, et need sõnumid provokatsioon olevat, kuid on tänini need tõendused võlgu jäänud.

Tallinn, 7. 7. 33.

Ed. Laaman

Vastus Ed. Laaman'ile

Ruumipuudusel vastan Teile vaid mõne sõnaga.

1. Tehke vahet põhiseaduse muutmise eelnõu ja vabadussõjalaste vahel. Mina kirjutasin viimasest.

2. Fašism ei ole hitlerlus ega lapua vabadussõjalus. Igaühel on oma eri ilme ja ideoloogia. Demokraatia on, kui vähemus alistub enamusele, diktatuur, — kui vähemus enamuse tahet vägistab.

3. Kommunism? Kas teate, kus lõpeb kommunism ning algab sotsialism? Kas kommunism pole vallutamas ka meie kooli ja noorsugu, hävitamas avalikku moraali? Arvate, et meie komintern vaid armastuse pärast saab oma agente, eriti viimasel ajal? Kas olete ka optimist nagu meie sotsiaaldemokraadid, kes 30-ndal novembril 1924 riigikogus nõudsid kaitseisukorra kaotamist? Mõni tund hiljem andis Anvelt neile verise õppetunni. Kas see lektsoon on juba ununenud ning tuleb korrata?

4. Kas Pitka ja Soots ise on süütud selles, et meil puudub rahva solidaarsus?

5. Väike rahvas ei tähenda: väiklane rahvas. Maailmariik Pärsia ja käputais Kreeka vabadusvõitlejaid. Argus ei ole riigitarkus.

6. Kahju, et Teile nii vähe vabadussõjalasi näete ja kuulete.

7. Autoritaarne demokraatia? Lugege vastavat kirjandust. Siin vaid nii palju: Riigivõim, autoritaarne demokraatia võimas relv, on kui kuld riigipangas. Parteikraadid laenavad selle oma äridele, need jäävad pankrotti, võlad kustutatakse. Kuhu jääb kulla kate?

8. Ebasoliidne poleemika? Lugege *Vaba Maad*, *Rahva Sõna* ja *Postimeest*, siis on vastus selge. Kui ütled: vabadussõjalased on liidus Landesvehriga, või et vabadussõjalased said raha Hitlerilt, siis tuleb seda ka tõendada. Kui ütled: Sina oled varas, siis tõenda, et sa mitte pole varastanud, siis tuleb selle eest pokri minna.

9. Üllad aated: Armastagem kodumaad, rahvast, riigi võimu. Võidelgem tõe ja õiguse eest. Alistugem õigluse nõuetele, kuigi see meilt ohvreid nõuab. Ära tee teisele, mida sa ei taha, et seda sulle tehakse. Jätkem maha hotentoti moraal: H ä ä on, kui mina sinu ära söön, h a l b — kui sina minu nahka paned.

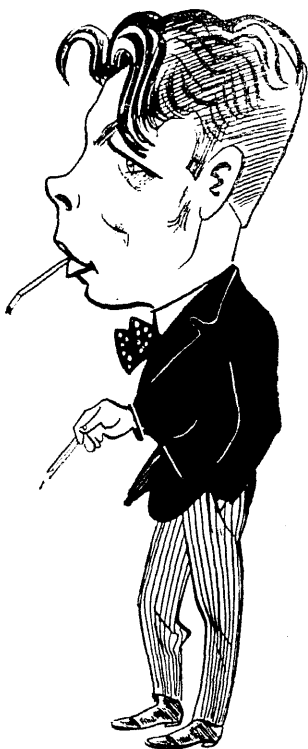
10. Tervitusi!

Tartus, 28. sept. 1933.

F. Karlson

OTTO STRANDMANN

OSKAR JAANIMÄGI
(nende karikatuuride autor)

NIKOLAI REEK

JAAN TEEMANT

JÜRI JAAKSON

MIHKEL MARTNA

JOHANNES SEMPER
„Loomingu“ toimetaja

GEORG NAELAPEA
„Olioni“ toimetaja

Kalevipoeg Emajõe kaldal

17-ndal sept. s. a. avati rigivanema Jaan Tõnissoni poolt Tartus Emajõe kaldal Vabaduse puiestikus mälestussammas Vabadussõjas langenuile. Kuigi Tartu ühena viimaste reas tasus oma auvõla kodumaa kangelaste mälestusele, võime ometi teatud rahuldusega ütelda: meie linna see, arvuliselt juba kakskümmes, mälestussammas on õigupoolest esimene eesti mälestussammas, mis räägib palju rohkem, kui ükski teine stiilipuhtam ja kunstipärasem linna aumassammas või haruldus: see on Kalevipoeg. Eestlasele ei ütle midagi Barclay de Tolli nimi, külmaks jätavad tema lõppeks isegi V. Reiman'i ja dr. Fählmann'i nimed. Kaks viimast isikut on küll veri meie verest, kuid ikkagi on nad „akadeemilisemad“ ja laialistele rahvamassidele seega siiski teatud määral kaugemad ka nende mälestussambad, vähemalt seni, kuni meie rahvas ei ole kultuuriliselt ja rahvuslikult nii kaugelt kasvatatud, et ta uhkusega meenutab oma teadusemehe ja vaimutegelase nime. Mälestussambad, mis on jälle avatud Tartus meie Kitzbergile, Kuperjanovile j. t., on peidetud kalmistutele ja sääl jäävad nad vaid hauakivideks, kodanike hulkadest ja kodaniku süda-

mest eemale. Kalevipoeg selle eest on meie keskel iga päev, igal elu hetkel, mil viibime „vaiksel Emajõe kaldal“. Igatahes rohkem kui paljud praegu arvata teavad, avaldab rahvale ja ta noorsoole mõju Kalevipoja kerkimine Tartu südamesse.

Meil on nüüd õigupoolest vaid kaks kuju, mis määratud eestlusele: väike Lindakene, peidetuna ja varjatuna Tallinnas, ja nüüd — Kalevipoeg Tartus.

Kogu Tartu ja Tallinna, iga Eesti linn tuleks kaunistada Eesti mõtet kandvate töödega. Need õhutavad ja sütitavad ning säilitavad rahvustunnet ja tuld kindlamini kui meie päevade ajaleht ja isegi meie päevade isamaaline kõnemees. See Kalevipoeg jäägu seisma oma mõõga käepideme najale ka siis, kui Eesti rahvas hakkab rääkima rahvana ka kaudu monumentaalkunsti kaunima ilumeele.

Vabadussõjas langenud kangelaste mälestamise mõte algatati a. 1920 tolle aegse valitsuse juhi prof. A. Piip'u poolt.

Muidugi ei sobi kujule kuidagi see alus, millel ta seisab. See oleks pidanud olema kalju.

Tallinna vabadusmonumendist

ÜLE RIIGI on püstitatud monumente vabadussõjas langenute ja sõja enda mälestusele. Nüüd avati Tartus vabadussammas. Mis aga oma paigast kuidagi ei nihku, on Tallinna, Eesti p ä ä l i n n a oma, mis tahetakse püstitada Vabadussõja üldmonumendina. Nii tihtigi mõtled endamisi: ega vististi asjata ei kuuldu Tallinnas nii palju võõrast keelt. Võõras keel ja meel — on see nii suigutav!?

Ilmus monumendi küsimust selgitav ja monumendi püstitamist propageeriv album *Vabadusmonument I*, milles ära toodud senised selgitus- ja vaielusartiklid, ühtlasi ka reproduktsioone olemasolevatest monumendikavandest — ja kogu üldmonumendi probleemistikust saame selle järgi kaunis selge läbilõike.

SENISTE monumendivõistluste, monumendi asukoha otsimuste tulemusena on meil kaks võimalikku monumendi asukohta, üks Vabadusplatsi, teine Harjukantsi näol. Edasi on olemas ka kaks tõsisemalt võetavat monumendikavandit: arh. Kuusiku ja Lohu oma, asukohaga Vabadusplatsil, ning arh. Lüüsi oma, asukohaga Harjukantsil. Vabadusmonumendi albumist pääleki selgub, et küsimuse raskuspunkt on asetatud isikuküsimusse: kas Kuusik ja Lohk või siis Lüüs?

ASUKOHA suhtes leiame järgmisi argumente:

Vabadusplatsi kui monumendi asukoha vastu J. Pert:

1) Vabadusplatsi lõplik ettenähtud kuju on teine, kui ta on seda praegu. Esialgne vähem muudatus seisab selles, et Jaani kiriku puiestee Harju tänava poolne ots läheb õgvendamisele. Seega saame pika rombikujulise platsi. Hilisem Tallinna arendamise kava näeb aga ette Jaani kiriku kadumist, mille järele saaksime suure neljakandilise monumentaalse platsi. Kuidas siis asetada vabadusmonument sellele nii, et see oleks rahuldav praegusel Vabadusplatsil, selle teisel arenguastmel ja viimsel, lõpliku kuju saanud platsi puhul?

Kui me tektooniliselt monumendi asetuse valime kooskõlas platsi praegusele dimensioonele, siis tulevikus, mil platsi suurus muutunud, peaksime ka monumendi omalt kohalt ümber paigutama.

2) Tallinna ilu ja omapära on tema kõrge Toompea selle ajaloolises väärtuses. Tekib paratamatult tahe siduda vabadusmonumenti kõrge Toompeaga. Sel korral — ja üldsegi — ei tohiks me asetada monumenti alla madalale platsile, jõulise Toompea varju, ja pääleki veel selle külje alla. Sel puhul parem oleks siis juba mõni kaugem plats, kuhu Toompea mõju ei ulatu nii palju monumenti halvama.

3) Vabadusplatsile võib monument püstitada, kuid platsi dimensioone arvestades ei saa see olla eriti imposantne. See mõjuks siin tavalise bulvaarimonumendina, kuisuguseid vähema tähtsusega leidub väga palju kõikjal. Kuid ühe rahva v a b a d u s e monumendilt peaksime nõudma rohkem omapära, jõudu ja võimsust. Vabadusplatsil monumendi mõju ja väärilisust aitab hävitada veel Harju kants.

4) Vabadusmonument Vabadusplatsil aitab veelgi vähendada platsi dimensioone — just mulje mõttes.

5) Vabadusplats ei võimalda endale projekteerida monumenti, mis pääseks linna siluetti, milline asjaolu isenesest peaks olema tähtis.

Eeltoodud kaalutlused tohiks ja peaksid küllaldaselt kõigutama ja tühistama vabadusmonumendi püstitamiskava Vabadusplatsile.

1) HARJU kantsil vabadusmonument ei takista Vabadusplatsi edaspidist arendamist, vahest teeks ta seda vaid mõnel erilisel mitteotstarbekohasel monumendi lahendusel. Õige, otstarbekohase lahenduse korral Vabadusplatsi suurendamine peaks suurendama ka monumendi mõju Harjumäel.

2) Monument Harju kantsil pääseb Toompea mõjutuse alt, sest ta asub ka ise kõrgel. Ühtlasi ta oleks siin seotud ümber Toompea jooksva müürikantsi kaudu Toompea enesega.

3) Harjumäele võib püstitada imposantne, suurejooneline monument, ilma et mäe iseloomu ja ilu sääljuures rikutaks.

4) Monument Harju kantsil pääseb linna siluetti, nähtavaks kaugelt merelt või siis maa poolt.

Vabadusmonument peab olema võimalikult enam nähtavam, võimalikult linna üle valitsevam — ja, minu arvates, monument, asetatud Harju kantsile, ka võib seda olla.“

Major, dipl. arh. J. Ostrat pooldab aga vastupidiselt monumendi asukohana Vabadusplatsi ning toob ette argumentidena järgmist:

„Vabadusplatsil tuleks monument endise Peetri ausamba asemele. Peetri ausamba koht Vabadusplatsile suunduva laiema tänava teljel on Harju tänavalt tules ka küllalt nähtav. Vabadusplatsile on kerge monumenti püstitada ehitustehniliselt, kuna siin alusmüüride tööd tulevad lihtsed ja odavad. Harjumäele sammast asetades tuleks mägi Vabadusplatsi pinnani läbi kaevata ja kindla põhja päält alusmüüri ehitamisega alata. Säärane alusmüüri ehitamine on kulukas... Vabadusplatsil lepib pääleegi silm samba lihtse alumise osaga, ilma et see mõjuks kunstiliselt halvasti. Harjumäele asetatult nõuab aga sammas erilist ümbrust ja tagapõhja, mis tuleb ehitada sambaga ühisest materjalist.

Tallinna siluetis on palju tugevaid ülespoole suunatud jooni, millest mõned, näiteks Oleviste torn — 138,68 m — oma pikkuselt kavatsetava Vabadusmonumendi kaugelt ületavad. Niisuguses siluetis ei eraldu küllaldaselt Vabadussammas, rääkimata veel valitsemisest. Monument, mis oma massilt kui ka kõrguselt kõik Tallinna ehitused ületaks, ei lähe maksma sadasid tuhandeid kroone, vaid miljoneid.

Palju läheb maksma graniidist vabadussammas?

Samba kõrgus	Keskmine läbimõõt	Ühe jooksva m hind	Samba ehitushind
m	m	kr.	kr.
40	3	2.500	100.000
80	6	5.000	400.000
100	7,50	6.250	625.000
140	10,50	8.750	1.225.000

Vabadussõja Mälestamise Komitee on korduvate kaalutluste järele otsusele jõudnud, et Vabadusmonumendi püstitamiseks on raske saada kokku üle 100.000 kr.“

Seejuures hra Ostrat on arh. Kuusiku ja Lohu monumendikavandi pooldaja, mille asukohaks Vabadusplats, mitte võimalikuks pidades arh. Lüüsi kavandi väljahitamist Harjukantsile, mis läheks maksma: sammas 250.000 kr. + sõjamuuseum 230.000 kr. + 100.000 kr., kokku 580.000 kr.

Uues artiklis sellele vastab J. Pert järgmist:

„Hra Ostrat märgib, monumendi eelarve tuleb hoida 10 miljoni senti piires (arh. Lüüsi monumendi kava teostamine Harjumäel tuleks maksma aga umbes 50 miljonit senti). Kui olukord tõesti nii on, et võiakse arvestada ainult 10 miljoniga, siis see tõsiasi dikteerib kõigele hoopis teisemini suhtuma kui seni. Isiklikult ei pea üldse vastuvõetavaks 10-miljonilist monumenti Eesti rahva vabaduse ja vabadusvõitluse üldmälestusena. Samas hra Ostrat arvestab välja, et vabadussõja-muuseumi hoone tuleks maksma 22 miljonit senti. Aga vabadusmonumendi ennast tahetakse püstitada 10 miljoni eest! Mis mõte on siis üldse püstitada säärane vähehitlev monument? Ehitame parem siis juba ainult korralik vabadussõjamuuseum.“

See oleks argumentatsioon meie vabaduse üldmonumendi asukoha kui ka ulatuse üle, milledest järeldused jäägu lugeja enda tömmata.

Samas on veel debati all kaks monumendikavandit, üks, Kuusiku ja Lohu oma, asukohaga Vabadusplatsil, mida kaitsevad J. Ostrat ja H. Kompus, ning arh. K. Lüüsi oma, asukohaga Harju kantsil, mida kaitseb J. Pert. Osalt otseku tündub, nagu ei oleks sõnavõtjatel südamel niivõrd asi ise, kui „sõbra“ kavandi kaitsmine. Kui see tõesti peakski nii olema, siis on väga kahju. Igatahes on imelik H. Kompuse sõnavõtt (misuke artikkel toodi albumisse kuuldavasti albumi toimetaja tellimata), milles ei tooda ette ühtki uut sisulist argumenti, mis aga oma kogu varjatud ja varjamata avalikkusega kaitseb Kuusiku-Lohu projekti, püüdes loomulikult samas naeruvääristada arh. Lüüsi oma, andes isegi omapäraselt mükse J. Pertile, nähtavasti selle eest, et viimane Lüüsi kavandit hindab õnnestunumaks ja ilusamaks Kuusiku + Lohu omast! Kah küsimuse „selgitaja“...

Iseenesest oleks ju ka huvitav peatuda olemasolevatel vabaduse üldmonumendi kavandeid, kuid kuna nende järgi veel kindlasti midagi välja ei ehitata, siis ei peatu me neil seekord lähemalt.

Kuna meie vabaduse üldmonumendi küsimus on üleriikliku tähtsusega, veel enamgi, sis peame teadma, et kavatsusel ja arutluse all on suur töö, millise uhke, haarava ja järeelpövedele kõneleva ülesande ette seni pole võimaldunud rakendada eesti maitsel, vaimsusel, nõudlikkusel ja loojal, siis peame aitama siin kõik kaasa, et see õnnestuks väärakamana.

J. Pert

Peytel'i protsess

Episood Honoré de Balzac'i elust

Nagu prantsuse kirjanikest on täitnud Voltaire'i ja Emile Zola elu ühte ajajärku nende kaitsealuste protsess, nii oli ka Balzac'i tähelepanu köitnud a. 1839 notar Peytel'i protsess, millest suur kirjanik tegelikult osa võttis, tundes kaebelusele ja hukkamisele mõistetule liiga tehtavat.

Notar Peytel oli varem ka kirjanduslikult tegev olnud, kirjutades ajalehes *Volteur*'is teatriarvustusi ja tollest ajast, — möödunud sajandi kolmekümnendate aastate algust, — oligi Balzac'i ja Peytel'i tutvus pärit. Ägedaloomulisel ajakirjanikul Peytel'il oli juba tol ajal olnud mõningaid sekeldusi, mis lõppesid tänaval rusikavõistlusega. Siis oli Peytel Pariisist lahkunud ja provintsis astunud notari kantseleisse teenima ja hiljem ise saanud notariks Belley's. Sääl oma uues ametkohas oli Peytel kosinud kõörsilmalise kreollanna, kelle vanemad olid võrdlemisi jõukad. Felicie nimelisel neiuil aga olnud armuvahekord oma teenri Rey'ga ja pole sellepärast abiellumisest notariaga teadagi tahtnud, kuid lõpuks tuli see abielu siiski toime, kuid õnnelik pole see olnud juba algusest pääle. Naise päälkäimisel on Peytel nõustunud võtma Rey'd oma teenistusse. Felicie jäi rasedaks. Varsti pääle seda naabrusest kojusõidul leiti Rey ja Felicie tapetult. Peytel tunnistas kohe, et ta on tapnud oma teenri, kuid eitas naise tapmist. Süüdistuses aga kõneldi ettekavatsetud roimast, mille eesmärgiks olnud Felicie päranduse omandamine, millise süüdistusega ühinesid kohtus ka vannutatud mehed ja Peytel mõisteti surma tapakirve all. See otsus äratas Pariisis Peytel'i endiste tuttavate keskel suurt tähelepanu, kuna süüsse usuti vähe. Koguni mees, kes oli Peytel'i käest tänaval peksta saanud, ei uskunud notari süüsse ja andis Balzac'ile ja karrikaturist Gavarni'le raha, et need sõidaksid Belley'sse ja katsuksid sääal avastada süüdimõistetu kasuks uusi asjaolusid, et siis nõuda otsuse muutmist.

Balzac ja Gavarni said luba külastada Peytel'it vanglas, millist luba ei saanud isegi süüdimõistetu öde. Vanglas pihtis Peytel Gavarni'le, et roima põhjused olnud koguni teised, kui omakasupüüdlilikud. Balzac koostas kassatsioonikohtule kaebekirja, milles ta teravmeelselt oma väiteid põhjendas ja mis kõnelesid süüdimõistetu kasuks. Selles näitas ta selgelt, kuis Peytel'i au oli abikaasana riivatud ja et Peytel tahtis karistada vaid nurjatut teenrit ning kui see põgenes, siis tabas laskja kuul tahtmatult Feliciet. Balzac nõudis asja ümberotsustamist ja otsuse muutmist, kuna süüteo paiga ülevaatust polnud toimitud vajalise täpsusega. Kassatsioonikohus aga jättis Balzac'i kaebekirja tähelepanemata. Gavarni laskis Peytel'i poolt temale vanglast saadetud tähekesse, milles surmamõistetetu palus, et kui kuningas armu ei anna, siis muretsegu sõbrad talle enesetapmiseks oopiumi, kuningas Louis Philipp'i kätte toimetada, keda see protsess väga olevat huvitanud, ja kuningas saatis tähekesse kohtuministri kaudu Gavarni'le tagasi märkusega: „Ise kinni pitseerinud. L. P.“ Kuningas näib ka tõepoolest selle tagamõttega hukkamise nõadalaks edasi lükanud olevat. Gavarni aga kas ei tahtnud või ei saanud surmamõistetule müürki vanglasse toimetada ja Peytel hukati.

Balzac'i kogutud teostes leiame ka kirjaniku kaebekirja Peytel'i asjas kassatsioonikohtule.

Nii leidis mahti suur töömees ja suur võlglane oma aega rakendada igapäevase elu nähistegi lahendamisele, kui ta aga tundis, et kellelegi ülekohtu sündis.

Bernhard Linde

Jeanne d'Arc'i „saal“ Bétharram'i koobastikus prantsuse Püreneides

Üksikhetki

Õo kuskilt laskund alla sinihallilt
ja avat aknast tuppa hiilib tuul.
On hämarvalge väljan kevadkuul,
kun kõiki hetki hinnatakse kallilt.

Ah, tajun — soonin lihtselt tormab veri
ja kõrgele mu rinnan loidab lõõsk!
Haav hirvitav, lõõnd mille elumööök
nii kaljust raiuden kord kullateri...

Ja mõtlen: vilets ketikoera saatus
ning vilets puurilinnu kitsas tee,
ent viletsam küll inimesel veel
on kelle hülgand ammu usk ja lootus.

On vaikne. Kuskil tasa nutab tõde
ja ikeb õigus. Väljan valge õö.
Ma üksi. Puudub tasakaal ja töö.
Nii üksi... Pole sõpra, venda, õde.

Ent kuskil keegi on, kes mulle armas —
taob süda valjult. Pähe tõuseb uim.
Ju ammu õnne reetis kuri aim, —
kun viimaks otse südamesse salvas.

Vaid hetkeks astusin ma tema ellu,
vaid viivuks ühtus meie maine retk,
ent, siiski, uimastaden mind kui sekt,
kui jumalate nektar, tungind kujutellu.

Leek loidab. Kaugen kuman helgib punast.
On valus... Haiget teeb ja närib seen.
Kun lõpeb see, mis nukralt ootab een,
kun särab kotus uue koidu kumast?

On väljan kevad, õö nii lõunamaine —
ja naeru kaudu akna kannab tuul
mu toa üksindusse. Sonih huul:
On viletsam küll kõigest — olla naine.

Leida Rips

Suvivaeldus

LEONART TONKA

Suvipäeva sillerdavais sinisustes
kulgesime pikki, tolmund teid.
Vaevas janu teineteise järgi meid.
Päike põletas kesk taevast avarustes.

Maanteekaldad hubaseimaiks puhkamisteks.
Käes kepp ja õlul matkurpaun
nagu hulkureil, kes olimegi. Saun-
tiinel horisondil lämmund leitsak õhkamisteks.

Ihk ent sinu kirka hinge järgi
pures südant rängemalt kui lääas.
Pikka jahenema puhkes taevasepa aäs.
Pilgar päike paitas pehmelt puude pärgi.

Taas öö saabudes siis virvendades
uppusime ühte nagu vesilaid.
Suudeldes sind tormilt, veriuhke neid,
kestis öine pidu üllalt kirmendades.

See mu hinge kujuteldav suvimatkus,
kõrval sina, unistustes habras, hell —
kuni kaikub tundi, teist ju päevakell,
minu suvivaeldus su'ga järsku karmilt katkus.

Roimarlik päev

Päikese tulilöösk ammendand maapisarad,
suudelnud laugudelt nõrgund ta vee.
Vainu pääl mets, jada, põndak ning tee
ahmib surijana repetand mõnd pilvekiharat.

Asukas halades ahastab väljakuil:
— Rukis on kootuke, kõrbend, näe, tõug! —
Kõhiseb ruskena ristiku lõug,
sordudes armetult põletet nõlvakuil.

Nälg üha hukutab irvi sui lõustal.
Jumalat palu, vast aitab, või nea. —
Panetund hing ent ei lohutust tea:
päike sest endiselt lõõmendab taustal.

Taevakaar suitsevva vinna kui mattund,
lätub kui enesest pöudnegi soo.
Lailavaist lauritsaist lakke kui maa
karand. Ült verre päev roimarlik kattund.

Leonart Tonka

Kunstnik Lepvaltsi edu Paraguais

Meile on saadetud Lõuna-Ameerikas Paraguai vabariigi päälinnas Asunciónis ilmuv ajaleht *El Diario* nr. 8938 (17-ndast aug. 1933). Leht toob oma esiküljel meie kunstniku Rudolf Lepvaltsi pildi ühes pikema kiiduartikliga tema kohta.

Nagu teada, on R. L. alles noor mees ning avalikkusele mitte veel küllaldaselt tuntud. Tähelepanu äratas ta meil oma dekoratiivse pannooga *Kalevipoeg Soome sepa juures*. See töö on paigutatud Toompea lossi riigivanema korteri trepp-kotta (vaadatagu *Olion* nr. 5/6, 1933, lk. 309). Kodumaal olles kavatses ta korraldada oma tööde näitust. Kuid tuli ärasõit oma insenerist venna juure Paraguaisse ning kavatsus on jäänud seega seni teostamata. Paraguaist pidi R. L. külastama oma teist venda, kes elab Buenos Airesi's Argentiinas.

Nagu nähtub *El Diario* artiklist, suhtuvad kuumaverelised lõuna-ameeriklased ka kunstisse sootuks tulisemalt kui meie põhjamaalastest kunstikriitikud. Paneb otse hämmastama nende hääsoovlikkusküsi kunstnikusse kui säärasesse. Võib-olla on see käesoleval korral külalislahkus. Kuid sellisenagi on säärane sõbralikkus „elustvintsutatu“ aadressil — nii peame harilikult kunstnikuelu võtma — ilus. Jahedus, liigne valjus ja muu säärane ülesastumine kunstirahva vastu ju õigupoolest ongi see, mis meil kunstniku elu nii kibedaks teeb ja tema töötahet ning indu tõkestab. Sellele mõeldes peame küsima: kas ei olekski tõesti õigem, kui veel mõni meie kunstnik katsuks leida teed mõneks ajaks kodumaalt kaugeemale pääsemiseks. Siin on kitsas ja siin on palju liigset jahedust kunsti vastu. Meistrid võiksid ehk võõrsil omale kapitaligi kokku ajada. See oleks vahest teene kodumaalegi. Euroopas saavad kunstniked tänapäeval elada veel vaid Viiralt'id ja kodumaal — visadest visamad Koort'id. Kultuurkapital on tuluke, mis võib siiski kustuda ning jätta sohu mehi, kes muud kui pintsliit käsitama pole õppinud...

Paraguai leht kirjutab Rudolf Lepvaltsi kohta muuseas järgmist:

„Tema silmatorkavad kunstniku võimed ei ilmne mitte ainult delikaatses temperamendis ja hoogsas tõmbes, tema peenetundlikus ja omapärasel stiilis, mis annavad tunnistust tema kontseptsioonide algupärasusest, vaid ka tehnika puhtuses, hoolsas ja vaimurikkas vaatluses.

Oleme näinud Lepvaltsi mõningaid teoseid, tehniliselt imestusväärseid ja stiliseerimiselt peenemaitselisi, milles realismi jõuküllusega ühineb psühholoogiline sügavus — omadused, millega on kontsipeeritud ja läbitöötatud teemad.

Niipea kui aeg lubab, kavatses Lepvalts korraldada Paraguai päälinnas oma teoste näituse.“

Talu-mööbli kavandite võistlus

toimus Eesti Põllumeeste Seltsi korraldusel sel kevadel (15-ndal apr.) Tartus. Võistluse korraldamiseks ja vastava brošüüri trükkimiseks sai Selts Kultuurkapitalist toetust. Võistlusest osavõtnud kavandid auhinnati ja sügisel Tartu näitusel võisime näha ka juba teostatuna sellekohast talu-mööblit. See oli otstarbekohane ja lihtne mööbel.

Nagu aga arvata võis, ei rahuldanud see võistlus mõndagi arvustajat. Eriti on puudutatud üks võistlusest osavõtjaid P. I., kelle kavandid jäänud auhindamata.

„Vaatamata sellele, et evin 30-ne a. vaheldava praktika mööblijoonestamises kui tisliseritöös välismaal ja Eestis, ning et tunnen enast sel alal eriteadlase olevat, ei leidnud tunnustamist minu kavandid, mille sihiks oli kaunilt, maitsekalt ja odavasti sisustada talu elamuid,“ kirjutab ta *Rahva Sõnas* (31-sest maist 1933).

„Mul ei võinudki edu olla, sest hindamiskomisjoni ei võetud ühtki eriteadlast.“ Nõudes kavandite andmist ümberhindamiseks „eriteadlaste kogule“, „ole-tame puutöömeistrite ühingule kas Tartus või Tallinnas, kes ligikaudu terve nende kogu koosoleku päeval häälteenamusega oleks hindajaks, aga päältvaatajateks ametasutuste esindajad,“ jatkab P. I. „Kavandid, millele antakse esimene auhind, peavad päälle muu omaduste olemata joonestatud detailselt ja masstaabis 1:10-nele,

s. o. kümme korda vähendatud. Nad peavad selles suuruses ühes seletustega trükitootena, kõik koos, mõnekümne sendi eest müügile lastama, sest töötajal peab olema joonestus alati juures. Pääleselle kavandite koostaja peab oskama anda töö juures tarvisminevaid tehnilisi juhatusi isiklikult või kirjalikult.“

„Ühe esimese auhinna kroonitud kavandi kohta peab tähendama järgmist: praegusel ajal on nikerdused mööblil täiesti ülearused, iseäranis ammu tuntud kiilude-süsteemilise talu pere söögilaua ja selle istepinkide juures. Laua sideosa on kitsas ja tappid juurest ilma õlgadeta, mis laseb lauda vankuda. Pinkidel sideosad puuduvad täiesti. Tähendab: lihtsed asjad, kuid siiski suurte vigadega.

Samuti järgmised auhinnatud joonised on juba nende illustratsioonide järele otsustades, välimuselt kui ka tehniliselt nii puudulikud, et kavanditeks, mille järele midagi teha võiks, ei saa neid kuidagi pidada. Seda ütleb iga erapooletu tislter, kes tööd tunneb.“

Ilma et kuidagi omaltpoolt tahaksime varju heita toimunud võistlustele — meie oludes on igasugused auhindamised peaaegu alati tulidega ja arusaamatus-tega seotud, sest asjatundja tahab olla igauks, eriti võistlusest osavõtja, — oleks ometi soovitav, et asja enese huvides ka Põllumeeste Selts ülaltoodud etteheide-tele vastaks.

Igatahes on talu-mööbli soetamise küsimus seda väärt, et ka avalikke pro- teste ja sõnavõtte ses asjas ei ignoreeritaks olematuiks. Sellega pole meie veel õel- nud, et *Rahva Sõna* kaastöölisel on õigus. Tema kirjutusel on aga tähtsus ses mõt- tes, et ta räägib talu-mööbli soetamise küsimusest ja seega aitab omaltpoolt kaasa rahvas huviäratamisele oma kodu kaunistamise suunas. Mida rohkem, olgu poolt või vastu, tervitavalt või laitvalt, asjast räägitakse, seda enam tungib mōte rahvahulkadesse ja paneb selle aja jooksul liikvele. Ja säärane tahe tohtis ju ometi Eesti Põllumeeste Seltsi Tartus juhtidagi, kui ta võistluse korraldas. Üldse peaksid kõik asjast huvitatud vastavad tegelased ses töös energiliselt aja- kirjanuses — ja mitte ainult eriajakirjades — tööle asuma. Ainult elevuse teki- tamisega on võimalik saavutada sihte. Eesti Põllumeeste Selts Tartus on teinud tänuväärse algatuse. Olgu esimene katse õnnestunud või mitte — nüüd, mil mõte liikuma pandud, peab ta ka elama ja elama edasi hoogsalt, kõikide asjast- huvitatute kaasaaitamisel.

Kes määravad toetusi kultuurkapitalist?

Kes määrab kirjanikele, kunstnikele j. t. riiklikud toetused kultuurkapita- list, seda teavad õigupoolest vähesed. Harilikult arvatakse, et seda teeb Vabariigi Valitsus või Haridusministeerium. Vabariigi Valitsuse käsutuses ongi osa kul- tuurkapitalist, mida Valitsus võib oma äranägemise järele määrata üksikutele isi- kutele või asutustele toetusena nende kasulikuks tegevuseks Eesti kultuuri arendamisel. Kuid teise osa jaotuse korraldajateks on juba mitu instantsi.

Esimeseks instantsiks kirjandusele toetuse muretsejaks on Kultuur- kapitali Kirjanduse Sihtkapitali Valitsus, asukohaga Tartus (Eesti Kirjanduse Seltsi juures). See vaatab läbi vastavad palved, rahuldab need, jätab tagajärjeta või vähendab või suurendab toetuseks soovitud summasid. Ta võib ka toetust nõutada neilegi, kes seda ise pole palunud. Tema ülesandeks on ühtlasi vastava eelarve koostamine. Oma seisukohad ja eelarve esitab Kul- turkap. Kirjand. Sihtkapitali Valitsus Kultuurkapitali Nõukogule.

Kultuurkapitali Kirjand. Sihtkapitali Valitsuse moodustavad 4 organisat- siooni: Eesti Kirjanikkude Liit (4 esindajat: M. Jürna, Joh. Sem- per, E. Hubel ja A. Kivikas — E. K. Liidu volinikena), Eesti Kirjan- duse Selts (3 esindajat: dir. H. Evert, dr. A. Oras, dir. Jaan Roos), Eesti Akadeemiline Kirjanduse Ühing (1 esindaja: mag. J. Sil- vet) ja Eesti Akadeemiline Emakeele Selts (1 esindaja: prof. A. Saareste). Muidugi ei ole mainitud instants alati samadest isikutest koosnev. Nii on E. Akad. Kirjanduse Ühingu vahel esindanud ka hra Aspel, E. Akad. Emakeele Seltsi ka hra lekt. J. V. Veski jt.

Esitatud eelarve ja seisukohad vaatab läbi Kultuurkapitali Nõu-

k o g u, tarbekorral võttes siin ette muudatusi, kärpeid jne. Kultuurkapitali Nõukogu otsuste asjus lõpliku seisukoha võtab haridus-sotsiaalminister.

Eesti Kultuurkapitali 1933/34. a. I-se poole eelarve vaatas läbi Eesti Kultuurkapitali Nõukogu oma 16-nda mai (1933) koosolekul järgmises koosseisus: Esimees — haridus-sotsiaalminister H. V. K u k k e; Nõukogu liikmed: rekt. prof. J. K ö p p, rkl. O. G u s t a v s o n, rkl. C. S c h i l l i n g, rkl. M. M a r t n a, prof. K. K o n i k, rkl. J. S o o t s, prof. J. U l u o t s, minister A. A n d e r k o p p; alaliseks referendiks oli haridus-sotsiaalministeeriumi teaduse ja kunsti osakonna dir. G. N e y, sekretäri asetäitjaks kultuurkapitali raamatupidaja-asjaajaja H. S e p p. Nõukogu koosolekut juhatas minister H. K u k k e, protokollis H. S e p p. Koosolek kestis 4½ tundi.

Kultuurkapitali tuludest 1933/34-nda a. I-sel poolel võttis nõukogu aluseks tulumatma 165.000 kr. ulatuses (viina ja piirituse müügi tuludest kr. 102.000, tubaka aktsiisist kr. 31.083.88, välispassidelt kr. 1.290 ja teistest allikatest, nagu: trahteri- ja lõbustusmaksudest ja trahvirahadest kr. 30.626.12). Sellest määrati Kultuurkapitali seaduse põhjal kr. 82.500 sihtkapitali eelarvete päale ja teine osa — kr. 82.500 Vabariigi Valitsuse käsutusse.

Kultuurkapitali Nõukogu vaatab läbi ka Vabariigi Valitsuse käsutusse jäävast summast toetustsoovijate palved ning näitab ära, kelle palveid millises ulatuses ta peab soovitavaks rahuldada.

Kultuurkapitali Nõukogu kompetentsi kuulub ka laenude andmine ja pikendamine sihtkapitalide alusvarast.

Üldse on sihtkapitale: kirjanduse, helikunsti, kujutavkunsti, näitekunsti, kehakultuuri ja ajakirjanduse sihtkapitalid.

Päale kultuurkapitali on olemas veel n. n. Kultuurpropaganda fond. Sellest sai propagandakirjanduse soetamise otstarbel näit. A k a d e e m i l i n e K o o p e r a t i i v T a r t u s kr. 2.981.77.

Intervjuu ühe noorema keelemnega

Manivalde Lubi ja keeleanenduse

Kuidas vaatate keeleanendusele?

— Kas maksabki palju sõnu teha keeleanenduse vajadusest? Usun, et küsimus on „keeleanenduse isant“ 20 aasta jooksul küllaltki selgitatud — vististi keegi ei saa jätta tunnustamata ta teeneid sel alal —, ta ennastalgav töö ja võitlus keeleanenduse vastastega on kandnud üllatavalt rohket vilja. Pole vististi „tagurilisimgi“ eestlane suutnud ustavaks jääda oma endisile positsioonele, omandamata ja tarvitamata jätta nii mõningaidki uuendeid — kuigi alles a. 1912 Avavik'unt korraldet samasisulise ankeedi puhul sai viimane vastuseks meie tuntuimalt ning tunnustatuimalt rahvapojal: Keeleanendus on surnult sündinud laps. Toosama ütleja tarvitab praegu isegi „veendumat“. Võib öelda, keeleanendus on läbi löönud.

Samale Johannes Avavik'ule pole aga ülikoolis antud isiklikkugi professuuri, küll aga loodi see mõnele teisele mehele.

Kui võrrelda meie praegust ja tookordset kirjakeelt, siis ei tahaks nagu uskudagi, et keel on siiski nii arenemisvõimas mehhanism, et rahvas võib nii vähe hinnata oma keele seniseid traditsioone, oma keelepruuki. Sama 20 aasta jooksul on keel oma väljendamisvahendeilt — sõnult ja vormelt — kasvanud mitmekordseks, samuti on nii mõnigi keelend saanud hoopis teissuguse kuju vai tähenduse ja kaotanud palju oma „rahvapärasusest“.

Kas rahuldab Teid senine keeleanendus?

— Juba kümme aastat arendatakse ja täiendatakse meie kirjakeelt üsna intensiivselt. Küll rakendatakse seks meie rikkalikke murdesugemeid, laenatakse sõnu — ja isegi vorme — sõsarkeelist (eriti soomekeelest) — häid ja halbu —, muretsetakse tuletuse teel määratu hulk uusi keelendeid, lõppeks isegi kunstlikult

loodud keelendite varal on rikastunud me keel tähelepanuväärselt; keele uuendajate-arendajate sekka tuleb kindlasti lugeda ka nn. „vanandajad“.

Kui küsida, kas säärane intensiivne keele arendamine on andnud ainult positiivseid tulemusi, siis maksab siingi vana tõde: kus tehakse tööd, sääl juhtub ka vigu. Kui asuda seisukohal, et iga keelend peab kuulajale assotsiatiivselt esile manama enam-vähem õige kujutelmaga öelda-tahetavast mõistest, et keelend häälikuliselt struktuurilt peab meenutama mõistet ennast — millist nõuet meie rahva-keel näib rahuldavat suuremal määral kui ühegi teise rahva keel, vrld.: *mahe, lahe, tahe, pehme, hele, selge, kõlama, koputama, laulma, vilistama, kohisema, kahisema, kihisema, torm, maru, kurat, jõle, müra, sosin, tasa, tuul, õhk* jne. —, siis peab mõõnma, et selles mõttes keele arendajad (nii uuenduslased, normeerijad kui „vanandajad“) on nii mõnigi kord patustanud ja meie keeletunnet ning -maitset isegi natuke rikkunud vai vähemalt näevanud.

Õeldus veendumaks vaadeldagu kas vai sääraseid „läbiläinud“ uuendeid, nagu: *kohtama, kogema, kehtima, kohtlema, esitama, esitlema, lakkama, üritama, pürgimus, soostuma, puitsepp, üllitama* (publitseerima), *siivutama, piskama* (*pisata*), *lisamine* (sekundaarne), *puudama, mihus* (kvaliteet), *kogus* (kvantiteet), *kavak* (invaliid), *kaidis* ja *tasaelu* (natüürmort), isegi *veenduma*. Esimene kord kuuldes manavad need sõnad esile hoopis muid mõisteid, mitte aga noid, mida nad ütleva peavad. Kui näit. „kombineerida“ lause: *Virutan sulle ühe pürgimuse, nii et sinna üritama jääd* ja hääldada seda nii mahedasti kui võimalik, minu arvates nende sõnade kõla ise ütleb umbes järgmist: *Virutan sulle ühe pöraka, nii et sa sinna siruli (urvi) lamama jääd*. Ühest päälinna lehest lugesin hiljuti lause: „Väljas sadas nii tugevasti vihma, et mu akna ruudud olid täiesti veendunud.“

Muidugi on ka „rahvakeeles“ niisuguseid keelendeid, kus sõna kõlalt manab esile mõne muu mõiste. Võtame kas vai jumaldatud sõna „armastus“. Kõlalt tundub see palju kurvemana ja kurjemana kui uuenduslik *lemme* (lembe), *lembima*, sk. *lieben*, vn. *любить*, ingl. *to love* jne. Võib-olla on armastus oma sagedase traagilise lõpuga tõesti väärinud sihkest kareda-, rangekõlalist väljendit, kuid meie tahame temaga märkida ka kõige ilusamat, õrnemat (!) ning meeldivamat sugupoole vahekorda. Samuti ei sisenda sõna *jahe* oma kõlalt — kui me kuuleksime teda esimest korda — meile seda ebameeldivat tunnet; kuna *mahe, lahe* on selles mõttes palju tabavamad.

On sageli kuulda — isegi „haritlaste“ suust —, et meie keelemehed minevat oma uuendamisega liiga „kaugele“, nad olevat keele „solkijad“ ja „vusserdavat“ keele nii ära, et varsti ei leiduvat enam kahte inimest, kes teineteise keelest täiesti aru saaksid. Võib-olla on see etteheide vähesel määral paikapidav ehk mõnes üksikus nähtes keele arendamisel. Võib-olla tõesti igapäevasele inimesele teeb raskusi jälgida kõiksuguseid peenusi ja vahet teha eriti liiga koormatud tüve derivaatide vahel. Võib-olla kui seista natuke kaugemal nende „uendite“ loojaist ja mitte teada nende sõnade tekkimise põhjusi ja põhjendusi, siis on raske meeles pidada kas vai järgmisi ridu: *osa, osadus, osak, osaline, osalik, osama, osandama, osang, osastama, osatama* (2 tähendust), *ose, osendama, osis, ositama, osuma, osutama; silm, silmama, silmik, silmiline, silmima, silmindama, silmistama, silmitama, silmitsema, silmlema, silmuskelema, silmustama*; isegi raskusi näib tegevast: *esitama, esitlema, esindama, edustama, eendama, eestama, ettama, eede, edetama, edis, edendama, etendama, eeldama, eele, eelik, eelis, eelistama*; ka *Aavik'u laup* ja *lau-pima* (= sõna kuulma) ei tahaks hästi mahtuda kõrvuti; samuti ei näi selget vajadust olevat säärase „vanandite“ järgi kui *niik-niik palju* ja *seek-seek*.

Kuid pääle nende „hirmuäratavate“ ridade on ju tuhandeid muid uuendeid, mille kohta peab siiski ütleva, et nad on muutnud meie keele tunduvalt väärtuslikumaks. Ei saa tunnustamata jätta uuendeid, nagu näit.: *i-mitm.*, *i-superl.*, *uusi* ja „värskendet“ suffikse: *-is*, *-m*, *-k*, *-e*, *-me*, *-tamatu*, *-maks*, *-lisiv*, *-el* jt. — millele rakendamises eriti suuri teeneid me keele normeerijal J. V. Veski'l —, üsna palju häid tuletisi, nominatiivseid liitumusi, uusi tüvisõnu — murdest toodud, Soomest ja sõsarkeelist laenatud, isegi võõrkeelist (*morn*), samuti on suurt tunnustust leidnud kunstliku sõnade-loomise printsiip; ka sõnade järjekorra muutmiseega on saavutat suuri paremusi meie keelele.

Hommik järvel

*Hiilides hüljanud tolmused tänavad, lootsikun lään
rahatult tuksuval südamel järvele hommikul vara.
Salaja kohiseb pilliroog lotsiku ninan ja sara
ülени maetuna valgesse uttu ma uppumas näen.*

*Vaadelden aeglaselt kaduvaid roostikke, mõlapaar käen,
lõikaman tinaselt lamavat pinda, ma aerutan ära.
Roosakas-sinakat hämarust lõpetab veretav kera,
puistaten kõikjale tohutut hiilgust, kui õngi ma säen.*

*Loojana võimsana kinkiden elu ja külvaten surma
igatsen nautida teravalt lõhnava kalmuse hurma,
kõigele pöörata selja ja endale vaadata silma.*

*Armastan meeletult ärkavat hommikut veel,
ehmunud pardi ja kajaka sulinat lootsiku teel,
õngega luuraten kahelpool sõiduki tõrvatud külge.*

Johan Bechter

Ei maksa...

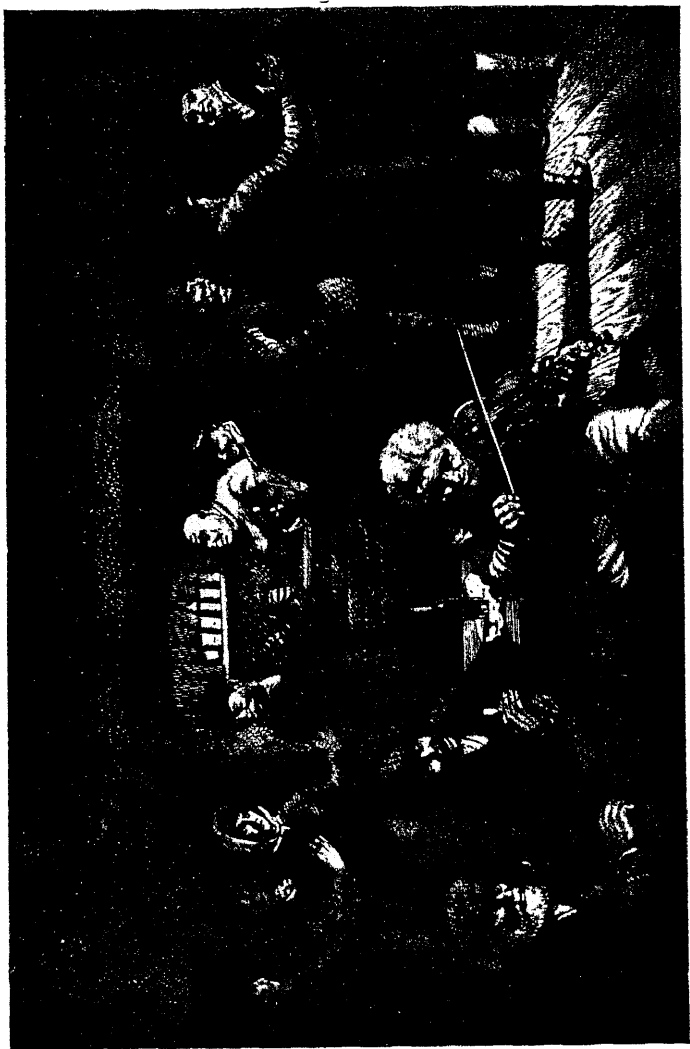
*Ei maksa nutta taga vaikset tiigivett,
kus lapsepõlves hullasime — Sina — mina.
Ja ahastelles sirutin Su poole väikest kätt,
kui kerkis silmi uppumise-vina.*

*Ei maksa nutta taga helet sinitaevast,
kust vilkus õhtul palju tähesilmi,
ja tuhat kirjut mõttekujutuse-kangast —
me näha lootsime kord muinasjutt-maailmu.*

*Ei maksa nutta taga helenduvat vikerkaart,
kust värvi valisin ma sinise — Sa lilla.
Ei maksa leinata me muinasjutu-saart,
kus ehitime losse, sildu, villa.*

*Ei maksa nutta taga minevikku hella,
ei asendada mälestusi leinaloori.
Ma helisemas kaeblikult vaid kuulen kella
ning ründamas näen inimeste-voori.*

Frieda Selg

RAOUL KIRNMANN-KERNUMEEES

KÜLAKÕRTS

Kujut. Kunsti Sihtkapitali Valitsuse omandus

Kunstniku poolt on see ja järgmisel leheküljel avaldatud töö rahvuslikus algatuskorras lastud müügil eesti kunstpostkaartidena

RAOUL KIRNMANN-KERNUMEEES PÄÄPARANDUS
Kujut. Kunsti Sihtkapitali Valitsuse omandus

Hugo Raudsepa austusõhtu

korraldas E. Kirj. Liit koos *Vanemuisega* 9-ndal okt. *Vanemuises* kirjaniku 50-nda sünnipäeva puhul. Avasõna ütles Joh. Semper ja tervitas H. Raudsepa E. Kirjan. Liidu poolt. Järgnes O. Urgart'ilt lühike ja ülevaatlik kirjaniku toodangu hinnang. Juubilarit tervitati Kunsti ja Kirjanduse Klubi, *Vanemuise*, Ak. Kirjandusühingu, E. Kirjanduse Seltsi j. t. poolt. Telegraafiteel oli tulnud arvukaid õnnitlusi kodu- ja välismailt (Soomest ja Lätist).

Pääle tervituste kanti ette 7 katkendit *Sinimandriast*. Tundus, et austusõhtuks enam sobivaiks osutusid III, V ja VII pilt, valgustades tabavalt tänapäeva vaimuinimese koomilist traagikat. Pilte oleks võinud vähem olla, sest austusõhtul eesriide kerkides kirstuga leinarongi näha, mis päälegi lõppeda ei taha, pole just kosutav. Näitlejad tegid oma töö hästi, eriti aga J. Pöder.

Eriliselt maitsekaks pidada ei saanud aga kuule juubilarit näojoonte andmist.

Aktus kestis k. 10½. Nüüd jätkus kirjaniku austusõhtu *Vanemuise* väikeses saalis Kunstilubi korraldusel.

Jõudude killunemine tänapäeval

Maurice Barrès, sünd. a. 1862, surnud 4-ndal dets. 1923, on Prantsusmaa rahvuslikumaid ja loetavamaid kirjanikke. Põlvenesdes Lorraine'ist (Lotringist) on see asjaolu eriti teritanud ta rahvuslikku meelt ja põhjustanud tema marurahvuslikuks nimetamist.

Silmatorkav on ta sarnasus ses suhtes itaalia rahvusliku kirjaniku Gabriele d'Annunzio'ga, kellega ta oli ka tõepoolest sõbralikes suhtes. Oma monumentaalses romaanis *Les Déracinés*, mis on pühendatud Paul Bourget'le ja mida ta ise nimetab natsionaalse energia romaaniks, ta andub suurima innuga oma rahva vaimse elu, sotsiaalsete ja majanduslike hüvede ja pahede analüüsingule, võttes enesele vaimse juhi raske ülesande päästa ja abistada rahvast ja viia teda vastu kestvale õitsengule.

Alljärgnev katkend *Les Déracinés*'t on toodud eesmärgiga, et meie praeguses palavas õhkkonnas, kus poliitilised kired lõõnud lõõmama, anda võimalust lugejaille selle kaudu objektiivsemalt suhtuda ümbritsevasse sagimisse ja tõmmata paralleele meie oludele.

Toim.

MEIE maa elavad jõud, aktiivsuse grupid, ühenduse ja energia pääpunktid, olgu materjaalset või vaimset laadi, on koondatud tänapäeval järgmistesse teguritesse:

1) Ametasutused — teiste sõnadega valitsuse kogum, kuhu kuulub ka sõjavägi. Ükskõik, kas kiita või laita nende tegevust, nad jäävad siiski neiks tegureiks, mis kogu maad hoiavad ülal ja, kuigi nad suurel määral Prantsusmaa initsiatiivi ja elu halvavad, jääb ometi tõsiasjaks see, et nad tänapäeval moodustavad siiski Prantsusmaa enese. Neid peab austama ja toetama, milles asi ka ei seisaks, sest, olgugi et nad on isamaad nõrgendanud tegudega, milledele enam vastuabinõu ei ole, on vaid veel nemad võimelised teda ülal hoidma.

2) Usund... vana põhjeneb ilmutusel; uus on kooskõlas teadusliku metoodiga ja annab meile selle kaudu lubadusi, vajaliku ja lõpmatu progressi näol, selle rahu ja armastuse tuleviku pääle, millest on kõikide prohvetite vaim loonud hallutsinatsioone.

3) Põllutulunduslikud, tööstuslikud ja kaubanduslikud ettevõtted — nad arvavad produtseerida võivat raha, on aga ise oma manööverduste kammitsais. Kapital hangeldab, hävitab, muutub üha enam rahvusvaheliseks ja lõpetab sellega, et ei ole enam solidaarne prantsuse oludega.

4) Igasugused loendamatud organisatsioonid, kelledelt ametasutused röövivad initsiatiivi ja iseseisvuse.

Need on need eraldatud grupid, mis peaksid töötama kaasa, igaüks oma sihtide kohaselt, täielikuks lõppeffektiks ja mõjuavalduseks, mille abil saavutatakse prantsuse ühiskonna õitseng. Need on need massid, milledesse on rahvus korraldatud. Nende eri töörühmade võimsatel õlgadel kantakse kõiki mõjukaid isikuid, kõiki neid, kellede nime armastuse ja austusega nimetatakse. Nad näivad eksisteerivat iseenesest: neil on soliidsust vaid siis, kui nad asuvad ühel neist blokkidest. Isik, keda toetavad kas ametasutused, kirik, maa, pankade või tööstuste raha, tööstuslikud ühingud — see on võim. Ja see, kes esindab ja eneses ühendab neid erinevaid sündikaate, on suur natsiooni inimene, selle üldine esindaja, juht.

Kuid nende erinevate energia gruppide vahel pole koordinatsiooni... Just vastupidi, — nad näevad vaeva teineteise annuleerimisel. Meie maa on ilmselt osandatud... Pole veel küllalt sellest, et sotsiaalsed pääosad on osandatud: on olemas väejooksikuid. Pole veel küllalt sellest, et on meie maal arvurikkaid antagonistliku tegevusega piirkondi: siin on inimesi, kes selles suures ja võimsas töökojas, milleks on meie isamaa, on liikvele pandud vaid oma individuaalse tööala kaudu ja kes töötavad vaid iseendile. Neid on halvasti varustatud ja nad varustavad ise halvasti ka teisi.

Tõepoolest, ei maksa karta, et sel küsimusel liiks kaua peatume. Just selle küsimuse kauaaegsem vaatlemine selgitab olukorra kogumit. Ja meie selgub rahvuslikus massiivsuses järgmist: lahusolevate blokkide vahel asetseb loendamatu üksikisiku tolm. Eks see ole jõudude raiskamine. Isegi kui see väärtuste kaotus haaraks vähem väärtuslikke, andetuid, halvatahtlisi, oleks see nähtus kahjatsenav, üksiti ka ohtlik: halvasti korraspeetud linnas, kus linna prükipanipaik patustab, kutsub väikseimgi vihmavaling esile tervisele kahjuliku mustuse.

Seda killunemist kohtame isegi iga üksiku sisetundes. Üks ja sama isik ei kuulu sageli mitte ainult ühe töö juure, ühte huvialasse: ta võib ühel ja samal ajal tegeleda mitmesugustes eraldatud koondustes. Et need, tänu meie riigi üldisele olukorrale, võivad olla antagonistlikud, siis on inimene seatud sisenisse vastuolu, selle kaudu aga olles omas väärtuses vähenenud, kui mitte annuleeritud.

Küsimus seisab järelikult rahvuse olemasolus.

Mida ootame säält?

Isikut peab võetama põhimõtteliselt puhta juhusega. Rahvuse õige põhivara kujutab kommuunuset loomust, mis on sotsiaalne ja ajalooline produkt, millest meil igapäev olu omandatud; see on igas riigikorras, maapidajate, panga ja tööstuse klassi, tööliste ühingute või ka religioösete ideaalide moodustatud iseloomude üldsumma ja ta areneb aeglaselt ja pidevalt. Kui tunnustame õigeks, et meie konstitutiivsed jõud on osatatud ja vasturääkivuses, siis on meie elu algpõhi, meie õige reaalsus, meie energia tõsisel hädas.

Kuid, kui on tabatud natsionaalne substants, siis on tõesti vähe tähtis, kes just asub juhtival kohal.

On teise järgu tähtsusega välispoliitiliste sammudega seoses olevad küsimused.

Muutub ebaoluliseks, kas näiliselt nõrga vähemuse revolutsionaalsed ideed, mis seisavad lõppeks vaid omandatud ja viletsuse vastu protesteerimises, on hädakohtlikud ja tähendusrikkad uue aja nähteina. — Liiatigi, sotsiaalne evolutsioon „kollektivismi“ mõistes tuleb fataalselt ja täitub juba meie silme all isegi nende võistlusest osavõetuga, kes tema formelitel vastu võitlevad; ja mis puutub mässu liikumisse püsiva korra vastu, siis on teda alati olnud, saab alati olema.

... Kui sääraseid küsimusi käsitletakse pääküsimustena nende poolt, kes maa asju kaaluvad, ja nende poolt, kes neid juhivad, ollakse sunnitud tegema järeldust, et Prantsusmaa on lage ajudest, sest tõeline probleem ja nii-ütelda ainuke on — uuesti elustada kahjustatud natsionaalset substantsi, s. t. maa blokke restaureerida, kui heita kõrvale retrospektiivne meetod, mis seisaks korralageduse organiseerimises.

HUVITAVALT ja tabavalt analüüsib Barré ka poliitikameeste edu ja võtete saladusi. Ta ütleb (samal romaanis) ühest oma kangelasest (õigusteadlasest):

„Omi õigusteadlikke õpinguid peab ta prooviajaks ja eksameid administratiivseks protsessiks väljavaliku otstarbega, milledele mõistlik inimene allub tüütute diskusioonideta. Ta jälgib suurlinna ringkondade ja kvartaalide kõiki tõsiseid valimislikke intriige; sääli nimelt raisatakse enam diplomaatiat, kui seda teatakse esindustes. Sest selle isiku võim, kes sõna võtab mõne maa nimel, on proportsionaalne nende püsside arvule, millist suudavad reastada ta kaasmaalased; kuid mõne erakonna juht on võimas seljatoetagi: on vaid vaja, et ta eraldaks lihtsaid häälteuse masinaid kodanikest, kes antud olukorral on võimelised tegutsema; neid viimaseid peab ta hellitama, tundma nende auahnuse suurust, rahast lugupidamist, nende võimu käsutamises. Valimismaterjali käideldes, kaotatakse igasugune illusioon; omandatakse aga palju ettevaatust...“

Kui sügavamale vaadata sellesse isikusse, kelleks on mõni poliitikamees tavalisesti, siis näeme, et tal pole auahnust, selle sõna harilikus mõttes; vähemalt see, mil määral see tal olemas, on pigemini rõõm, segatud olla mõnesse intriigi, seda õieti mõista, seda oma vastastele kahjuks pöördada, seda oma kasuks tarvitada. Partei lõokmees, kes oskab kõiki vahendeid arvestada, jõuab selleni, et ta tunneb neist enam mõnu, kui asjast enesest. Kogemus, mis igal sammul tõestab suuremelse teo liiga reaalseid hädakohti ja mis ei jäta ruumi esteetilistele otsustele, arendab vaid võimet, jõududega arvestada. Nii võiaksegi olla poliitikamees, ilma et evitakse võimet valitseda, kusjuures tuntakse suuremat meelehädä intriigist, kui võimust.“

Minu taevaminek

MINU taevaminek algas seekord kl. 10.50 hommikul Tallinnas, Derulufti uult lennuväljalt Ülemiste järve man. Ilm oli ebalahke, jahe; pöörlev tuul tamnus luhal kui hüsteeriline naine. Vene lennuk D 3011, kuueistmeline Junkers, meenutab nägematu niidi otsas värisevat kirpu Viini kirbutsirkusest. Kuid kava-kohane aeg on läbi ja ma saan vaevalt ronida üle vasaku tiiva „kirbu“ sisemusse, lenduri kajutisse, kui too istub minu kõrvale ja lennuk tõuseb õhku. Lenduril on laia joont kätes, seda pean ma möönma: hüppame kergelt üle plangu ja elegantelt laskudes küljele jõuame vaevalt kolme minutiga lõtva spiraalipidi 200 meetri kõrgusele. Veel hõljub silmis lennujuhi Kursman'i kaptenlikult-korrektne kogu, kui korraga nägematud käed tõstavad minema kogu Tallinna linna, nagu suurt klussi — ja juba me paigatud plekkiibadega putukas kannab meid põldude, metsade ja soode kohal õhus.

Tuttav ja armas pilt — see pilt ülalt, joobnustavalt avar ja õpetlik, sest ükski sein, tara või metsaserv ei peata vaadet, — kuid pilt siiski alati uudne ja sensatsiooniline. Vana tuttav maa — kuid nagu taeva silmaga nähtu. Olen maitsnud rahulikku hõljumist üle avara ja ühtlase maastiku, olen samal liinil vahitud kilomeetrite kaupa õhe, vaid võrdsete vahemaade tagant nähes tulekeerlevaid õhu verstaoste ja inimelamute harva lõkkelöövaid nõrku tulesid ja olen sukel-dund õhtupäikse lahkesse hõbedasse merelahe kohal, — aga täna õpin tundma taas midagi uut: l e n d u l ä b i p i l v e d e. Sest vaevalt oleme möödunud Pär-nust, mis ulatas meile vastu valgepunase salati-kandikuna, rikkalikult garnee-ritud rohelisega, — kui meid mere kohal haarab tihe udu. Vaatan üles, vaatan alla, kõikjal vaid tuhm udust piimaklaas! Kuskil ei ole näha ainukestki tükiest maad. Oleme sattunud kui hoopis teisse maailma, milles aeg ja ruum tunduvad ainsate konkreetsetena kosmoses. Heidan küsiva pilgu mu kõrval istuvalle len-durile. See naeratab ja näitab esitleva käeliigutusega kõrgusemõõtjale ja kom-passile. Uduläbistavaid silmi pole mitte isegi lendureil! Kõrgusemõõtja tõuseb kiiresti: 150 — 200 — 300 — 400 — 600. Vastu klaasi pisardab nõõpnõela-teravat vihma. Läbi, läbi, udust ja vihmast, venivalt, minutite kaupa... Kas eksime selles pilvede labürindis, pimelennus sõgedat udupidi, milles mootori tui-sev tanu me nina ees on ainus veel nähtav ese?

Seitsmesaja meetri kõrgusel muutub heledamaks ja juba tungib päike tuhmi hõbedana meid ümbritsevasse piimaklaasi. Vihm kaob sama äkitselt, kui oli tul-nud, valgus läheb üha säravamaks ja korraga näen lunastavalt sinist taevast pää kohal ja meist vasemal, nagu suurt sasitud vatist mäge — praegu läbitud pilve. Hõhõ! Lendur vaatab mulle otsa kui šonglöö, kel on mänglevalt läind korda raske lõpunumber. Avan aknake ja tuuletõmbest hoolimata tunnen nahal päi-kesesoojust. Meid ümbritseb muistendlik jääajamaastik: eriskummalised mäed, kuristikud, õrnalt lainestatud legendikud — kõik pilvist. Ja kogu see taevane maastik on ühekordne, nimetu, kõik need tujukad vormid on alalises muutuses! Otse meie ette tõuseb tohtu habemik, pikas talaaris, kelle käed sulavad mada-selt-halliks vihmahooks. Me laskume küljeli ja pöristame spiraalides ümber ta nõrgalt-noogutava valge pää, kruvides ennast selle ümber üles. Tahaksin talt, selt ilmetaadilt, küsida: „Imestad, mida? Veel pole Sa kohand sellast häbema-tust? Jah, need oleme meie. Ühked poisid, eks ju?..."

900 meetri kõrgusel on ületatud seegi pilv. Ta alumine veer moondub must-taks, ülemine on aga päiksevalgustatud. Jätame paksud pilvevaibad seljataha ja lendame tuulega võitu („ahvikiirusega“) üle juba hõreneva uduloori. Kiiruse-mõõtja läheneb tuksatades 240-le, kõrgusemõõtja hakkab taas näitama väiksemaid numbreid. Korraga pilveloor rebehtub ja nagu kaetud laud avaneb silmi ees idülliline põllumaastik: silmakontakt maaga on taas jalule seatud. Oi, Sina ilma-taadist naljataja! Mis on Ovidiuse paberlikud metamorfoosid Sinu terenduste vastu! All, rannikutpidi, jookseb meie vari, kui truu koer peremehe vankri

kõrval. Poolteist tundi pärast ärasõitu Tallinast laskume Riia hädisele lennuväljale, keset kõige selgemat suveilma.

KINNITAND keha paari pirukaga ja lennukit bensiiniga, sõidame peagi edasi Saksamaa suunas. Istun taas juhiruumi ja hakkan sääl sees ringi vaatama. Kuis üllatavalt lihtne on taevavõitja lennuki sisseseade! Igatahes mitte keerukam kui auto oma: kaks kõrgusenäitajat, kiirusemõõtja, bensiini- ja õliuurid, aparaatidemõõtja, rool kangi otsas, kaks pedaali lenduri jalgade all külgerihmatult. Mootor teeb põrgularmi ja ajab haisu, minu uutele flanelipükstele on tekkind õliplekk. Meil pole veel õhukultuuri, mõtlen. Järgmises põlves seda ei juhtu enam.

Me lendur overall'is, mille alt paistab sooja pulloveri krae, baskimüts pääs ja nahkkinnastatud käsi juhikangil, on sõbralik vene poiss vallatlevate lapse silmadega. Võtan vati kõrvast ja alustan temaga juttu. Ta nimi on Maksimov, minu vanune, lendab juba 10 aastat. Seletades mulle juhtimise lihtsaid saladusi, ta laseb rooli hoopis käest ja teeb miimikat: „Vot, sama idjet!“ Ja tõesti, kuue sõitjaga koormastatud lennuk liigub iseenesest edasi, 200 kilomeetrilise kiirusega. Tasase tuule puhul on see ajuti võimalik.

Lendame 1100 m. kõrgusel. Meie alla rullub lahti lage Leedu, kus nagu ei elaksi inimesi. Ainult hõredad pilved liuglevad kauguses, allpool meid, askeldades nagu maapäälne klač.

Königsbergis jätan jumalaga sõbraliku venelase ja ta õhukirbu. Edasi viib meid Derulufti õhuomnibus D 876. See on kaheteistkümnemeistmeline, bagaaživõrkudega, toaletiga, kahe suurpropelleriga ja hiiglatiibadega, mis sobiksid tantsupõrandaks. Ei puudu ses pikalaine-raadiojaam, kust võib saata eratelegramme. Tahaksin telegraafida Semperile oma lennukis tehtud luuletuse, aga jätan: korraga vägev ei paiguta! Juhiruumis viibib pääle lenduri raadio-telegrafist. Mõlemad on nahkkuubedes, lennukiivreis õhuau gustatud kõrvalappidega ja lennuprillides. Sakslased, eurooplased, ega neid anta baskimütses! Lendavas majas eneses ei tunnegi lendu, istud kui kinos ja vaatad aknas maastikufilmi. Aeg-ajalt tuleb telegrafist koridori ja seletab kaardil lennuki asukohta. Lendame 160—170 kilomeetrit tunnis, sakslastele omase täpsusega. Rahu on 1100 meetri kõrgusel uinutav. Üllatavad ainult säälpool Königsbergi valge harjaga püsti seisvad lained (nii suurest kõrgusest silm ei taba enam liikumist), Danzigi vahupitsistatud laht ja nagu helde Jumala varukast pillatud — Danzigi linn. Rohelisel label lebavad suured mustad laigud — pilvede varjud — ja kogu meretiib näib seepärast laiali-laotatud pantrinahana. Hästikasvatatud Saksa maastik on mulle tuttav ju varasemaist lendudest. Kui lelukauplustest karand, roomab õhe rong aeglase ussina otse meie all. Ülalt vaadatuna liiguvad koguni kiirrongidki kilpkonnatempos. Aga ka meie ei tunne iseene kiirust, vaid lõikume vaevalt märgatavalt ja pehmelt — nagu nuga võisse — läbi Saksamaa ja Poola koridori.

Õhtupäike kuldab maad, kraavid ja lombid särahtelevad jõulukullana, tihe mets jätab sooja läki-läki mulje, millesse kaod kogu oma targa pääga. Rahu maa pääl. Küllastatud põimumaastik vaigistab talve leivamuresid ja ma vajun unne, kus ei tunne enam aega ega ruumi. Ja ärkan alles siis, kui siia-sinna raputatud majahunnikud teatavad Berliini lähenemist. Kell on kuus. Korstnad hakkavad suitsema. Maastiku jooned muutuvad aina geomeetrisemaks: uusasjalikus selguses avastub praegu asustatav linnaümbrus, millele järgnevad vähem ülevaatlikud vanalinna kvartaalid. Platsidel askeldab inimesi, ülalt üllatavalt sarnaseid putukatega. Tunned, et kui neid õieti võtta sõrmi vahele, litsuks puruks. Ja siiski, see putukas on Inimene.

Inimene, kes on õelnud enesele: „Roomata on parem kui olla liikumatu, käia on parem kui roomata, joosta on parem kui käia, sõita on parem kui joosta, aga kõige parem on lennata.“

Vilmar Adams

KARL LIIMAN

HEINO MUGASTO

ARNOLD JOHANI

ERNST JÕESAAR

Dallase lõpetajate näitus Tartus

oli 17. IX — 1. X 1933. *Pallase* kunstikooli näitused on kujunenud Tartu publikule oodatavaks sündmusiks, paljudele isegi tarviduseks oma ülevaatliku pildi võimaldamisega õppetöö suunast ja tasemest.

Käsiteldav *Pallase* lõpetajate näitus oli ses suhtes üks kordaläinumaid, andes ümara ülevaate kõikidest koolis õpetatavatest aladest ja näidates taset, mis on auks koolile kui ka lõpetajaile.

Heino Mugasto esindas mitmekülgset ja arvukate väljapanekutega graafikat, ilmutades tehnilist oskust ja stiilsust nii *eau forte*'ide, linool- ja puulõigete kui ka gravüüride alal. Ilusad olid ta monotüüpiad õrna ja maitseka värvikusega ja illustreerijana tuleb ta samuti tõsiselt arvesse.

Arnold Johani on neljast lõpetajast kõige mitmekülgsem. Oleme enimgi tundma õppinud teda tubli joonistajana, mida kinnitas veel kord käesolev näitus, kus poolehoidu võitsid eriti ta värvilised joonistused. Ta portreed,

olgu sis söes või õlis, on samuti kujukad tõendused ta kõrgetest võimetest sel alal. Ta õlitööd näitasid maitset ja tasakaalukat kontsentratsiooni.

Kui Mugasto vahetumalt meeldib omas lihtsuses, kui Johani seesmine tasa-kaal tal laseb luua vabalt ja nagu vaevata, siis **K a r l L i i m a n** on kunstnik, kelle kääriv vaim piinab teda rahutusi otsinguis. Sellepärast ei mõista teda otsekohe esimesel pilgul, alles süvenenumal vaatlusel näed tema tehniliselt hämmastama-panevate võtete taga mingit sümboolset ühtlust. Seda päämiselt ta komposit-sioonides.

Skulptor **E r n s t J õ e s a a r e** looming jätab seevastu rahuliku mulje; pari-mad ta töist on portreed, meeldiv ja kujutlusvõimet äratavad ta *Mungad* ja küllalt hoogu on ta *Suusatajas*.

A. N.

H. Raudsepa «Salongis ja kongis»

Vanemuises teatrihooaja avamistükina

Salongis ja kongis? Säärane päalkiri ei taha sobida Raudsepa vaimuvärsku-sega ja tabavusega. Alul, kui tüki sisust veel midagi ei teata, šokeerib see mingi riimistatud kuplee katkena, *Loomingu* kaudu aga tüki esimese vaatusega tutvude, saab selgeks, et autoril on olnud raskusi oma vastsündinu ristimisega, vist kartes ta päälkirjaga ise teda hinnata, nii on siis tekkinud kaunis neutraalne ja tagasihoidlik, ainult tegevustiku asukohale viitav päalkiri.

Salongis ja kongis tõendab jälle Raudsepa imetlemisväärset osavust, lüüa, nii nagu ta ütleb, „hambad kurku“ kogu ta kaasajal ja igal ta üksikul kaasinimesel. Usun, *Vanemuise* saalis polnud ühtki inimest, kellele ta poleks mõõtnud kätte osa, õige ja tabava, tihti valusa osa. Nii laialt on ta haaranud poliitilisi, inim-kondlikke, isiklikke alasid, et pole kedagi rahuldamatuna ja palja kätega koju lasknud.

Suurepärase resonantspinna leidiski ta publikus, kes mõistis olla tänulik ja reageeris elavusega, mis meie teatris vööras. Leian, et see komöödia on autori teistest komöödiatest intelligentsele publikule kõige nauditavam ja lõpuks eks olegi see ainuke, kes teatrit külastab. Kui R-a eelmised komöödiad tunduvad kuidagi maalavadele kirjutatutena, siis on see mõõdukas omas roputsemises, „salongiline“ ja laseb seda enam sähvida neil vaimukuse välkudel, millede värskus ja ilmekus on kestvaalt mõnu sünnitavad.

Nagu ikka, tabab R. meie aja valusamaid probleeme otse pihta ka selles komöödias. Erakondade võitlus, olgu aus või tehinguline, võimu pärast, isikute võitlus omakasupüüdlikkuses, ja lõppeks kõikide pettumus — see on tüki sisu. Pettumus selles, et igaiüks, kel võim käes, peab end maailma keskuseks, maailma targeimaks, on aga siiski vaid väike, kiiresti kaduv rakuke aja ringvoolus, täna tähtis, ei tunta teda homme enam, andes aset uuele ideele, uuele tegevusele, uuele inimesele. Pätt vangikongis, kes kujutab äärmist individualisti, väljendab vist ka autori enese väsimust sagiva inimhulga, rüseleva võimulepüüu keskel, kui see ütleb: „Ära siit — stratosfääri“, kus rahu.

Lavateos harilikus mõttes, mõõnadega ja tõusudega, *Salongis ja kongis* ei ole. Tegevustikku ju ei ole, kuid tüüpe, nagu Raudsepal ikka, on suurepäraseid. Ja nende kujundamises on R. ainulaadne. Võiks koguni ütelda, et on ülekohtune asuda kirjutama mõnerealist kokkuvõtet teose kohta, kus iga sõna ja lause sisal-dab eneses rohkesti analüüsivat materjali, mis kuhjub elutarga ja vaimuka meistri sulest elu kirjeldamiseks essentsidena. Rida lauseid võiks seisma jääda tsitaatidena. Kõik see ei takista aga olemast tal lavateosena kaugel sarnaste teoste harilikest voorustest. Kujutleme vaid, et R. tekst mängitakse kümme aastat hiljem või, ka meie oma vähem arenenud maapublikule, ja küsime, mis jääb tast siis üle? Ka mõned labasused ja maitsekuse raamidest üleminekud ei ole talle vöörad.

Näitlejaille on minu kujutluse järele iga sügisene hooaja avamine uueks põh-juseks lavapalavikku läbi põdeda. Tundub, et ka 10-te aastatepikune praktika ja harjumine teda selles ei aita. Eeskätt palju tööd ja vaeva oli näinud näitejuht,

üksikasjadeni ja peensuseni oli läbi mõeldud kõikide vahendite mõju ja kasutatud neid. Nii paberossi süütamine enne diplomatikke läbirääkimisi, pr. M. lehvikuga mängimine, gruppidesse jagunemine sõnastuse kohaselt, puuhobusel ratsutamine jne.

Mis diktsioonilisesse külge puutub, siis tuleb siin au anda pr. Türk'ile. Viimse sõnani (välja arvatud ehk stseen tantsuga) oli iga lause selge, kuna hra Türk oma liiges hoogsuses palju sõnu ja lauseid ära kaotas, samuti Ratasepp, kes väga tasa rääkis. Türgi lavaletormamine kannatas liialduse all, nagu mõnigi muu koht, kuid oma kordaläinud tüssamiste häämeele avaldusis oli ta kaasakiskuv. Näib nii, et Türgist paremat kandjat selle osale polegi mõeldav. Vahest on R. osa abielupaar Türkidele kirjutanudki? Sest kui pääle autori veel keegi loorbereid väärrib, siis just pr. Türk. Osa ise oli ju ka tänuväärne, kuid a s aga pr. Türk teda andis, see on samuti hinnatav. Pean tunnistama, et läksin teatrisse just celarvamisega, kartes pr. Türgis näha ta šabloon, kuulda ta tihti vääratud intonatsiooni. Kuid midagi sellist polnud vaja karta. Ta tabas kõik nüansid selles osas omapärase ja šabloonitu ehtsusega, intonatsioonivigu peaaegu ei olnudki ja kohati, nagu esimeses vaatuses, oma mehega rääkides, seda niitüelda pehmes teha tahtes, teises vaatuses oma võitluses kommunistiga ja kolmandas sääli, kus ta kaebab ilusate asjade luhtumise üle, otse võrratu. Pr. Türk on heitnud kõrvale kõik nukulikkuse.

Kohati hädad mängu, eriti esimeses vaatuses, oli Sunnel. Omal kohal oli ka Kull, Pöder samuti. Kuid Ratasepp Kiviristina oleks pidanud olema imposantsem. Tiina oli hääd.

A. N.

Draamastudio võõrusetendus Vanemuises 9. okt.

Aug. Mälk'i „Neitsid lampidega“

Aug. Mälk'i komöödia kuulub samade komöödiade sarja, mis on võrsunud Raudsepa koolist ja mis nüüd meie lavasid valitsevad täiel määral. Need on ikka meie olude ja nähete naeruvääristavad pildid ja nende korduvus, olgugi muutunud ainekul, muutuv miljöös, näib juba täiesti tühjaks ammendanud olevat selle varasalve. Oleks kosutav loota, et nüüd pöördutakse neilt menukailt komöödiailt ka tõsisemale ja väärikamale lavaloomingule, nüüd, kus on loota, et seda ainekku võimaldav miljöogi kaob.

Muide, Aug. Mälk'i uus näidend on rikas rahvapärastest tüüpidest ja evib õiguse lavamenule. Draamastudiolaste töö oli olnud intensiivne, tehes komöödia nauditavaks ka oma hääd mänguga. Hra Rutoff valepastorina oli veenev ja andis edasi seda halva südametunnistusega inimese rahutut rühkimist üsna tabavalt. Samuti kiitvalt peab mainima hra Mägi kostrina. Tema igasugusest liialdusest vaba mäng andis toredu kaju. Pr. Lasner Nastjana oli armastusväärne omas süüitus usalduses ja ehtne omas kurvastuses. Rätsepaemanda osa kandja päris õnnestunud mäng aga tahtis loorbereid lõigata liigse karrigeerimisega, mis publikut küll lõbustas, kuid odava võttena mõjus. Hääd olid kellamees, Hansen pagarina, rätsepp ja Mari.

A. N.

Meie poliitiline kihutustöö

ERAPOOLETU (s. o. kummagi võimu pärast võitleva poolega isiklikult sidumata) vaatleja seisukohalt pakuvad suurt huvi meie esimesel kirglikumal hääletusretkel tarvitusele võetud propaganda-vahendite vaatlemine, mille hulgas olid silmapaistvamad: poliitiliste ajalehtede kihutustöö, lendlehed, avalikud (ja vähem-avalikud kõnekoosolekud, kihutustöö isiku juurest isiku juure, olmasolevate suurte organisatsioonide mobiliseerimine propaganda otstarbeks j. m. s.

Ajakirjandus on arvamuste-kujundamistehnikas kõige tähtsam, kuid teoreetilise propagandajälgi seisukohalt kõige vähem huvitav vahend. Ajakirjanduse arvamustes ei ole oodata midagi uudset ega üllatavat, kuna ühe või teise

lehe seisukoht on teada kuni peensusteni, peegeldades pressi omaniku huve. Par- teilehed tegid, nagu tavaliselt, mis nende kohus. Huvitavamad olid nn. erapoo- letud lehed, aga ka mõne vana suunalehe tugevad meelsusvõnked, mis kindlasti osutavad või ennustavad osalist omanikkude vahetust. Ajakirjanduse kinnismeel- susest hoolimata on see „avaliku arvamuse vabrik“ propagandistlikult kõige suu- rema tähtsusega, eriti meil, kus aukartus trükimusta ees on alles suurel määral lõhumata ja lugeja ei ole harjunud nägema „objektiivse“ trükitähe taga seisvat (või askeldavat) vägagi subjektiivset Jaani, Juhanit või Mikkli. Meil on ikka veel lause „see seisib lehes“ võrdne lausega „see on õigus“ ja eriti iga ajalehes ilmunud „paljastus“ võetakse tõena. Sellist mentaliteeti kasustades olid ka äsjases hääletusvõitluses ajakirjanduse kihutused üsna tugevasti „jumes- tatud“. Kõnelemata avalikest juhtkirjest ja artikleist, oli „värvimine“ läbiviidud ka informatsiooni osas, kus hoolsa tilgatehnikaga künti ja äestati meeled propa- gandakülviuks. Tugevamad numbrid mängiti välja lõpu poole ja — nagu meil alati — olid need enamasti *ad hominem*-käigud, s. o. isikute tõrvamine.

Enam ideoloogilisi roopaid pidi liikusid inimestele kättepistetavad *l e n d -* *l e h e d*. Lendlehtede tehnika on meil alles arenemata, nad sisaldavad enamasti liiga palju vedelat teksti ning on liigselt literaarsed, jäljendavat laadi. Vastu- laste — eriti sotsialistide ja naiste — lendlehed algavad meeleldi sõnadega „olge valvel!“, töölisisinternatsionaali asutamisaastast 1864 päritolev deviis. Teine vastu-lendleht toob tsiitsero-suurusese rasvase lause: „Meie vabaduste ja õiguste kohal on rippumas Damoklese mõök!“. Isegi haritum inimene ei viitsi meele tuletada, kes too härra Damokles oli, ja igatahes tema pää kohal rippuv mõök ei mana esile elava eestlase südamese mingisuguseid tundmusi. Hoopis mõjuvam peab olema vabadussõjalaste lendlehes leiduv lööklause: „direktorite kohtadele rattad alla“, — kujukas, algupärane, igapähele mõistetav, vastaste poolt visatud poleemikaodale otsa äramurdev... Intellektuaalsed lendlehed on üldse enamasti mõjuta. Üldine viga mõlemate poolte lendlehtedel oli tahe paigutada sellisele lehekesele võimalikult rohkesti teksti. Lendlehtede juures aga ei ole tähtis teksti rohkus, vaid pigemini mõni üksik õieti-targalt valitud lause. Ka pilt pandi propaganda teenistusse, mis on eriti vajalik nende kihtide mõjustamiseks, kel pole aega ega viitsimist palju lugeda. Peab aga ütleva, et piltplakaatide vaimuvastus oli otse üllatav. Tartus sai käibivaks õigupoolest ainult üks motiiv (seegi mitte algupärane): rahva poolt veetav vanker ühes pukisistuva piitsavibutava kutsa- riga (= poliitiline vastane). Kas meie joonistajate fantaasia küünib tõesti ainult selle šabloonini?

Isegi kirjandus, see meie tõusiklikkus seltskonnas nii põlatud ala, oli seks hää küll, et kaasa aidata hääletusvõitluses. Nii saadi läkitus eesti rahvale kirjanik Eduard Vilde'lt, ja selle paraliüüsimiseks *Võitlus* pühendas terve esikülje. Kahjuks aga vabadussõjalased ei lasknud oma vastused koostada mõne teise sõna- kunstniku poolt, vaid oponeerisid talle koduste jõududega, mille pärast vastus (poleemikaks nii soodsele Vilde kirjutusele) tuli dialektiliselt saamatu. Kul- tuurist mõlemad pooled näivad üsna vähe huvitatud olevat.

Kõige otsemat kontakti rahvaga ja õnnestumise korral ligipääsu rahva süda- messe võimaldavad avalikud *k õ n e k o o s o l e k u d*. Need korraldatigi üle maa õiges äratundmises, et meie rahva man propaganda mõjuvam relv — võib-olla veel mõjuvam kui ajakirjandus — on kvalitatiivselt ja kvantitatiivselt hästi väljaaren- datud kõnekoosolekute võrk. Kuna ma käisin ainult kahel suurel kõnekoosolekul Tartus ega saanud kaasa teha maa koosolekuid, siis see tähtsam faktor peab mu ülevaates jääma arvestamata; ka on see päätükk omaette. Kui otsustada *Vane- muises* asetleidnud kahe esindavama koosoleku järgi, siis ei saa just öelda, et meil suuri kõnemehi oleks jalaga segada. Puht-retooriliselt paistis siin silma ainult Sirk, kes esines moodses lõbusas, kujukas ja narmastevabas rünnakstiilis, kuna peaaegu kõik teised mõjusid kui koirohust võetuna. Ka Hugo Kukke, laitmatu parlamentlikes situatsioonides, on rahva ees liiga intellektuaalne ja kuiv.

Tähelepanu äratav oli seekord isikuline, *n i m e l i n e* kihutustöö. Pooltlaste lendlehele kirjutavad alla ohvitserid oma sõjaaegsete aukraadide ja saadud vaba- dusristi liigi ja alaliigi äratähendamisega, naiste lendlehtedel esinevad naistegel- lased oma isikliku nimega, ametnike lendlehele kirjutavad alla organisatsioonid, läkituse eesti rahvale avaldab E. Vilde, ajalehtedes ilmub väikesi isiklikke kuu-

lutusi, et „mina, NN, palun oma tuttavatel ja sõpradel hääletada poolt (resp. vastu)“. Siingi ei puudu me elule nii iseloomulikud haagid, rohkete õienduste näol. Nii kuulutab mitu ühingut korraga, et nende allkiri lendlehel ei ole ehtne, naised panevad üksteist vastastikku põlu alla, üks pr. Johani protestib selle vastu, et ka vastasleeris on oma pr. Johani vastu j. m. s.

Juba olemasolevate organisatsioonide kasutamine on meie oludes üsna võimas relv ja vastavalt sellele tarvitati mõlemal pool. Kõnelemata seltside ja korporatsioonide vastolust, praegusegi jõukatsumise hällist, olid visatud mängu naiskonnad, ametiühingud ja — last not least — kirik. Naishäälte pärast nähti erilist vaeva. Nii vabadussõjalased kui keskerakond ja sotsialistid atakeerisid naiste südameid; muidu riigielus nii tagaplaanile surutud rahvapoole ümber lipitseti agaralt ja mõlemal voolul olid pandud ametisse omad naistempioonid vastaspoole mahakõnelemiseks. Ning mitte ilmaeagu: rahva meeoleolu kandvaks jõuks ei olegi niivõrd mees, kui pigemini naine, tundmuste anum... Vabadussõjalastel oli võetud eriti tihe kontakt kirikumeestega, kes riigi asutamise juures tegid teatavasti halba äri, saades riigist lahutatud. Nägin lendlehte, mis alustab niiütelda juttu maailma loomisest jumala poolt ja lõpetab korraldusega hääletada vabadussõjalaste kava poolt. Kuid veelgi mõjuvamalt kui linnas, avaldus kiriku vahetu ja vahendiline mõju maal. Usk on eriliselt suletud jõud, mille olemas olles kõik argumendid saavad tarbetuks. Siin on algusest päle antud too hingeline seisund, mida muidu propagandist alles peab looma suurimate raskuste vastu. Uskliku hing on ju küntud ja ootab seemendajat. Seda teades ükski poliitiline vool ei saa ignoreerida kirikut... Samuti tegutsesid ka teised kihiorganisatsioonid, näit. majaomanikud. Lõpuks mainitagu, et äsjases hääletusvõitluses olevat esinenud ka enam või vähem kriminaalseid võtteid, nagu vastastikune plakaatide maharebimine, hääletamisedelite ja lendlehtede ülesostmine, koosolekusaalide ülesostmine j. m. s.

Propaganda sisemised elemendid valjultobjektiivses ülevaates ei ole käsitatavad sama hõlpsasti kui kihutustöö välisvahendid. Siiski olgu ära märgitud suurest laastust paar päämomenti. Pooltlaste propaganda oli peaaegu tervena rajatud valitseva süsteemi arvustamisele ja poleemikale. Positiivsed asjaolud puudusid, õigemini nad hoiti taktilisel kaalutlusel ainult staabi teada. Kuid neid ei olnud propagandistlikult vajagi, kuna demokraatia senine praktika ja rahvas tekkinud hingeline seisund on täiesti küllaldane süsteemivastaseks propagandaks. Võib isegi öelda, et pooltlaste kõvemaks liitlaseks olid vastulased, s. o. valitsev demokraatia.

Vastulaste mõjuvamate poleemiliseks relvaks oli kindlasti nn. saksa hädahoht. See sotsialistide poolt kindla käega välja mängitud ja hiljem keskerakonna poolt omaks võetud „appelleerimine hirmu poole“ on osavaim taktiline manööver, mis mõjuv nii haritlaskonnas kui ka primitivistide juures. Täienduseina sellega liituv teatud kollitamine *entente*'i ebasoosinguga oli sihitud näite-seinataha-vaatlemishimulistele-ilmsüütustele.

Kas veel vaadelda möödunud hääletusvõitlust moraalsest aspektist? Siis peaks kohe tunnustama, et võitlusmeetodid on meil võrdlemise vähe džentelmenlikud. Meie poliitiline päarelv — isikute määrimine ajalehis, mis lõpuks ajab ühte patta sihikindlad kelmid ja ausad, kuid kinnihaaratavamad avalikud tegelased, hoiab kindlasti tagasi tundelisemaid inimesi poliitikasse minemast, sest mitte igauks ei salli oma nahal parkimisvabrikut. Kuid nagu meie keskuritel, s. o. sõjageneratsioonil puudub igasugune arusaamine tundeväärtustest, nii meie poliitikattegev vaari-kaader 19-nda sajandi mentaliteedi kohaselt ei tunnusta moraali poliitikamängus. Asjata on siin oponentide, sest isegi selline 19-nda saj. puhtaim vaim, kui Nietzsche, kuulutas: „Ei ole olemas moraalseid asju, vaid ainult asjade moraalne tõlgendamine“. Selline mentaliteet on kasvanud sõjaajal ja sõjageneratsioonil luusse ja lihha, olgugi et see sisepoliitiliseks tarvitamiseks on liiga *jenseits von Gut und Böse*. Alles praegu veel poliitikasse mitte jõudnud noorsugu võiks vähehaaval õppida mõtlema teisiti.

Võib-olla see põlv viib tulevikus asjad nii kaugelegi, et ka propaganda ei seisaks — nagu see praegu teisiti ei ole mõeldavgi — ühe või teise partei või kildkonna, vaid rahva terviku teenistuses.

13. okt. 1933

Vilmar Adams

KUMALASI

Fot. Riedel (1917?)

Ülal (vasakult): J. Einblau, J. Viller, W. Suigusaar. All: Th. Vettik, Ed. Litter, J. Voites

Aug. Peerna

„Kuma“ ja kumalased

„Kõnesolevad noorsooajakirjad on küll bengaalituled, mis meteoorkult ilmuvad ja kaovad.“ (Olion 1933, lk. 220. Sõrendus minu. A. P.)

JÄRGNEVAD read tahavad põgusalt vesta ühest noorte ajakirjast, millele sai osaks erandlik õnn — kujuneda püsiv-valguse laternaks rohkem kui viieteistkümneks aastaks. Oludest tingituna pole kirjutus arhiivitöö, vaid põhjeb peaaegu ainult mälu. Sellest võib-olla mõningased õoneskohad, eriti aga hilisemast ajast.

Kumalased pole mingi rühmitus, nagu olid noor-eestlased. Tema vanem põlv eriti pole asunud tööle kirjandusepõllul. Kumalasiks seob neid ainult *Kuma*, nende esinemiskoht „põlv-põlve“ järele. *Kuma* on olnud hulgate esimeseks eneseavalduse kohaks; tähtsam aga: on olnud koldeks, millel on saanud lõkkele lüüa huvi vaimlise loomingu vastu üldse; *Kuma* najal on saanud tekkida ja areneda arusaamine teiste loomingu, kuna on oldud ise looja.

Kuma asutati tsaarivalitsuse päevil Tartu õpet.-seminaris. Algatajaks oli (E. Litteri andm.) V. Suigusaar, kes oli ergutuse saanud Tartu Aleksandri gümnaasiumi õpilas-ajakirja nägemisest (*Nooruse helinad*, toim. Julius Johanson-Elango). Ta kaaslasiks said Ed. Litter, Th. Vettik, Joh. Einblau, Joh. Viller, hiljem J. Voites, K. Feldmann, Trinkmann, J. Viks, O. Punisson (†) j. t. Algatajad olid „nooremad“, selletõttu alul „vanemad“ suhtusid üleolevalt ja kahtle-

valt — kuni esimene nr. lepitas. „Ristiisaks“ oli A. Adamson, ta esitatud nimi leiti olevat kulumatu ja sümboolne. „Kumalaste“ üldnimetus oli opositsiooni ristitud, kuid asjaomaste poolt iseteadvalt omaksvõetud. — *Kuma* sündis „põrandalusena.“ Asutamismõte saanud lõpliku küpsuse „koosolekul“ — internaadi magamistoas öösel, igamees oma vaiba all. Loomulikult kaastöö, toimetamine, ümberkirjutus pidi tehtama salaja. Kaastöölised olid peidetud pseudonüümi taha. — Esimene nr. ilmunud veebruaris 1916 (säilinud tänaseni). Ta on kirjutuspooena kaustas (ebapraktiline salajas-hoiuks, kuid imeteldav, et „võimu“ küüsi olevat sattunud ainult üks järgnevaist!), kartongist kaantega, 24 lhk. + 2 kart. joonistustega. Too kaust on jäänud traditsiooniliselt kõigile hilisemaile käsikirjalistele numbritele. — Tsaarivalitsuse ajal (aasta jooksul) ilmus 8 nr., revol. aastal 4 nr. Nad sisaldavad luuletusi, proosat (algup. ja tõlkeid) ja artikleid. Luules, mahult domineerivamal alal, on jälgitud vanema põlve eeskujusid, vorm on lihtsetoimne, sisu samuti. Sama oleks öelda ka proosa kohta, mis aga nende ridade kirjutajale on tundunud tüsedamana muu hulgas, andes realistikus toonis üsnagi häid maa-elu kujutusi. Illustratsioonide osa enamikus näib kopeerituna. Esineb üksikuid muusik. kompositsioonegi (laul). — Revolutsiooni ei too erilist ega uut sisuse. Sel ajal kumalased katvatevad numbriid paljundada. Korraldatakse kontsert, puhastulu arvel ostetakse šapirograaf. Okupatsiooni ajajärk tõkestab need kavatsused, šapirograaf konfiskeeritakse. Siis koostatakse antoloogiat ja paljundatakse käsitsi 25 eks. Seminaril sulgemisel suigub *Kumagi*. — Ainult aastaks. Kaks nädalat pärast Tartu eesti seminaril tööle hakkamist ilmub ka *Kuma* järjekordne number. Uusi kaastöölisi on tulnud juure: Juh. Püttsepp ja A. Lukats illustreerijaina, A. Kisla, L. Nagland j. t. Pseudonüümide kultus püsib veelgi tugevamana, nüüd küll tagasihoidlikkuse tõttu, kuna ju *Kuma* ise on uhkena, õiguslikuna lagedal. („Nüüd ei olnud *Kuma* enam „keelatud kirjandus“, romantilisele juhusteostisjale ta ei suutnud enam midagi pakkuda.“ J. Seliohv, 1928.) Uus ajajärk tõi ka uued mõjud *Kuma* sisuse. Hakkavad esinema tööd, mis — uudisena — resoneerivad nooremale kirjanikpõlvele ja see kallak suureneb. — Üks kumalasi, Ed. Tasa, oma ülevaates a. 1924, iseloomustab *Kuma* ilmeid: „Esimest ajajärku (1916.→) võiks nimetada patriootiliseks, teist (1919.→) sotsiaalseks (?) ja kolmandat — individuaalseks.“ Too kolmas ajajärk algas 1921-se a. paigu. 1921./22. õ.-a. on intensiivsem: iga kuu üks nr. Pakuti palju, toimetus töötas anduvusega ja õpilaskond võttis pakutava vastu õhinaga. Illustreerijaga, aga ka teistel aladel, hakkas kaasa rabama nende ridade kirjutajagi. Tollest ajajärgust on meele jäänud V. Minner, kes esitas pikemaid realistlikke proosatöid, ka näidendeid, Ed. Tasa, M. Kustlov j. t. Hulk autoreid peitub veel pseudonüümi taga, eriti naisõpilasi. Illustreerijaist J. Püttsepp ja A. Lukats olid üle läinud *Pallase* kunstikooli, uutest tüsedamana esines H. Marran, kelle kaaned ja karikaturoid olid tehnilise korrektsusega kõitvad; A. Simson oli sedavõrd omapärane toimetuse vaatekohast, et ta üks akvarell sai *Kumas* lisamärkuse: „simsonism“. — 1922-se a. kevadel, *Kuma* 5-ndaks aastapäevaks, paljundati opalograafil antoloogiat: valik seniilmunud töist + värskaid. — Edasi: *Kuma* sisulised piirid avarduvad, vormiline külg areneb; kajastub kaasaeg üha rohkem. Kujuneb enam-vähem kindel kaastööliste ringkond: A. Franz, E. Villard, Ed. Püttsepp, Ed. Tasa, E. Kruse, M. Kustlov j. t., neist mõnelgi juba omapärane ilme. Muusikal. kompositsioone pakuvad *Kuma* kaudu Ed. Oja ja Ed. Tubin (viimase ühe klaveripala puhul, mälestan, toimetus ei usaldanud oma asjatundlikkust ja autori vastutust, vaid lasi kõlblikkust hinnata muusikaõpetajal). — 1923. a. oli *Kuma* aluste ümberkorraldamine: koostati põhikiri ja hakati päätoimetajaid valima üldkoosolekul (seni üldkoosolekul valitud juhatus ise jaotas ametid). Samal kevadel ilmutati album, opalografeeriti, järjenumbril all. — 1924./25. õ.-a. on erakordne. Siis ilmusid ainult kaks nr., aga mõlemad opalograafiliselt paljundati. Nad on küll üld-järjenumbril all, aga ainsatena kaustalt erinevad: 17×28 sm, kokku 58+126 lk. teksti + linooll. kartongil. Toimetus tegi tol aastal väga piinlikku valikut. Kirjanduse ala esindavad (luuletus, miniatüür, novell, arvustus): K. Freiberg, Emma Kruse, Ed. Püttsepp, Ed. Tasa, E. Villard, A. Peerna, illustratsiooniala (linooll., sulejoon., inits., karikat., kaas, vinj.) Ed. Püttsepp, A. Peerna, Ed. Tasa. Produktiivsem on Ed. Tasa, esitades luuletusi, 1265 realise legendi rahvalaulu vormis, novelli, kaks pikemat arutlust, matkakirj., karikatuure, inits. —

Järgmine, 10-nda juub.-aasta *Kuma*, on jällegi käsikirjaline. Toimetus võtab põhimõtteks tarvitada „nooremate“ hindamises eri „sõela“, et anda esinemisvõimalusi ka neile. Sel aastal kergib esile, seltsilisi üllatades, abiturient Karl Elken, andes tundeerke, pildiküllaseid ja küpsevormilisi luuletusi ja „noorukina“ Rud. Niggol, kelle luuletusis juba siis omapärane sõnastusviis. K. Freiberg annab puhtaid sonette, Aug. Sakk pakub tormitsevaid fantastilisi proosapalu. Muusika alal kaastööd teeb Ed. Tubin, kuna illustreerijaina lisanduvad K. Jaama, V. Kruus ja Ed. Niggol. Toimetus tegi ka eeltöid (koostas käsikirja) *Kuma* suure antoloogia (10 a.) väljaandmiseks, kuid kitsenevad kirjastusolud tõkestasid selle. Samal aastal allakirjutanu eemaldus aktiivsete kumalaste perest (abit.). Hilisemate *Kumadega* on tutvus olnud ainult põgus lehitsemine. On jäänud meele A. Sakk, F. Oinas, R. Beckman (proosa), R. Niggol (luulet.). Illustriiivset külge on kandnud eriti O. Virulane (kaas ja linool). — Esimene trükitud *Kuma* ilmus a. 1928, olles antoloogia hilisemast ajast. Samal ajal hakkab ilmema kumalaste pere uue põlve kahanemine. Suudetakse välja anda üks või paar nrit aastas. 15-ks juubeliaastaks (1931) toimetus teeb pingutusi ja ilmutab traditsioonilises kaustas käsikirjaliku albumi (nr. 55), 152 (!) teksti-lk. + kart. illustr. Selles on kirjutusi kõigilt „kättesaadud“ kumalasil. Sisu huvitav (novelle, luuletusi j. m.), kuid noored nimed ükskordsel lugemisel ununenud.

Seminar suleti a. 1932. Kevadel 1933 Tartu Pedagoogiumis edasiõppivad kumalased (A. Kansvei, E. Kõks, J. Jürgenson) — kaasa tõmmates mõningaid vanemaid — koostasid *Kuma 2. albumi* trükitult. See näib olevat lõppkord — *Kuma* on 17-ndas eluaastas.

17 aastat. Noorte ettevõtte!

Aug. Peerna

Matkavõistlused

Suvel korraldasid *Eesti Turistide Ühingu* Tartu osakond ja *Loodusevaatleja* toimetus algkooli-lõpetanuile ja keskkooliõpilastele (13—20 aasta vanuseni) võistluse jalgsimatkas kodumaa tundmaõppimise eesmärgiga.

Võistlusel pidi hinnatama vastupidavust matkal ja vaatlusoskust ning -võimeid matkatud teel.

Matka üldpikkus arvati algkooli lõpetanuile 250—300 km või üle selle, keskkooli õpilastele 350—500 km või üle selle. Matka pikkus arvestati *Eesti Teedekaaardi* (Teedeministeeriumi Maanteede ja Ehituse osakonna väljaanne aastast 1931) järele. Matkakaava koostamine ja valimine oli täiesti vaba.

Matka üldpikkusena arvestati ka kodukohast mitmes suunas tehtud matkad, mille lõpupunkt algpunktist üle 20 km. Üle ühe korra käidud teed ei arvestatud.

Matka pikkuse tõestamiseks olid vajalikud matkaraamatud, millesse tehtud igal matkapäeval vastavad märkused allkirjadega käidud tee läheduses olevatelt seltskonnategelastelt, kooliõpetajatelt, kirikuõpetajatelt, vallasekretäridelt, postkontoritelt ja -agentuuridelt jne., mille juures allkirja tuli tõestada võimaluse korral vastava pitsati juurelõemisega matkaraamatusse. Üldtuntud tegelaste allkirjade puhul pitsatit ei nõutud.

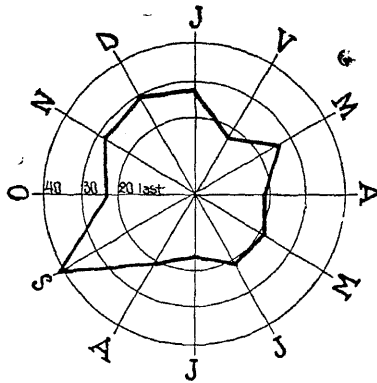
Vaatlusoskuse hindamise võimaldamiseks olid nõutavad päevaraamatud, vaaeldavate maakohtade ja tähelepanud nähtuste kirjeldusega.

Matka ja päevaraamatu sisseandmise viimne tähtpäev oli 1-ne oktoober 1933. Hindamise tulemused teatatakse 15-nda oktoobri ümber s. a.

Auhinnaks on algkooli-lõpetanuile: 1-ne auhind: 7 krooni rahas, 2-ne auh.: 3 aastakäiku *Loodusevaatlejat*, 3. auh.: maateaduslikku kirjandust 2 krooni väärtuses; keskkooli-õpilastele: 1-ne auhind: 10 kr. rahas, 2-ne auhind: kõik seni ilmunud *Loodusevaatleja* aastakäigud, igaihest 1 eks., 3-as auhind: maateaduslikku kirjandust 3 kr. väärtuses.

Auhindamisest võtavad osa: ETÜ Tartu osakonna esimees ja *Loodusevaatleja* toimetaja dr. G. Vilberg, Kodu-uurimistoimkonna väljaannete toimetaja dr. A. Luha, maateaduse õpetaja mag. A. Parts, ETÜ Tartu osakonna kirja-toimetaja ja maateaduse õpetaja E. Valdas ja maateaduse õpetaja J. Karm a.

Matkal peetud päevaraamatule võis lisana esitada ka kodus täiendavalt tehtud kirjeldused vastavate ülesvõtetega, joonistega, kaardivisetega jne. Materjali läbitöötamise oskus võeti hindamisel arvesse.

Vallaslaste arv igas kuus 20 a. kohta kokku

Aug. Peerna

Pärisorjuse aja vallaslapsed

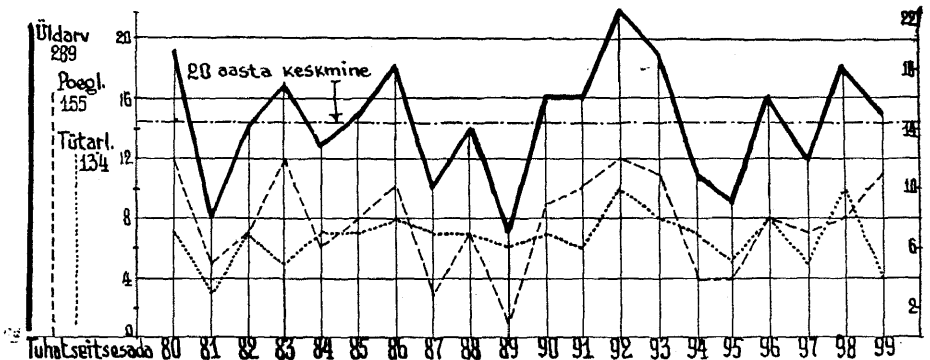
Viljandi maakoguduses 1780—1799 (incl.)

(Andmed Viljandi-Kõpu kihelkonna kirikuraamatutest, R. kesk-
arhiiv — Kirikurmt. nr. 46 I ja II)

„Unehelich“

HUVITAVA pildi pärisorjuse lõpueelse aja elust annavad napidki märkused kirikuraamatute „ristitute“ nimekirja osas. On üllatav leida vallaslaste küllaltki suurt arvu tollest ajast, mil kirik oma vaadetega veel täiesti valitses „alamat“ rahvast. Samuti on tähelepanu vääriv, et Viljandi linn üksi evib 43,1% kogu vallaslaste arvust.

Vaadeldud 20 aasta jooksul on Viljandi maakoguduses sündinud 289 vallaslast (155 p. ja 134 t.), nende hulgas 5 paari kaksikuid. Vallaslasterikkam aasta on 1792, mil sündis 22 last. Aastate järgi jaguneb vallaslaste hulk järgmiselt:

Kahekümne aasta jooksul kokku on kõige enam vallaslapsi sündinud septembrikuus: 41, kõige vähem juuli- ja veebruarikuus: à 17.

Kujukamalt näitab sündivuse arvu kuuti joonis, mis toodud eelmisel leheküljel, ülal. —

Nagu juba nimetatud, on vallaslaste arvu poolest esikohal Viljandi linn: 125 last, viimsel — Puiatu vald: 2 l. Valdade järgi ja aastati jaguneb lastehulk nii:

Vallaslaste arv sünnikoha järgi aastati:

Tuhat seitsesada	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	kokku	%
Viljandi linn	3	3	5	11	8	6	12	6	5	4	10	8	6	11	4	4	6	2	6	5	125	43,1
Viljandi vald	1	3	3	—	1	2	2	3	5	2	3	5	6	3	3	1	7	5	4	3	62	21,4
Võidu vald	6	2	3	5	1	1	2	—	1	—	1	2	2	2	1	2	1	1	—	1	34	11,7
Vana-Tanassilma vald	4	—	1	—	3	1	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	2	17	6,0
Viiratsi vald	2	—	1	1	—	1	—	—	—	—	—	1	1	1	—	1	—	—	—	—	10	3,4
Pärsti „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	1	2	2	1	9	3,1
Sürgavere „	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	1	1	7	2,5
Pärimõisa „	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	7	2,5
Kirikumõisa „	1	—	—	—	2	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	6	2,1
Välgita „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	1	—	1	1	—	—	—	1	6	2,1
Uusna „	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	1	4	1,4
Pujatu „	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	2	0,7
	19	8	14	17	13	15	18	10	14	7	16	16	22	19	11	9	16	12	18	15	289	

Huvitavam osa märgetest on see, mis näitab ema ja isa elukutset. Järgnev tabel näitab seisusliste ja tööalaste erinevuste mitmekesisist suhtlemist:

Suhtlemine

	Perepoeg	Peremees	Sulane	Majaline	Teener	Käsitööl.	Kodanik	Aadlik	Sõdur	Ohvitser	Teadm.	Vabamees	Kokku	%
Lesk	1	1	2	1	—	1	1	1	—	—	1	—	9	3,1
Peretütar	3	1	5	—	6	1	—	1	—	—	2	—	19	6,6
Sulastütar	—	—	2	1	2	—	5	—	1	—	2	—	13	4,6
Talutüdruk	24	1	35	1	15	3	2	—	4	—	4	1	90	31,7
Majaline	1	3	3	—	8	5	1	—	3	—	3	—	27	9,3
Mõisateenija	1	—	1	—	7	1	3	—	—	—	—	—	13	4,6
Majateenija	—	—	8	—	31	16	21	1	9	7	12	1	106	37,3
Vaba tüdruk	—	—	—	—	1	—	—	—	1	1	—	—	3	1,0
Abielunaine	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	3	1,0
Pruut	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0,3
Kokku	31	6	57	3	70	27	33	3	19	8	25	2	284	
% %	10,9	2,1	20,1	1,0	24,6	9,8	11,6	1,0	6,6	2,8	8,8	0,7		

Tabelis on läbiviidud lihtsustatud liigitamine, kusjuures lähissugulased mõistetud on asetatud ühte liiki. „Perepoegade“ hulka kuulub ka mõni peremehe vend. „Sulase“ all on mõeldud päämiselt talusulast, aga ka majasulast linnas. „Majaline“ = „Einwohner“, „Teener“ = mõisa- ja majateenijad (toapoiss, kokk, kutsar, mõisaaednik, mõisakangur jt.) ning ohvitseride kannupoisid. „Käsitöolisteks“ on määratud kõik sellid, õpipoisid, kes on osalt paigalised, osalt rändavad. „Ko-

danik“ = käsitöömeistrid, ametnikud jt. ja saksikud, kes on märgitud ainult nimedega. „Soldatite“ hulka kuuluvad ka allohvitserid ja vahtmeistrid, kuna „teadmata“ lahtris on hoopis märkimata või „tundmatuks“ nimetatud ametimärkusetä isik. „Lesed“ on enamikus taluperenaised ja lisaks üks koolmeistriks (lahter: aadlik). „Peretütard“ hulgas on ka peremehe õdesid. „Sulastütred“ on saunikute, majaliste, sulaste, teenijatüdrukute tütreid. „Mõisateenija“ on toatüdruk, köögitüdruk, töötüdruk. „Majateenijad“ on linlased. Vaba tüdrukuid (*freye Magd*) on isikult kaks, samuti vaba mehi (*freyes Mensch*).

Aadlike isasid on kolm: kreisifiskaal von Tornauer, kreisiadvokat von Turnov ja härra von Menschenkamp. Kodanikest: kirurgid Lohman ja Büdstedt, plekkseppmeister Schwarz, kangur Weckmann, protokollist Oehler, postmeister Brasche, registraator Schmidt, lihunikmeister Dreyer, ametnik Ahl, kadett Wichmann. Kodanikke, kes ainult nimedega märgitud, on 15, neist kaks ä kaks korda. Käsitöölised on ameti järgi: kullasepa-, sadulsepa-, kingsepa-, pagari-, treiali-, parkali-, lukusepa-, sepa-, vasesepa-, puusepa-sellid või õpipoisid, pea ainult sakslased, osalt nimede poolest tundmatuks öeldud. Ohvitserid on kõik nimepoolest tundmatud ja venelased. Vä g i v a l d s e i d vallasisased on nimetatud ainult ühel juhul: „jõuk tundmatuid vägivallatarvitajaid vene soldateid“.

Ena ja isa ühest leibkonnast on Viljandi linnas 18 juhtu, valdades 22 juhtu, kusjuures paarid jagunevad järgmiselt:

	linn	vallad
1. Isand ja alluv *)	4	5
2. Kaasteenijad	14	12
3. Võrdne ehk lemmikpaar **)	—	5

Selle juure võib veel märkida, et suhted kahest erivallast on üsna haruldased.

Rahvuse järgi jagunevad vallasisad järgmiselt:

	Linnas	Valdades	Kokku	%%
Eestlasi	41	125	166	58,5
Venelasi	40	20	60	21,0
Sakslasi	39	14	53	18,7
Teadmata	3	2	5	1,8
	123	161	284	

Mitu korda üksik isik esineb vallasvanemana, ei olnud käesoleva kirjut. koostamisel eriliseks ülesandeks; järgnevad üksikud andmed on saadud põgusa ülevaate tulemusena:

- a) Vallasemal on mitu last mitme mehega: 1 juht (vaba tüdruk Tiiu, aa. 1786 ja 1790).
- b) Vallasemal on mitu last sama mehega: 4 juhtu.
 - 1) H. D. Teißneri tüdruk oma isandaga, aa. 1784 ja 1787.
 - 2) Peretüt. Võidus oma sulasega, aa. 1780 ja 1782.
 - 3) Majaline Sürgaveres doktor Glaseri sulasega, aa. 1796 ja 1799.
 - 4) Talutüdr. sama perepojaga, aa. 1795 ja 1796.
- c) Vallasisal on mitu last mitme naisega: 6 juhtu.
 - 1) Rittmeister Fischbachi sulane — 3 last, a. 1791.
 - 2) Kodanik J. Friedrich — 2 last, a. 1795.
 - 3) Venelane Iwan — 2 last, aa. 1795 ja 1796.
 - 4) Kirikumõisa sulane Kaarl — 2 last, aa. 1784 ja 1786.
 - 5) Mõisasulane Märt Välgitas — 2 last, aa. 1790 ja 1794.
 - 6) Perepoeg Võidus sama talu kahe eri tüdri., aa. 1795 ja 1796.

Hiljem kirikum. sulane Kaarl on abiellunud kolmanda naisega.

Vallaslaste vaderid on enamikus samast rahvakihist, mis emagi. On aga ka küllaldane arv saksikuid: häärad ja daamid, seda küll ainult linnas ja mõisates. Tähelepanu vääriv on, et vallaslaste vaderitena esinevad isegi pastoriid: pastor

*) Ka perepoja ja teenijatüdr. suhe.

***) Perepoeg ja võõrasõde, sulane ja peretüt., sulane ja lesk peremaine.

C. T. Richter, kahel juhul: „Mülleri Jaan ja ta pruut“, ja „M. D. Mandischer ja bürgermeister Mey tüdruk Mari“; praost H. B. Schröder kahel juhul: „Olevat olnud vene ohvitser ja ema kutsutakse Johanna-Katharina“ ja „Oksa Peetre Matsi majaline An“. Siis: kand. H. Kyber — pr. Kyberi tüdruku lapsel, rektor Kniese, registraator Rosengarten, köster Petersohn, rätsepmeist. Tieger, pr. pastor Kyber, koolmeister Koljo, doktor Glaser, ja linnapäa Schöler (viimased koos linnapäa sul. ja tüdr. lapsel) jt. kodanikke.

Eelolevas ülevaates on käsitletud ainult neid andmeid, mis saadud ristitute nimestikust. Maetute nimestikust saaks veel pisut lisa surnult sündinute ja ristimatalt surnute arvel, kuid see ei muudaks üldmuljet. Töö põhjalikum vaatlus võiks olla töö sisuks, mis haaraks kõiki kodumaa kihelkondi, kuid mida käesoleva autoril pole võimalik teostada.

LISAKS olgu toodud lühidalt andmed — võrdluseks — üldise lastearvu kohta Viljandi maakoguduses sama aja jooksul.

Kahekümne aasta jooksul on sündinud 7262 last (3701 p. ja 3561 t.), neist kaksikuid 103 paari. (Kaksikuist on poisse 23 paari, tütarl. 34 p. ja segapaare 46.) Lasterikkamad aastad on aa. 1798 ja 1799 à 435 last (224 ja 226 p., 211 ja 209 t.), lastevaesem aasta — 1790 = 282 last (146 p., 136 t.). 20-ne aasta keskmine on 363 last aastast. Kaksikuterikkamad aastad on 1791 (13 p) ja 1796 (12 p.). Vaadeldes laste arvu kuuti, leiame, et 20-ne a. jooksul on lasterikkam kuu märts, kokku 714 lapsega, lapsevaesem aga juunikuul 451 lapsega. Vallaslapse laste üldarvust on ligikaudu 4%.

Huvitav on ristinimede valik. On loetud nimed kuue (1780—85) a. jooksul, millise loetelu järgi on nimedena kasutatud (arv nime järgi näitab tarvitamise arvu, kõik nimed toliaegses kirjaviisis):

Poisid: Jaan (160), Jürri (127), Tõnnis (120), Juhhan (ka Johan) (96), Hans (95), Jaak (70), Märt (58), Ado (52), Mihkel (44), Andres (37), Peter (24), Mats (21), Tomas (13), Henrik (11). Alla kümne korra: Markus, Kaari, Jakob, Wriidik, Sammul, Päärn (ka Peern, nimi esineb ainult Pärimõisa vallas), Rein, Kusta, Taniel, Ot, Hen, Peet, Maddis, Tomas, Villem. Üksikutena: Aadam, Pärt, Hannus, Tanni, Kristjaan, Jaanus, Mik, Juhkam, Niklas, Maddi ja „saksikuist“ nimedest haruldusena üksikult ja ka kaksiknimenä: Hermann, Reinhold-Adam, Hermann-Matthias, Johann-Lorenz, Karl jt.

Tütarlapsed: Marri (192), Kadri (162), An (152), Anno (ka Ano) (93), Reet (ka Rööd) (74), Eva (73), Marret (42) Mal (36), Liso (31), El (29), Madde (21), Leno (19), Ep (18), Tio (12). Alla kümne korra: Madli, Mai, Ello, Tino, Kat, Els, Vio. Üksikutena: Ebbo, Kreet, Kai, Kärt, Trino, Ruut; „saksikutena“: Beate, Wilhelmine, Stine, Maria-Dorothea, Anna-Margarethe jt. „Saksikud“ nimed, nagu öeldud, on haruldased ja esinevad linnas ja mõisates. Siia juure võiks veel lisada lastevanemate nimesid, mida ristimisel pole tarvitatud: meeste: Naan, Herm, Peep, Rits, Mango, Erik, Evert, Pavel, Käsper, Laur, Tiit, Simo; naiste: Sappi, Rino, Pil, Tora, Truto, Ingel.

Kirikuraamatuid lehitsedes hakkasid silma mõned vabade perekonnad (*freye Leute*) Viljandi linnas, nimelt: Reinhold Valentin ja Epp, Friedrich Valentin ja Mari, Berend Berendsohn ja Mari, Reinhold Brand ja Mari, Peter Pezerinski ja Maret, Michael Igelberg ja Mari, kes kõik peaksid olema eestlased, kuna on abielus eesti naistega.

Aug. Peerna

ADALBERT AUGUST KIRSCHENBERG-KIRSIMÄGI,

romaan*i Puhastustuli* autor, sünd. 21-sel sept. 1905, läks traagiliselt vabaturma 29-ndal aug. 1933.

Paavo Aarnio

üks Soome kirjandusliku tänapäeva kõige nooremaid esindajaid, reisinud paar nädalat Eestis, külastas septembri keskpaigas ka Tartut, et tutvuneda siinsete kirjanikkudega ja kirjandusliku eluga. Et omalt poolt ka Tartu kirjandushuvilisi Soome tänapäeva kirjanduse uusimate voolude ja sihtlustega tutvustada, selleks esines ta 17-ndal sept. üliõpilasmaja saalis Akadeemilise Kirjandusühingu poolt korraldatud koosolekul eestikeelse huvitava ettekandega *Soome kirjanduslikust tänapäevast ja uusimast generatsioonist (Klubi 33)*.

„Erakondadeta ühiskonna poole“

Eesti kui korporatiivne riik. **J u h a n V i l m s**, Tallinn, 1933.

Uuemat ühiskondlik-poliitilist kirjandust on Eestis ilmunud võrdlemisi vähe. Eriti algupäraste teoste näol. Seda enam teretulnud on vähesed. Üks sarnaseist on hiljuti ilmunud **Juhan**

Vilms'i raamat. Mainitud raamatus käsitab autor korporatiivse riigi korraldust, jäädes truuks demokraatia mõistele ja just viimase pärast uut korda soovitades. Peatudes pikemalt erakondliku süsteemi puudusil, selgitab autor korporatiivse korra aluseid ja paremusi, ühtlasi näidates, et Eesti riiklikus korralduses korporatiivseid tunnuseid on väga palju olemas, tulles otsele, et takistused uuele korrale üleminekuks selletõttu ei ole suured.

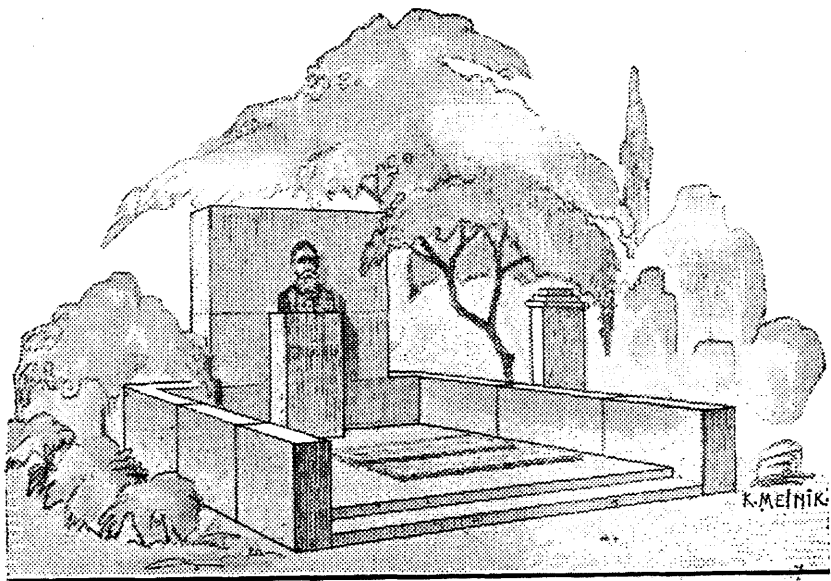
Kuna autor on töötanud tegeliku poliitikamehena riigikogus j. m., on tema tähelepanekud reaalsed ja huvitavad.

Algupäraste puhkpillikoori helitööde

kirjastamine kuulub Lauljate Liidu Puhkpillimuusika Sektsiooni tähtsamate ülesannete hulka. Seni kirjastatud helitööd on leidnud sooja vastuvõttu meie kooride poolt ja on saanud tähelepanu osaliseks välismailgi. Et jätkata algupäraste puhkpillimuusika helitööde kirjastamist, selleks pöörduv Puhkpillimuusika Sektsiooni juhatus heliloojate poole üleskutsega, paludes saata oma helitööde käsikirju Sektsioonile läbi vaatamiseks.

PROVIISOR JAAN PARI,
apteegiomanik, kirjastaja ja seltskonnatgelane Tapal.

HUGO TREFFNERI HAUASAMBA KAVAND

Hauasammas Hugo Treffnerile

17-ndal ja 18-ndal dets. pühitseb Tartus asuv H. Treffneri gümnaasium oma 50-a. kestvuse juubelit. Sel puhul kooli vilistlaskogu otsustas püstitada kooli asutaja H. Treffneri hauale Jaani kalmistul hauasamba. Samba ehitab kujur Melnik 1119 kr. eest. Vastavalt lepingule peab sammas valmis olema 1-seks novembriks, kuna tema avamine toimub juubeli ajal. Sammas ehitatakse kodumaa punasest graniidist, tema tippu paigutatakse Hugo Treffneri büst.

Samba püstitamiseks tarvisminevate summade hankimiseks on praegu korjandus käimas. Arvatavasti annab see häid tulemusi, ulatub ju õpilaste arv, kes H. Treffneri gümnaasiumist on läbi käinud, üle 15.000. Et korjanduse läbiviimist tagajärjericamalt oragniseerida ning et luua tihedamat sidet kooli endiste õpilaste vahel, on vilistlaskogu laiendanud oma tegevust ka teistesse linnadesse, organiseerides sääl oma osakondi. Need on juba olemas Tallinnas, Narvas, Paines ja Pärnus, kuna teistes linnades on osakonnad asutamisel.

Ühenduses juubeliga annab vilistlaskogu välja ka albumi, kus antakse põhjalik ülevaade H. Treffneri gümnaasiumi senisest tööst ja tegevusest. Kuna H. Treffneri gümnaasium võib end lugeda kooliks, mis on annud meile kõige rohkem avaliku elu tegelasi, kes ka albumis sõna võtavad, siis võib esialgsete andmete varal loota, et album tuleb sisult väärtuslik ja toob päevavalgele ka rea uusi, seni tundmatuid andmeid kooli ajaloo kohta.

PRAEGU juhib H. Treffneri gümnaasiumi Konstantin Treffner, kes 14-ndal okt. s. a. pühitses oma 25-a. õpetajaameti juubelit. Kogu oma tööjõu on ta pühendanud sellele koolile, olles siin õpetajaks juba üliõpilaspõlvest saadik. A. 1919/20 oli ta haridusministriks.

Tänu dir. K. Treffneri algatus- ja tööväimele on Treffneri gümnaasium praegu sammumas meie koolide esirinnas.

Kaks sõbrannat

Elise Aun-Raup (vasak.) ja Helene Maasen-Varik

Elise Aun-Raup

suri 68-sa a. vanuses 2. juunil 1932 Tallinna „Jaani“ vanadekodus, kus tema mees oli misjonäriks. Maeti Rahumäele 6. juun.

E. A.-R. sünd. 15-ndal juunil 1863 Kanepis, kus ta vanemad olid mõisarentnikud. Õppis kodus ja Petseris eraviisil, Röpina kihelk.-kool ja Tartus (eraviisil). Töötas (1891—92) *Linda* toimetuses, siis lastekasvatajana Kroonlinnas, kurtummade koolis Vändras j. m. A. 1903 abiellus ta kösterkooliõpetaja Friedrich Raup'iga. On avaldanud luuletuskogud *Kibuvitsa öied I* (1888), *II* (1895) ja *III* (1901), *Laelinnuke* (1889), *Metsalilled* (1890). Proosa alal on tema sulest ilmunud *Viisakad kombed* (1897), *Neli jutukest lastele* (1897), *Tosin jutukest* (1898) ja *Kulderad* (1899). Pääleselle on ta teinud rida tõlkeid, nagu Ebers'i *Homo sum*, ja mitmesugust muud kaastööd *Lindas* j. t.

Elise Aun-Raup pödes kauemat aega subkrubaigust. Teda jäid leinama päale abikaasa kaks täisealist tütar — Johanna ja Maria.

Helene Maasen-Varik

suri 30-ndal mail 1933 tuiksoone lubjastumise tagajärjel. Kadunu oli uema ärkamisaja tegelane, kelle nimi omal ajal on sagedasti nähtavale tulnud dr. Jak. Hurda ja hiljem M. J. Eiseni poolt avaldatud sõnalise vanavara korjajate aruannetes. H. M. oli üks usinamaid rahvaluule üleskirjutajaid, oma sünnikihelkonnas Palamusel vahest isegi

kõige produktiivsemaid. Säält on ta aastate kestel (1888—1924) saatnud Jak. Hurdale 36 korda sõnalist vanavara, mis täidab kirjutuses 730 lehekülge. Saadetised, mis ta on läkitanud 22 korda M. J. Eisenile Palamuselt ja pääleselle à 1 kord Kuusalust ning Otepääst, täidavad 423 lehekülge. Seega kokku 1150 lehekülge. Sisulise jaotuse järele võib tema saadetisi umbkaudsetes arvudes jaotada järgmiselt: rahvaluule 900, jutte 150, vanasõnu ja kõnekäände 950, mõistatusi 400, ning ebausku ja kombeid 950 punkti. Kõik kokku 3350 punkti. H. M. oli üks esimesi, kes pääle selle, kui J. Hurt oma üleskutse rahvaluule korjamiseks ajakirjanduses avaldas, tuld võttis ja kohe tegevusse rakendus ning selle juure pidevalt püsima jäi. H. Maaseni rahvaluule korjamine on igatahes niivõrd vääris töö, et ei lase kultuurloos unustusse vaibuda korjaja mälestust.

H. M. sündis 2-sel märtsil 1869 Palamuse Kuremaa vallas, kus tema vanemad olid ärupidajad ja hiljemini taluomanikud. Koolihariduse sai ta Tartus prl. v. Rickhoffi koolis. Kui ta pääle kooliaja lõppu siirdus elama oma isakodusse, oli ta elavas kontaktis ja läbikäimises tolleaegsete nooremate kirjanikkude ja avaliku elu tegelastega Tartus, ja need olid igal ajal tere-tulemast Maaserite pool Palamusel. Ka oli H. M. väliseks kaastööliseks dr. K. A. Hermannini ajal *Postimehele* ja hiljemini *Lindale*, kui sääl meie agaram rahvaluule korjaja H. Prants toimetajaks oli. *Lindas* on ta avaldanud ka luuletusi.

Helene Maasen oli haruldaselt õrnatundeline iseloom.

H. M. oli abielus oma naabritalu pe-repoja Jüri Varikuga, kes koduväina Maaserite juure „Künnapuule“ elama asus. Viimased kolm aastat veetis Helene Maasen-Varik Tartus lesepõlve elades. Maeti 1-sel juunil Palamuse surnuaial.

Dr. med. Aleksandra Ibrus-Määr

kaitstes edukalt 25-ndal sept. 1933 ülikooli aulas oma doktoriväitekirja *Käekirja iseloomust üksikperekonnis ja suguluskonnas ja selle tähtsusest grafoloogilise ekspertiisi puhul*.

Oponentideks olid prof. A. Ucke, prof. M. Bresovsky ja prof. L. Puusepp.

Ühe varjuksmuutunu mälestuseks

MUSTAKS ja sisutuks on tihti nimetatud möödunud sajandi lõppu meie ajaloos. On laidetud haaravate ideede ja suurte isiksuste puudust, juhtide omavalitselisi tülisid, rahvuslikku äraandmist jne. Ja laitjad on näinud ikka järsku pöört paremuse poole säält päälle, kus nemad ise oma aadete ja võitlustega areenile on ilmunud. Kuid kõrvaltvaataja ei saa kahjuks lahti muljest, et jatkub tänisenigi veel küllalt seda aadetega spekuleerimist ja hulkade seljas liulaskmist, rahvuslikku mustust ja sisutust, mida ligemale minevikule ette heidetakse. Meie rahvuslik jõud ja kultuuritahe pole kunagi sisaldunud niivõrd juhtides kui massis. Ja sellepärast on arusaadav, et nii mõnegi juhi juubeli puhul on kõige meelsam lihtsalt vaikida, kuna teise lahkumine — ausalt välja ütelda — valmistab enam vabanemise rõõmu kui kaotuse kurbust. Sootu teisiti on aga nende paljudega, kes pole pretendeerinudki auahneks juhiks ega egoistlikuks hulkade eksploatööriks, vaid on annud kogu oma elu parima ehtsas armastuses just teiste teenistusse, on rakendanud oma võimed ja oskuse võltsimatus atelikkuses ü m b r u s k o n n a arengule ja on püüdnud kõigest oma õilsast hingest hää d teha oma kirglikult idealiseeritud rahvale, k a s u l i k olla nii palju kannatanud ja ikka veel kannatavale kodumaale ja saavutada midagi jäädavalt kapitali, midagi väärtuslikku kinnisvara mitte niivõrd iseendale, kui just e e s t i nimele, sellele kollektiivsele t e r v i k u l e, kelle elujõudu ja kultuuriloomingut on karastanud juba hallist ajast täniseni ikka kinnised n i m e t u d sugupõlved ühiselt enam kui mõned üksikud teadaolevad suurnimed eraldi. Just m a s s on annud eesti rahvustaevale läbi sajandite helkiva kinnistähete sära, kuna meie juhid on olnud enam komeedid, mis vilguvad hetkeks küll selgemalt muist, kuid kustuvad siis taas pimedasse t ü h j u s e s s e, paljud isegi juba siinpool hauda. Kas lähtub keegi eluvõitluses omaenda isikust, karjäärist, kasust või oma rahva tervikust ja selle ühishuvideist, koguni vastu oma isiklikku hääolu, seda on kõigest maskeerimisest ja teesklemisest hoolimata siiski üsna kerge ära tunda ja see lähtekoht määrab ka suhtumise ning hinnangu meie mitmesuguste tegelaste puhul. Alatedis surmakuulutused on meie ajalehtede omapärased, mis moodsal kujul kajastab meie põlist ühtekuuluvustunnet oma minevikuga, sidet nendega, kes kas või nimele ja varjudenagi veel tahaksid elada edasi meiega, meie juures, meie sees. Suured ja vägagi mitmekordsed on mõnikord need kuulutused, millest võime järeldada küll lahkunute jõukust ja asendit siin maises maailmas, vaevalt aga nende jõulisust ja pärandit ka vaimumaailmas. Just vähemad ja vähenõudlikumad kuulutused tekitavad palju enam kurbusevina, kui hakkad aimama nende nimele varju kaduvat mingit sisemist jõudu, mingit elule ka veel edaspidi vajalist väärtust ning vara. Ja kui satud selliseid surmakuulutusi lugedes mõnele tuttavale nimele, siis sähvab see aimdus otsekohe selgeks teadmiseks ja tinnend valusalt leina, et üks meie kõikide elu veel olevikuski soojendav ja küttev tulihiing on kustunud ise juba külmaks kinnistäheks kõrgel mineviku-taevas...

TÄHTEDE varju on siirdunud vaikselt ka H e l e n e M a a s e n 64 aastase väsinud ja haige kannatajana. Mida pärandab meile see nimi, kes kolmnelikümend aastat taagsi vilksatas üsna sagedasti meie trükipaberil küll väiksel viisil luuletajana, küll suurejoonelise vanavarakogujana, küll agara seltskonnategelaseks? — Tema tegevuse haripunkt langes just sellele ajale, mida nüüd mustaks ja sisutuks nimetatakse. Aga, jah, ü l e oleme elanud sellegi aja, oleme elanud üle tänu temale ja temataoliste eluvõitlejaile — selles ükski on juba niipalju suurt ja püsivat, mis väärib meie tunnustust ja tänu. Nagu ärkamisaja tõeliseks kandejõuks olid talumehed ise ja külakoolmeistrid, nii ka läbi järgneva hädise ajastu põetasid meie rahvustervikut uuesti kosuma massis eneses kätkevad jõud, kaugegtki mitte mustad ja sisutud juhid. Mida juhtidel liigagi sageli puudub, seda on leidunud ja leidub ikka massi paremate seas: rõõmu elada, tahet elada ja jõudu elada mitte iseendale, vaid teistele, hulgale, rahvale. Helene Maasen oli selliseid puhtaimal kujul kuni viimaste aastateni, kus haigus ta eneseteostust halvas. Mitte asjata polnud suur rahvahulk tema lahtise haua äärel kurbusest tumm:

Palamuse ümbrus mattis õitekuu esimesel päeval üht oma esimesena varavadel ärrganud hingeõit, mattis oma helemat ühissõpra, kellesarnaseilt meie rahvasterviku pale on pärandanudki oma sõbralikuma ja helgema jume. Helene Maasen on üks meie möödunud aastakümnete kohalikke kultuurisangareid, kelletaolisi on olnud mitmelpool kodumaa külades kõige andumuse ja innuga teed rajamas uuele ajale, kelle elutööil meie tänapäev põhinebki ja kelle mõjul ühed vallad on arenenud teistest vaimlikult tasemelt kaugelte ette. Need üksikud oleviku masendusest tulevikku ründajad on Eesti sisemisele ja välisele enesekindlustusele hoopis olulisema tähtsusega, kui suured kindralid seda tunnustada tahavad, ja neid mõistkem hinnata mitte ainult kui kohalikke pioneere, vaid ka kui üldise vaimutule tõelisi hõõgvelhoidjaid ja väsimatuid lõkkelepuhujaid: nendel jätkub optimismi ja usku, kui kõik norgu lämbub, nendel jätkub jõudu ja taht, kui kõik selgrootuks lõmaks lössi langeb, nendel jätkub idealismi, jah, ausat ja teovõimsat idealismi siis, kui sellest ainult veel poliitilised, kultuurilised ja rahvuslikud raisakullid äritegemiseks kraakasuvad. Ja sellepärast pigistab süüdan iga sellise hinge põrmuks varisemine, sest need hinged on tänapäeva elule sama vajalised nagu eilselegi, on elule ikka vajalised — ka siis, kui nad ise juba varjuks on hajunud. Mitte suurte meeste elulood, vaid väikeste vendade ja õdede hauad — need on Eesti minevikust tulevikku juhtiv usaldatav ja kodune tee, mida sugupõlvede vaevad ja ristid on sillutanud nii kindlaks ja puhtaks, et meil ei tarvitse alahinnata oma minevikku, häbeneda oma olevikku ega karta tulevikkugi mitte!

Oskar Loorits

Galápagose saartele

kavatsevat ajalehtede teadetel rännata umbes 60 eesti perekonda. Kavatsust tulevat võtta kui tõsiasja, mille teostamiseks käimas ettevalmistused. Uuele kodumaale elama asumise kavagi olevat asjaosaliste poolt juba lõplikult koostatud. Samuti olevat ka ettevõttele rahaline alus pandud — igal väljarändajal tulevat ettevõtte teostamiseks eelarvete järgi välja panna umbes 4000 krooni.

Galápagose saared kuuluvad Lõuna-Ameerika vabariigi Ecuadori valitsuse alla. Nad asuvad Vaikses ookeanis ekvaatori läheduses. Suurematel saartest elavad päriselanikud ja üksikud valged. Osa saari on aga täiesti elanikkudeta. Üht viimastest paluvatki omale asumiseks määrata ka eestlased.

Kliima Galápagose saartel on parem ja tervislikum kogu maailmas. Vaatamata sellele, et saarestik asub ekvaatori läheduses, valitseb siin mõõdukas merekliima, kus temperatuur ei tõuse kunagi üle 28 kr. C. j. Niihästi taime- kui ka loomariik on väga mitmekesine ja rikkalik. Ka meri on väga kalarikas. Saarte loomadest on eriti tähelepannevad hiiglasuured kilpkonnad; nende munade korjamisest, samuti karjandusest, põllundusest ja aiandusest elatub saarte rahvas, umb. 2000 inimest.

Kogu saarestik, vulkaanilise päritoluga, koosneb 15 suuremast ja umb. 60 väiksemast saarest, kokku 7430 km², olles seega pindalalt enam kui 2½ korda suurem meie Saaremaast. Saared asetsevad umb. 1000 km Lõuna-Ameerika rannikult eemal vägevas veeväljas. „Kilpkonna saarte“ ametlikuks nimeks on *Archipiélago de Colón*.

Meie kolonistide poolt olevat välja uuritud kultuurtaimed, mida saartel võiks kasvatada, et võtta kaasa vastavaid seemneid ja elamisvõimaluste hankimiseks ka põllutööriistu, kalapüügi abinõusid ja muud tarvisminevat varustust.

Sõiduks lõunamaisele uuele kodumaale kavatsetavat osta suurem mootorpurjek, mis vastavalt reisijate ja vajalise varustuse mahutamiseks ümber ehitatavat. Laev kavatsetavat hiljem panna ühendust pidama Ameerika mandri ja saarte vahel.

Reis üle Atlandi ookeani Paanama kanaali kaudu Vaikse ookeani saartele kestvat umb. kolm kuud. Väljarändajad olevat kõik võrdlemisi jõukad inimesed, osa neist üldtuntud nimedega. Oma nimesid nad praegu veel avalikuse ette ei soovivat tuua. Kuuldavasti olevat mõtte algatajaid mag. geogr. Jakob Lukats.

„KUKULAS“, PROF. K. SARALI TALUS

Vasakult: Kol.-leitn. P. Asmus, dir. J. Sisask, prof. K. Saral

Skautide peres

käesolev aasta on olnud elevusrikkamaid, pakkudes rohkeid läbielamusi skautidele, ja seda üsna mitmel kujul. Kõigepäält mainigem Tartu Skautide Maleva poolt korraldatud laagrit looduslikult ilusas kohas — Kiidjärves — juulikuus (9.—12.). Kuna laagriplats asetses Kiidjärve jaamast umb. 1½ km kaugusel jõe kaldal ega jäänud ka palju eemale Taevaskojast (umbes 3 km), siis külastasid laagrit paljud isikud, kes sel ajal Taevaskotta sõitsid. Laagrit külastas ka II-se diviisi ülem kindral-major N. Reek, kolonel V. Mutt ja linna koolivalitsuse juhataja, kes kuulusid ühtlasi laagri aujuhatusse. Tegelikuks laagrijuhiks oli skm. H. Michelson ja laagriivanemaks prof. K. Saral. Kuna laagri üldjuhtimine oli isikute käes, kes evivad sel alal juba kauaaegse vilumuse, siis võis juba ette loota laagri hääd kordaminekut. Kuigi see ei kujunenud sarnaseks kui seda oli Eesti Skautide Maleva suurlaager läinud aastal Doberanis, pakkus ta siiski palju huvitavat igale laagrit külastanule. Laagrist võtsid osa skaudid Valgast, Võrust, Petserist, Tartust, Tõrvast, Aakrest, Rõngust, Pukast ja külastajad veel teistestki linnadest. Laagri pidulik avamine toimus 9-ndal juulil.

Teiseks ja palju huvitavamaks läbielamuseks skautidele oli rahvusvaheline skautide suurlaager Ungaris Gödöllös augustikuu alul. Sinna koondus skaute igast maailmakaarest, isegi Aafrikast. Ka Eesti skaudid ei jäänud laagrist eemale, vaid võtsid sellest osa oma esindusmeeskonnaga.

Teekond Ungari kujunes skautidele meeliülendavaks sündmuseks.

Pole vahest huvituseta märkida kui-võrd on skautide ridades läbilõõnud rahvusvaheline abikeel esperanto, olles kuulutatud rahvusvahelise skautide suurlaagri ametlikuks keeleks. On moodustatud isegi Rahvusvaheline Skaut-Esperantiside Liit, milline evib liikmeid üle maailma. Liidu volinike korraldusel peetakse järjekindlalt skautide keskel esperanto kursusi, millised on annud väga häid tagajärgi.

Otse suursündmuseks skautidele oli lord Robert Baden-Powell'i, skautide isa, külaskäik Eestisse (11-ndal aug.). Lord Baden-Powell oli esimese skautide organisatsiooni organiseerija Inglismaal. Säält on skautlus nüüd levinud kooli ülalpidamine Kehras ja asutab paljudesse riikidesse.

Karl Joost

Prof. K. SARAL

„Kalevlasena“ vabadussõjas

Kapten Anton Irv

Selle nimelise albumi on annud välja Kapten Irv'e Soomusronglaste Selts Endel Parts'i toimetusel. Album on kahepögnaline ja on hinnalt — 25 senti — kättesaadav igäuhele.

Albumist leiame rea huvitavaid kirjutusi admiral J. Pitka'lt, kolonel Karl Parts'ilt, major P. Villemi'lt, lipnik Endel Parts'ilt j. t., kes kõik katsuvad elustada Vabadussõja kangelase Anton Irv'e kuju meie vaimusilmade ette, jutustades episoode kokkupuutest temaga, päämiselt frondil. Krooniks kõigele on kangelasliku kapteni oma päivik, millest avaldatud huvitavaid päätükke. Ka illustratsioonidelt on album mitmekesine ning tohib täiel määral täita temale pandud lootused — lühikujul, vastavalt ajale ja oludele — populariseerida kangelase tegusid ja teda ka tänapäeva majandusliku kriisi aegadel seada rahvale eeskujuks kui isikut, kes tahtis võidelda isamaa nimel, võitles ja võitis ning jäädvustas Eesti ajalukku oma nime.

„Mässuvaim“, Arno Raag'i draama 14-nes pildis tema samanimelise romaani järgi

Arno Raag, kelle *Postimehes* ilmunud romaan *Mässuvaim* leidis väga arvuka lugejaskonna, on selle oma ro-

maani dramatiseerinud. Draama käsitab 1-se detsembri (1924) sündmusi Eestis. Rööbiti ajalooliste sündmustega arenevad draamas intriigid vanapere-mehe Jaani, ta noore naise Velda, perepoja Hinno ja sulase Heino vahel. Viimane on kommunist, kes asunud maale kavatsusega organiseerida kommunistlikke rakukesi, kes peavad aktiivselt kaasa aitama riigikorra kukutamiseks.

Mässuvaimu armastuseintrig areneb perepoja ja võorasema vahel. Surm lepitab vastased — isa ja poja.

Draama on ainelt aktuaalne ja tegevuselt põnev, eriti sobiv maalavadele.

Mässuvaimu esietendus autori juuresolekul Kaarepere näitetrupi poolt oli väljamüüdnud saali ees kohalikus seltsimajas Kaareperes 20-ndal augustil s. a. Autorile anti roose.

Aleksander Vaigla: Eesti grammatika I

Hääliku- ja vormiõpetus ühenduses õigekeelsusjuhistega ja harjutusülesannetega. Ed. Roosi kirjastuse väljaanne Tartus 1933, 160 lhk. + 4 värvilist tabelit, hind 1 kr. 50 s.

Tegeliku eesti keele õpetaja poolt koostatuna see raamat, mis määratud kesk-, kutse- ja täienduskoolele, on hää õpperaamat, sobiv samuti käsiraamatuks iseõppijale. Ortograafiline osa on siin rõhutatud süstemaatilisemalt kui eelkäijail. Põhjalikku pööret märgitseb käänd- ja pöördkondadest loobumine. Neid asendavad käänd- ja pöördtüübid, mis kõrvuti üksikasjaliku käsitletuga esitatud värvilisis tabelis. Näiteid ja harjutusülesandeid on rikkalikult.

Uuel grammatikal on eeldusi saada võib-olla eelistatavamaks eesti keele grammatikaks.

Näitekunsti kursuste hooaeg

maaseltsides on alanud. Praegu on käimas haridusliidu instruktorite juhatusel kaks kursust. Maelseltside poolt on haridusliidule esitatud üsna rohkesti nõudmisi instruktorite saamiseks. Seni on aga haridusliidul ametis selleks kõigest kaks instruktorit. End instruktoriga saamiseks järjekorda kirjutanud organisatsioonil tulevat seetõttu aastaid oodata.

TARTU EESTI LOOMAKAITSE ÜHINGU JUHATUS PROF. DR. H. RICHTER'ILE AADRESSI ANDMAS

Istuvad (vasemalt paremale): E. Kurig, pr. T. Kapper, prof. H. Richter, pr. E. Richter, J. Michelson ja pr. E. Lieven (külaline). Seisavad: Dr. E. Vau, A. Matto, A. Tshertkoff, cand. jur. E. Lieven, adv. Larsen, loomaarst M. Sikkut ja loomaarst G. Tehver. Pildil puudub juhatuselgi härra L. Peterson.

Prof. dr. Hans Richter'i lahkumise puhul Türgimaale, andis Tartu Eesti Loomakaitse Ühingu juhatus temale üle auaadressi. Prof. Richter on kümme aastat pidevalt Tartu loomakaitse ühingu, enamasti juhatusel liikmena ja esimehena, töötanud. Esinedes selle aja jooksul mitmel korral teaduslike ettekannetega ühingu poolt korraldatud avalikkudel kõnekoosolekutel ja loomakaitse liikumist selgitavate kirjutustega kohalikes ajalehtedes, oli ta saanud juhatusel vaimlike ja moraalseks toeks. Samuti tema abikaasa, kujur proua Etha Richter, korraldas mitmel puhul oma töödest „Loom skulptuuris“ näitust, millest saadud tulu ta alati annetas loomakaitse ühingule. Tartu ühingule annetasid Richterid põhjamaa loomakaitse ühingu liikmete sümboli, millest valmistatud reljeef aadressi kaanele asetati.

TARTU ÜLIKOOLI LOOMAARSTITEADUSKOND

on meie ülikooli juures nooremaid teaduskondi, tegelikult aga siiski üks vanematest: ta on asut. loomaarstliku koolina a. 1848. Muudeti iseseisvaks 1.-arsti instituudiks a. 1873. Ühendati 28. I 1919 1.-arstiteaduskonnana Tartu ülikooliga. Esimeseks dekaaniks sai prof. K. Happich. Praegu on dekaaniks prof. E. Roots.

Teaduskonna õppejõududeks on: professorid A. Laas, T. Laja, E. Roots ja K. Saral ja dotsendid J. Ainson, J. Karlson, A. Rängel, K. Taagepera, J. Tehver ja J. Tomberg. Pääleselle õppeülesande täitjad.

Kol.-leitn. PEETER ASMUS

Võõraste- ehk külalisteraamat

on meil võrdlemisi vähe tuntud. Küll koguvad mõned külaliste nimekaarte ning on nii saanud üsnagi huvitavaid kogusid, kuid väärtuslikum ning külaliselegi vahest huvipakkavam on siiski võõrasteraamat, kuhu külaline oma autogrammi kõrval jätab nii mõnegi iseloomustava mälestuse enesest.

Võõrasteraamat on ajaraamat sellest, kellega ta omanik kunagi on olnud kokkupuutes omas kodus. Ta elab ja vestab mälestusi ka siis, kui rändur on läinud ja tulnud uus... Võõrasteraamat on alati elavate inimeste galerii. Kahjuks näeme aga võõrasteraamatuid tarvitamas oma küllastajate registreerimisel peamiselt vaid muuseumi.

Huvitav on kol.-leitn. Peeter Asmus'e, Tartumaa maleva pääliku ja vabandussõjamehe 1-r. soomusrong nr. 3 ülema võõrasteraamat. Ennekõike see pakub huvi oma teravmeelse „sissejuhatusena“. See on HaVe (H. Valtman'i) joonis.

Meie näeme sel kõigepäält kadakapõõsast. See on stud. med. Mall Kadak, võõrastütär. Teda kui vaeslast muidugi „ründavad“ kolm „pahurat“ pulli: vana on Pullikse Peeter, Elva juures asetseva kauni Pullikse talu omanik, kol.-leitn. Peeter Asmus, undrukuga varustatud on Pullikse Liide, preili ema, end. abielust pr. Kadak, nüüd pr. As-

mus, hambaarst, kuna väike „puskleja“ on Peeter Asmus junior, agar noorkotkas ja treffnerist. Järgnevad luud ja hundid. Need on raamatu kinkijad: Riigikohtu prokurör Karl Luud (pr. Asmuse vend), abikaasa, hambaarst pr. Ally Unt-Luud'iga ja kahe lapsega. Hundid on pr. Unt-Luud'i venna perekond.

Mis puutub sellesse võõrasteraamatu sisusse, siis leiame siit kõrgemate kaitseväelaste ja kaitseliidu tegelaste nimede kõrval ülikooli õppejõu, pangadirektori, kirjaniku jne. alkirju. Figurerivad säärased nimed, nagu: Stukis, Eller, Saral, Ennulo, Sild, Kevend, Avarsoo, E. Tekel, M. Viirman-Kanemägi, Tiitso, Villu Saarsen, Karl Soo, Karl Luud, S. Muna, Paul Borkman, O. Plaks, E. Liigand, E. Kaart, Hans Kruus, R. Maim, F. Naaris, Joh. Soonberg, Jüri Piiroja, Schlossmann, Sisask, Karell, Virkhaus, Ennukson, Hintzer, Olaf Rood, Uuehendrik, T. Kanemägi, K. Vaga, K. Pahk, Jaan Käerner (kes töötab *Pulliksele* ilmuda jälle millegi pärast 25-ndal juulil 1944) j. p. t.

Kolonel-leitn. Peeter Asmus on sümpaatsemaid kaitseliidu juhte. Selle aasta 26-ndal mail pühitses ta oma 40-ndat sünnipäeva.

P. Asmus'e võõraste-raamatust

ALEKSANDER RÄNGEL,
hobuserautamise ja kabjahaiguste dot-
sent Tartu ülik., alates a. 1920.

Dr. med. vet. **JOHANNES KARLSON**,
veistehaiguste dotsent, alates a. 1927

Tartu Rahvaülikoolis

hakati 25-ndast sept. alates korraldama igal pühapäeval rahvalikke loenguid tähtsamate päevaküsimuste ja aktuaalsete probleemide üle teaduste vallast.

Loengud toimuvad Eesti Käsitöölise Abiandmise Seltsi saalis, Vene tn. 5 ja linna 16-ndas algkoolis, Savi tn. 12.

Esimeses kõnepunktis toimuvad loengud igal pühapäeval kell 11 e. l. ja teises — kell 5 p. l. Esiloengu pühapäeval linna 16. algkoolis rääkis mag. Edg. Kant teemal: *Kuidas Tartus elatakse*. Kõnet selgitasid valguspildid.

Paralleelselt loengutega korraldatakse rahvaülikooli poolt ka rida kursusi. Korraldatavatest kursustest juhatavad joonistamise kursust kunstnik J. Vahtra, kiirkirja kursust M. Lubi, fotograafiakursust dr. I. Kranig, kõneoskuse kursust mag. V. Adams ja keeltekursusi ingliskeeles mag. J. Silvet ja Tshertkoff, vene- ja prantsuskeel. lekt. B. Pravdin, eesti keeles muulasile ja soome keeles mag. Joh. Aavik, saksa keeles E. Vender, T. Thomson ja E. Rosenberg ning esperanto keeles Joh. Jaanisto. Igas keeles on kursustele erirühmad algajale, edasijõudnuile ja täiendajale. Maks iga kursuse eest on

5 krooni. Kursustele ülesandmisi võetakse vastu linna koolivalitsuses, Gildi tn. 8 iga päev kella 8—2-ni.

Harjumaa Rahvaülikool uues majas

Harjumaa Rahvaülikooli seltsi poolt ülalpeetav rahvaülikool töötas mõnda aastas Kehra mõisas. Nüüd on Põllutööstusministeeriumi poolt antud Harju Maavalitsusele Ravila mõisa hooned ühes mõisasüdamega rahvaülikooli ja täienduskooli jaoks. Arvatavasti lõpetab nüüd Rahvaülikooli Selts rahvaülikooli ülalpidamise Kehras ja asutab koos Harju maavalitsusega rahvaülikooli Ravilas.

Maaintelligents seltsitegevusele

Eesti Haridusliidul on kavatsus ühise ja talve kestel korraldada rida seltsitegelaste kursusi. Kursused korraldatakse ringkondade kaupa.

Nendest kutsutakse osa võtma maa seltside tegelasi ja maaintelligentsi. Kursuste eesmärgiks on muuta seltsielu maal elavamaks selleläbi, et tege-laskonnale antakse tarvilikke juhtnööre tegutsemiseks ja püütakse seltsitegevusele lähemale tõmmata maa haritud noorsugu.

Bachelor of Arts
HENRY C. C. HARRIS,

ülikooli ingliskeele lektor, alates a. 1932

Tasuta loengud ka mitteüliõpilastele

Käesolevast semestrist alates otsustas ülikool korraldada üldiseid loenguid kõigi teaduskondade üliõpilastele ning ka neile, kes üldse ülikoolis ei käi. Osavõtt loengutest on tasuta.

Üldiseid loenguid peavad: prorektor J. Uluots: *Õiguse idee* (28. sept. ja 5. okt., mag. N. Kaasik: *Rahvasteliit* (6., 12. ja 19. okt.), mag. A. Koort: *I. Kant, tema elu ja õpetus* (10., 17. ja 24. nov.), prof. P. Barkan: *Müür ja arstim inimese elus* (20. ja 27. okt.), prof. O. Daniel: *Jahindus Eestis* (16., 23. ja 30. nov.) ja K. Zolk: *Meie kasulikud ja kahjulikud putukad* (26. okt., 2. ja 9. nov.).

Loengud peetakse Aia tän. 46 (suures auditooriumis) kella 6—8 õhtul.

Dr. Valter Freymann,

Tartu ülikooli filosoofia eradotsent ja Vabatahtliku Tuletõrje päamees, pühitsetes 23-ndal sept. oma 50-ndat sünnipäeva.

Dr. F., kirjutas *Postimehes* K. R(amul), sündis 23. sept. 1883 Viljandis kaupmehe pojana. Lõpetanud Tar-

tus gümnaasiumi, õppis ta 1904—1909 Tartu Ülikoolis klassilist filoloogiat ja filosoofiat. A. 1909 Tartu poeglaste gümnaasiumi vanade keelte ja filosoofia propädeutika õpetajaks, õpetades filosoofiat ka veel Tartu pedagoogilise seltsi hariduslikel kursustel, Rostovtsevi erailikoolis ja Treffneri gümnaasiumis. A. 1919 valiti F. ülikooli filosoofia eradotsendiks. Ühtlasi jatkas ta ka tegevust õpetajana kohalikkudes keskkoolides, täites mõni aeg ka ülikooli kreeka keele lektori kohuseid. F. on pidanud rohkearvulisi loenguid filosoofia alal ka Tartu rahvaulikoolis ja mitmesugustel kursustel. Õppetöö kõrval on F. elavalt osa võtnud ka Akadeemilise Filosoofia Seltsi ja Tartu Õpetajate Seltsi filosoofia sektiiooni tegevusest ja avaldanud rea artikleid filosoofia alalt ajalehtedes ja ajakirjades ja välja annud raamatu *Tunnetusteooria põhiprobleemid* (Tartu, 1924). A. 1930 ilmus trükist F. doktori väitekirj *Platons Suchen nach einer Grundlegung aller Philosophie*, mida korduvalt kiitvalt arvustatud välismaa teaduslikkudes ajakirjades. Olles laialiste huvidega filosoofia alal, on F. eriti spetsialiseerunud antiikfilosoofias, iseäranis Platoni filosoofias, ja on soliidseks autoriteediks sel alal. Kogu oma teadusliku ja pedagoogilise tegevusega ülikoolis prof. Ohse ja G. Teichmüller'i õpilasena on F. väärikaks filosoofilise traditsiooni kandjaks Tartu ülikoolis.

F. tegevustest väljaspool oma eriala ja õppetööd tuleb eriti mainida tema tegevust 28 a. jooksul Tartu Vabatahtlikus Tuletõrjes, mille päameheks tema ka praegu on.

Tartu linna tütarlaste gümnaasiumi juhtide juubel

22-sel sept. 1933 austati Tartu tütarlaste gümnaasiumis aktusel kooli õpilaspere, õpetajate ja lastevanemate poolt kooli juhte — direktor Jaan Roos'i, inspektriiss Salme Prudden'i ning käsitööõpetajat pr. Ojassoni, kes töötanud tütarlaste gümnaasiumis kümme aastat.

Aktusel pöördusid tervitussõnadega juubilaride poole õpetajaskonna ja violistlaskogu esindajad, õpilaskonna nimel õpilasvanem ja lastevanemate komitee esindaja.

Kristuse kiri I

Uue aja jutlusi vanadest usutõdedest. Korraldanud ja väljaannud õp. Paul Kuusik. Tallinnas, 1933. A.-S. „Ühiselu“ kirjastus. Lk. 80. Hind ?

Teos sisaldab 25 jutlust meie populaarsematelt kirikuõpetajatelt Paul Kuusik'ult (Tallinna), J. Liiv'ilt (Rapla), J. Jalajas'elt (Narva), K. Thomson'ilt (Hageri), A. Ein'ilt (Võnnu), A. Kõögardal'ilt (Keila), J. Uustal'ilt (Helme), A. Mohrfeldt'ilt, G. Haller'ilt (Martna), A. Sommer'ilt (Tallinna), J. Lääne'ilt (Märjamaa) ja L. Raudkepp'ilt (Tallinna).

Nagu saatesõnast nähtub, tahab *Kristuse kiri* „kustunud tuletornide ajastul“ pakkuda trükiõnna kaasabil rahvale vaimutoitu, juhtida teda ka „uues olukorras“, kus inimestel on „meelitat naeratus näol, kiskjad küüned aga peidul“, Jumala juure, ühiselt kooli ja koduga.

On tõsi, et meie kirik pöeb ja et ta põdemist kasutavad „igat seltsi usulahud“. Kuid tõsi on ka see, et meie rahvas on usule palju lähemal, kui aastat 10—15 või enam tagasi, olgu või „usulahkude“ kaudu. Usk ei ole „kustunud tuletorn“, küll on selleks saamas meie luteriusu kirik oma halba demokraatlikku õpetajate ja nõukogudega ning koosolekutega eesotsas. Usklikule on tehtud kirik valuaallikaks sellest ajast saadik, mil usuelu juhtimine on suurel määral antud koosoleku — karja otsustada. Just kirikus on ikkagi mõeldav vaid üks võim — Jumala käsk.

Meie ei taha käesolevas pikemalt puudutada kiriku-elu küsimust, ei nõua ju selle korraldamine artiklit või arvustust ühe usu-raamatu ilmumise puhul, meie arvates vajab see tegusid meie seadusandlikult võimult ühiselt konsistooriumiga. Alles siis, kui kirikust on eemaldatud kisendajad ja temast jälle hoovab pühalikku rahku, mida ei suuda mitte kõigutada isegi halb, usutundeta õpetaja, — alles siis kui usuasju ei otsusta enam mass, vaid kirikupää energiline käsi — tarbekoral, kui see teisiti enam mõeldav ei ole, siis nimetagu ta eesti hingekarjased ise tööle, — võime loota, et inimene otsib endale tuge kirikult ja et ka mitteusklik austab pühakoda lugupidamisega.

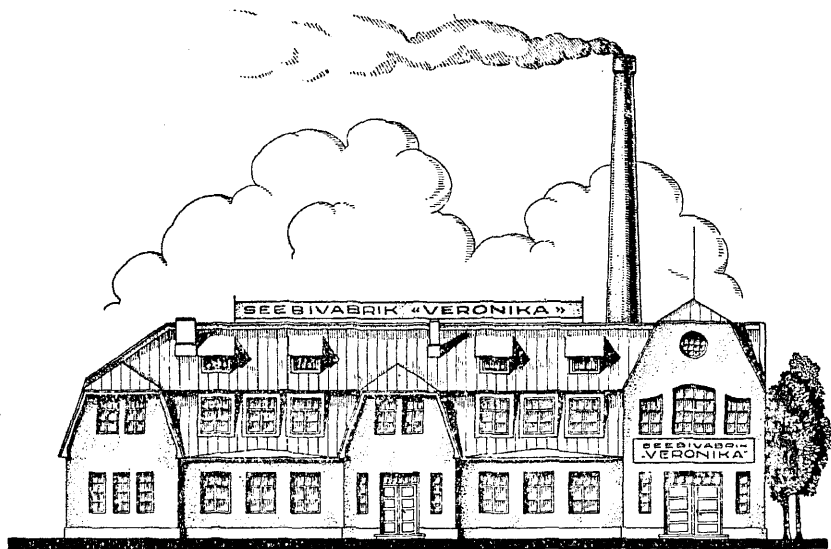
Nii kaua, kuni meie kirik on tuult vintsutada; kuni kasvatamata element tohib kiriku-elu ja õpetaja kutset naeruväärseks teha avalikkuse ees; kuni vähete usumehe kalduvustega isikutel on võimalus valijaskonna kaasabil end upitada palga saajaks ja kirikumõisa kasutajaks, ei olegi tõsistel õpetajatel teist teed kui katsuda päästa, mis päästa võimalik — sõna abil. Kui palju see kõikjal aitab, on võimatu grammides ja teistes mõõtudes kaaluda. Kuid mõttetu paberiraiskamine see igatahes ka ei ole. Valitseks lõplik roiskumisetunne, kui teame, et „kõik on otsas“, et tõesti kustunud on tuletorn, mille ümber usklik hing jäises tormis lehvitas oma nõrkevaid tiibu. Ei, — nii kaugel ei olda veel mitte seni, kuni kuuleme tuletornist, olgugi pimedast, meid hüütavat. Sõna aga võib süüdata ka valgust. Suudab ta seda aga ka ühe inimhinge juures saata korda, siis on ta juba ära teinud palju.

Aga ka siis, kui kiriku-elu oleks meil „rahuldavalt“ korraldatud, — ka siis on *Kristuse kirjad* tarvilikud. Sest igapäev ei saa kiriku juba puht füüsilistel põhjustel — oma venna-õe juure koju meil vististi kunagi omal algatusel ka väiksemagi koguduse hingekarjane ei tule, seda võib endale nähtavasti lubada vaid üks katoliiklane või väiksema usulahu mees, — raadiot aga ei ole ka igas kodus...

Soovitades *Kristuse kirja* ei saa aga meie mööduda ühest lausest selle teose saatesõnas. „Osa ametivendi ei reageerinud mu palvele üldse,“ loeme säält. S. t. osa kirikuõpetajaid ei vastanudki mõtte algatajale — saata oma jutlusi koguteosesse paigutamiseks! Oleks tarvilik, et sellest kuuleks ka konsistoorium.

Tõsine usumees peab olema töömees, keda ei peaks hoidma tagasi ka mitte isiklik antipaatiat kellegi vastu või muud mõeldavad kaalutlused sel puhul. Sellest seisukohast väljudes on tõesti imelik kuulda, kuidas juba õpetaja peab oma kaasvõitlejat attesteerima. Ja teisest küljest: kas säärane etteheidegi avalikkuse ees õpetaja poolt teistele, süüdlastelegi õpetajatele ei ole ka — väärsamm? Just kirikumehed peavad usu huvides hoidma kokku ja tugevad võitlema nõrkade eest nende võitlused.

Tehtud töö eest ütlevad ususõbrad õpetaja Kuusikule tänu. „Tehtu paremini temast need, kes paremat võivad.“

„Veronika“ seebivabrik Tartus, Aleksandri tän. 16

Näidendite võistlusel rohkesti käsikirju.

E. Haridusliidu poolt korraldatavale näidendite võistlusele on esitatud rohkesti käsikirju. Käsikirjade esitamine lõppes 1. juunil. Millal avaldatakse võistluse tulemused, ei ole täpselt teada.

Need teated, mis mõnes lehes on ilmunud, nagu auhinnataks näidendid alles pärast nende lavastamist, ei ole õiged. Auhindamine tehakse käsikirjade järgi ja ainult auhinnatud näidendite ümbrikkude avamine, s. o. autorite teadasaamine ja avaldamine sünnib pärast auhinnatud näidendite kolmekordset ettekannet.

Õpingijuhtide kursus Tallinnas

Isetegelise vabaharidustöö õpingide meetodi tutvustamise sihiga korraldati läinud tegevusaastal haridusinstruktori poolt terve rida näitlikke koosolekuid üksikutes suuremates keskkotades maal ning Haridusliidu sekretäri poolt ringhäälingu studios. Üksikute õpingide töölerakendamiseks koostati õpingide töökavu ning soetati ka kavakohased raamatute komplektid laenutamiseks tegutsevaile õpi-

ringidele. Nüüd, enne koolitöö algust, mil õpetajaskond aktiivsema elemendina meie vabaharidustöö tegelaste väga mitmesuguste kutsekandjate peres veel vaba oli, korraldas Haridusliit Tallinnas kolmepäevase kursuse õpingide, lugemisringide ning maatulundusklubide juhtidele, samuti ka seltsitegelasile, kes katsevad sel alal tegutseda hakata.

Üleriiklik kõnevõistlus

Haridusliidul on kavatsus korraldada tuleval kevadel üleriiklik kõnevõistlus. See teostatakse esiti ringkondade kaupa. Hiljem tulevad ringkondade võitjad ülemaaliselt kokku, et võistelda Eesti kõnemeistri nimele. Kõnevõistluste ettevalmistamiseks korraldatakse organisatsioonides talve kestel kõnekunsti kursusi ja õpperinge. Nendest kursustest osavõtjad võistlevad alul ringkondade kaupa omavahel ning võitjad lähevad kokku teiste ringkondade võitjatega.

Kursuste ja õpperingide korraldamiseks töötatakse haridusliidu poolt välja kavad ja juhtnöörid ning saadetakse võimaluse kohaselt kohale ka instruktoreid.

SOOVITAME JÄRGMISI VÄLJAANDEID:

BERNHARD LINDE

Tõusva päikese mait

Reisivedest Siberist, Jaapanist, Hiinast ja Indiast. 184 lhk., rea piltidega. Hind Kr. 2.—.

BERNHARD LINDE

August Kitzberg

Arvustuslik-elulooline esse e. 48 lhk. suures kaustas, hind Kr. 1.40.

BERNHARD LINDE

Omad ja võõrad

Esseed. Kaanejoonistus Ed. Oleit. 164 lhk., hind Kr. 2.—. Sisü: 1) Esteetilisest maitsemisest, 2) Peeter Altenberg, 3) Eino Leino elust ja loomingust, 4) A. H. Tammsaare. Jooni elust ja loomingust ja 5) Edvard Munch.

HEINRICH BERGNER

Lühike kunstiajalugu I ja II osa.

Felix Beckeri täiendatud saksakeelse neljanda trüki järele tõlkinud Arma Kristen. Toimetanud Hanno Kompus ja Bernhard Linde. I osa 208 pildiga, hind Kr. 4.80. II osa 149 pildiga, hind Kr. 4.—.

Tshehhoslovakkia

Toimetanud Bernhard Linde. Ülevaade Tshehhoslovakkiaast ja Eesti-Tshehhoslovakkia vahekoradest. Paljude piltidega. 104 lhk., hind Kr. 2.—

JULJUSZ KADEN-BANDROWSKI

Viimne nimepäev ja Poliitika

Kaks novelli. Autori loal poola keelest tõlkinud Bernhard Linde. 120 lhk., hind Kr. 1.50.

JAROSLAV HASHEK

Shwejk koerakaupmehena

ja teised seiklushumoreskid. Tshehhi keelest tõlkinud Bernhard Linde. 96 lhk., hind Kr. 1.—.

ELIZABETH RIGBY-EASTLAKE

Liivi jutud

Kolm novelli eesti elust XIX sajandi esimeselt poolelt. Tõlkinud inglise keelest Bernhard Linde. Sissejuhatuseks tõlkijalt lady Eastlake'i elulugu ja loominguga lühike ülevaade. Hind 2 kr. 20 s.

Eestimaa õiguse ajalugu (Estländische Rechtsgeschichte).

Tartu Ülikooli professori dr. jur. Wilhelm von Seeler'i loengute põhjal toimetanud Georg Naelapea. Hind Kr. 1.40.

Saada kõigist paremaid raamatukauplustest. Tellimistega pöörduda: TALLINN, KIRJASTUS „VARAK“, postkast 216. TARTUS Lõuna-Eesti pääladu: J. RAUDSEPP'a RAAMATUKAUPLUSES, Küüni t. 1.

KIRJASTUS „VARAK“

2. / 404407.

OSKAR LUIK

Tartu, Rüütli tän. 14. Telef. 5-67

Mänguasjade, kirjutustarvete ja raamatukauplus

Omad eritöökojad ja kirjastus

Praegu ilmusid mitmevärvilised laste raamatud:

Aabits — pildiraamat, hind 25 senti. Väga soovitatav raamat ja lastele tähtede tundma õppimiseks ime kerge.

Kodulinnud	Hind 25 senti
Metallinnud	" 25 "
Võõralt maalt	" 25 "
Okasroosike	" 25 "
Saabastega kass	" 25 "
Vennakene ja Õekene	" 25 "
Tähetaalrid	" 10 "
Pöialpoisid	" 10 "
Minu sõbrad	" 10 "
Kodu õuel	" 10 "
Laste sõber	" 10 "

Päile nende suur hulk ennem ilmunud noorsoo ja laste raamatuid

Nõudke igalt poolt

Oskar Luik'i lasteraamatuid, koolitarbeid, mänguasju ja mängu

Hinnad võistlemiseks odavad!

HIND 75 SENTI

OSKAR LUIK
RAAMATUKOOL
ART